

MAGYAR NAPLÓ

XXX. ÉVFOLYAM 2018. JÚNIUS
www.magynaplo.hu

LITERA » Túra

» ADÁRD - Gárdonyi Géza
ALMOSS - Kocssey Ferenc
BALATONFÜRED - Jókai Mór
BUDAPEST - Ádány Endre
CSESZTVE - Madách Imre
CSONÁD - Mezőes Sándor
EGER - Gárdonyi Géza
FÁZSHELYE - Berzsenyi Péter
GÖDÖLLŐ - Barta Mihály
HÉVÉNY - Vörösmarty Mihály
KÉCSKEMÉNY - Katona József
KISKÖRÖS - Petöfi Sándor
MAKÓ - József Attila
PRUGY - Móricz Zsigmond
RSZENTLÓRINC - Petöfi Sándor
SZENSZÁRD - Barta Mihály
ZÉPHALÓ - Kocssey Ferenc
ZALONYA - Mikszáth Kálmán
ZALÁN - Móricz Zsigmond

A témák apró világítótestek

Interjú Majoros Sándorral

„Őszi falevelekkel volt tele az éjjel”

NAGY LEA

A felvidéki magyar kitelepítettek emléknapja

DURAY MIKLÓS

Határ Győző vallástalan misztikája

MEZEI BALÁZS

„A kultúra (...) szakadatlan önmeghatározás”

VIIVI LUIK

Új idők emléktelensége

ZALÁN TIBOR

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Irodalom vagy iroda-lom?

– Irodalom? Vagy iroda-lom? Micsoda szó ez? – kérdezte egy érzékeny fülű ismerősöm. – Melyik jelentését vegyük komolyan?

Valóban mindannyian olvassuk, tanuljuk, becsüljük vagy lebecsüljük az irodalmat. Van, akinek ez a hivatása, szakmája, kedvtelése is. Van, aki úgy érzi, hogy egész jól megvan nélküle.

És mi az iroda-lom? Szó szerint valamiféle irodai kacat, olyan irodai termék, aminek nincs köze a valósághoz, tulajdonképpen semmire sem jó.

A XIX. század elejéig magyarul is literatúrának nevezték az irodalmat. Ez az elnevezés a latin „littera” szón alapul, amely „betűt, írást” jelent. A magyar kifejezés is az „írás” szóhoz kötődik, és valószínű Sze­mere Pál költő alkotta a nyelvújítás kései szülöttként az 1800-as évek közepén *vigadalom*, *birodalom* szavaink mintájára, amelyek már az 1400-as évekből származó iratokban is megtalálhatóak. Nyelvünk­ről tehát nem idegen ez a szó, mégis alkalmat ad erre a rosszmájú szójátékra.

Az irodalom, az írásbeliség régen nagy tiszteletnek örvendett, hiszen az alapanyaga a nyelv, az emberiség egyik legfontosabb találmánya. Alapvető jellemzőnk az, hogy beszélni tudunk, anyanyelvünk van, amit az anyatejjel együtt szívunk magunkba. A beszéd révén teremtünk egymással kapcsolatot, adjuk át egymásnak a tudásunkat, „kommunikálunk”. – *A stílus maga az ember* – írta Illyés Gyula, és ezt nemcsak az írókra, költőkre, de mindenkire értette. Jellemző ránk a beszédünk, az is, hogy mit mondunk, és az is, hogy hogyan.

Az írás is régi találmány. A rajzokból, képi ábrázolásokból egyszerűsödtek le a más és más kultúrákra jellemző, különböző írásjelrendszerek. A beszéd szavait, betűit szimbolizáló jeleket őseink kőbe, agyagba vésték, bőrre, papiruszra írták. Az írás eredeti célja az volt, hogy segítségével a hiteles tudás örök időkre, változatlanul fennmaradjon. „*Hamis tanúságot ne tégy!*” – ez a parancs hatotta át kezdetben az írásbeliséget, és a hamis hír terjesztése az ősi időkben az elkövető életébe kerülhetett. Joggal, mert megbízható ismeretek híján hamar kiveszett volna az emberiség. Ez teremtette meg az írás és az írástudók tekintélyét.

Időközben sokat változott, sok mindenben nagyot fejlődött a világ. Ma az írás és az olvasás a legszélesebb körben elterjedt „tudomány”, szinte már létezni sem lehet nélküle. De a mai írástudók gyakran meg­feledkeznek az írás eredeti céljáról, a hiteles tudás átörökítéséről. Mi­közben sokkal több írásos dokumentum és irodalmi mű születik, mint bármikor azelőtt, ezeknek sokkal nagyobb hányada terjeszt hamis ismereteket, ideológiákat, híreket, mint bármikor azelőtt. Nagyszerű kortársunk, Jókai Anna – akire, halálának első évfordulója alkalmából épp a napokban emlékeztünk – 1986-ban jegyezte fel írásbeliségünk kettős természetéről: „*Az írást utoléri az idő. Az írás utoléri az időt.*”

Karácsony Sándor, a XX. század jeles magyar gondolkodója borulá­tozó volt: „*A hazugság fogja elpusztítani a világot*” – írta már hetven évvel ezelőtt. Jó lenne, ha jóslata nem teljesednék be. Ha az irodalom *irodalom* maradna, soha nem lenne belőle *iroda-lom*.

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Bolla Eszter (szerkesztő)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3417

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3192

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Majoros Sándor**
(Fotó: Vadócz Dávid)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.
Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Mezey Katalin: *Irodalom vagy iroda-lom?* 1

SZEMHATÁR

Vári Fábrián László: *Az ukrainai változásokra* 3

Virágénekek 4

Kontra Ferenc: *Mire megvirrad* 5

Nagy Lea: *Fehérbe öltözött* 12

Lennert Móger Tímea: *Távlatok; Mingli mese* 13

Duray Miklós: *A felvidéki magyar kitelepítettek emléknapja* 14

Méry Beáta: *Anyagban kimerevített gondolat* 16

Mezei Balázs: *Határ Győző vallástalan misztikája* 17

Pusztai Zoltán: *Az illúzió kedvéért; Zárójelentés; Bizonyíthatóan* 22

Vári Attila: *A sátorhajó* 23

Rakovszky Zsuzsa: *Az igazság pillanata* 29

Sárándi József: *Lovagok; Törödék* 30

Mezey Katalin: *A Somló hegy ihlete* 31

Viivi Luik: *Az ember kiszámíthatatlansága* 33

Zalán Tibor: *Új idők emléktelensége* 35

Zsille Gábor: *Teret adni az együttolvasásnak*

Beszélgetés Filip Tamással 36

Turczy István: *Ermitázs* 38

Kelemen Erzsébet: *Konkrét költészet, lettrizmus, konceptualizmus* ... 40

Géczy János: *...nem lehet* 45

Falusi Márton: *Radiológia* 46

Majoros Sándor: *Anyám szépsége* 48

NYITOTT MŰHELY

Bornemissza Ádám: *A témák: apró világitótetek*

Beszélgetés Majoros Sándor íróval 51

KÖNYVSZEMLE

Ircsik Vilmos: *Az önmegismerés veszélyei*

Hász Róbert: Fábrián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja ... 58

Udvardy Zoltán: *Ami a Merza-naplóból kimaradt*

Doboss Gyula: A Merza-unoka 60

Ferdinandy György: *Szomorú igazság*

Timár Gábor: Isteni igazság 62

Bogoly József Ágoston: *Tisztuló tükörben*

Horkay Hörcher Ferenc: A szelídek városa 63

Horváth Balázs: *A (neo)latin kultúra igézetében*

Szörényi László: A' bohóság lánczsora 65

Hóvári János: *Egy tudós testamentuma*

Hazai György: Ellenszélben – szélárnyékban 67

Papp István Géza: *Sorstörténet két hazában*

Rezsőházy Rudolf: Testis Historicum 68

Szerzőink 70

Lapszámunkat a Kitelepítések 70 című képzőművészeti kiállításon szereplő alkotások reprodukcióival illusztráltuk.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Az ukrainai változásokra

*A panelben hat fok. Minek a luxus?
Plafonig ér a fűtőgáz ára.
A csapot sem éri már el a lakó,
s ha megnyitná mégis – úgy csak magára.
Létezik ennél olcsóbb halál is:
a toronyház tetején ki vagyon írva,
hány másodperc kell a becsapódásig,
s hány nap, míg megérkezel a sírba.*

*Vagy felfognak ugrás közben a varjak,
s repülni tanít az ős életösztön?
Ragadd meg szíved két marokkal,
ne hagyd, hogy véged világra jöjjön.
Létezik értelmesebb halál is.
A Majdanra tódul százezer társad,
a mesterlövész célkeresztjében
imbolyog homlokod, mozdul a vállad,*

*teli torokkal hallgatod mégis,
a felek egymást hogyan átkozzák.
Észre sem veszik: rég nem az övék,
martalócoké már ez az ország.
Mily jó, hogy hiszünk a gondviselésben,
s a veszélytudat csak meg sem ingat.
Tápláljuk tovább, vitaminozzuk,
neveljük jövőendő hóhérait...*

*Gondokkal terhelt, emberarcú
a tél – és ráncai rettentő mélyek.
Friss hó híján a sarat csapázza
valami nyomorult, gyalogos lélek.
Kiből esett ki, nem lehet tudni.
Nincs a sóhajnak személyi száma.
Ha elvánszorog a begyűjtőhelyre,
lesz-e, aki a kaput kitarja?*

→

A kupák töltekeznek

Bereki barátainak

*A lombokra romlást hord a rozsa,
a fecske észrevétlen elinalt.
Melankóliát hint harmatozva,
nem támaszt az ég már több vihart.*

*Fürdőnkben is lohadnak a vágyak,
a női bájok romokban hevernek.
A volt daliák mind obsitban járnak,
visszajáró emlékeket nyelnek.*

*Van, amelyik megemészthetetlen:
visszakéredzkedik, fátyla hull.
Vadmellek ragyognak fel az őszben,
és viháncolnak melltartótlanul.*

*Vacognak, ha zord fuvallat támad,
csöpp lelkük bimbóba menekül.
Forró lázzal nyitom rájuk számat,
napom így tán mégis felderül.*

*S a kupák maguktól töltekeznek.
Aki méltó, készüljön a nászra,
mi pedig egymás szemébe nézve
igyunk Lajosra és a tangás lányra!*

Berekfürdő,
2017. november

Marsai Ágnes: „...reménytelen, szívet döböntő álmot vittél temetni golgotás, nagy útra”

KONTRA FERENC
Mire megvirrad

Kopogás nélkül lépett be az ajtón a fiatal orvos. Olyan volt, mint a filmszakadás. Mint amikor lefagy a képernyő, és ugyanazt a kockás képzavart mutatja. Ilyenkor az is segíthet, ha csak újraindítják. De itt vírus került a rendszerbe, és a jelenet folytathatatlanná lett.

– Arra nem számítottatok, hogy bárki rátok nyithat, ha nem zárjátok be az ajtót? – Komoran nézett végig rajtuk. – Szóval mind a négyen, így együtt. Hát ez meglep. Nem gondoltam volna rólatok. Délután nem számítottatok vizitre? Mi van, megbénultatok? Ne szégyelljétek már magatokat ennyire. Voltam én is kamasz. Na jó, ennyire azért mégsem. De láttam vadabb dolgokat is. – Hatásszünetet tartott. – Próbálkoztok. Látom, nagy itt az elszántság, ezt tanultatok az elmúlt két évben, mióta itt vagytok. De a végzős gimnazisták már tisztában vannak vele, hogy mit csinálnak, nincs mentség. Látom a felszerelésből, hogy ez már komoly nagyipar. Ne nézzetek rám ilyen csúnyán, mert rajtakaptalak benneteket.

A négy fiú talán levegőt sem vett, legfeljebb egymás felé vetettek egy lapos pillantást, a mozdulatlanáguk ösztönös volt. Viking füle olyan piros lett, mint a pipacs, még a szeplői is kijöttek.

– Egyébként tényleg nem jött rá senki. Ez volt a terv?

– Csak a terv számít – vágta bátran a szemébe Kripli.

– Ha most nem jövök véletlenül ide, hogy szóljak, kaptunk új nyomtatókat, akkor talán örökre titok marad. Nem a falnak beszélek. Megtennétek, hogy rám néztek? Most mi jár a fejetekben, hogy majd elmondom mindenkinek? Hogy megszegényítelek benneteket mindenki előtt? Mitől féltek ennyire?

– Ennyire élvezi a saját hangját? – kérdezte gúnyosan Kripli.

– Az ápolónő nyugdíjba ment. Mi sem természetesebb, hogy Mike beköltözzön a szobájába. A takarítónők azt mondták, hogy majd ti négyen összefogtok, rendbe teszitek, átfestitek a szobát. Igazán agyafúrt ötlet, behízelegtétek magatokat, nagyon megtévesztő volt. Mike már kész férfi, jogosítványt szerzett.

Ódium engedélyezte neki, és hogy fordult párszor a kórház kocsjával, ez sem volt szabályos – hol az egyikükre, hol a másikkra nézett, hátha kap valamilyen visszajelzést, de meg sem mukkantak, pókerarccal túrték a megjegyzéseket, mint akikről már leperereg, hogy lehordják őket. – De miért is ne segítünk volna? Kaptatok festéket, még műanyag vödört is vettünk, annyi mindent hordtatok föl, hogy mindenki megnyugodott: egy gonddal kevesebb, adjunk nekik teret, hogy önállóan kibontakozzanak. Milyen szorgalmas, lelkiismeretes fiúk! A mi büszkeségeink! – A fiatal orvos egyre türelmetlenebb lett. Zavarta a visszajelzés hiánya. – Eszébe sem jutott senkinek belenézni a ládába, amiket felcipeltek, amiben az üveg tetőcserepek is voltak, most látom, hogy természetes fényt biztosít a tető, és persze üvegházhatást az ültetvénynek.

– Valami újat kellene mondania – javasolta Leon.

– Ezeket a leveleket eddig még csak pólókon láttam, még sosem volt a kezemben. Csak a bűnügyi tudósításokban láttam, hogyan tenyésztek.

– Egyszerűbb ez, mint gondolná – vágott közbe Mike. – Régi kibevezett kórházi ágyakon, amelyek állványnak kiválóak – mutatott körbe teátrálisan –, és műanyag ládák, virágföld.

– Van egyáltalán a talajban valami speciális?

– Kóstolja meg – röhögött Mike.

A fiatal orvos közben bejárta a szobát, mint aki keres valamit, további titkokat, amire még nem jött rá, felemelte a hangját, és egészen beleélte magát, hogy felgöngyölítheti egy bűnbanda tevékenységét, ettől minden nyomozó vérszemet kapna:

– Fel sem tűnt senkinek, hogy itt folyton ég a lámpa?

– Egy kórházban miért ne éghetne? Itt lehetne a műtőasztal – mondta Viking.

A fiatal orvos megállt a fiúkkal szemben, hogy a szemükbe mondja, visszaéltek a kórház bizalmával, a kezében tartja őket, csak rajta múlik, mi lesz a további sorsuk.

– Milyen szemfülesek vagytok, mivel lehetne gyorsabban pénzt keresni, mint a fűvel? Könnyű eladni az iskolákban, csak ravasznak kell lenni. Hadd találjam ki. Szerintem így történhetett: csak a saját középiskolátokban nem árulhattátok, mert az túl kockázatos lett volna. Rátok nem gyanakszik senki, megszervezitek a saját védelmeteket, ha kell, elsáncoljátok magatokat, és mindig mögöttetek van a menekülési útvonal, ami ide vezet, ennél biztonságosabb

Részlet a szerzőnek *Az álom hidja* című, az idei könyvhétre kiadónknál megjelenő regényéből.

erőd nem is védhetett volna benneteket. Kis műanyag lapát és gereblye, mint a homokozóban. És ez mi a fene, valami porlasztó vagy szárítógép? Már minden összeállt a fejemben: olyan helyekre vittétek az árut, ahol nem ismertek bennünket. – Azt várta, hogy most bólogatni fognak, ezért újragondolta, hogyan csinálhatták. – Vagy rejtékhelyekre raktátok, előbb kis tételekben, és ha nincs ott érte a pénz, akkor annyi az üzletnek, ennyi kockázatot megér, de ha bejön az üzlet, akkor egy megbízható dílerlánc aranyat ér. Fontos, hogy ők ne tudják, kikkel üzletelnek. Agyafürt bűnözők lettetek, ezzel megpecsételitek a jövőtöket. Azt hittem, értelmes gyerekek lesztok.

– Már nem vagyunk gyerekek. Észre sem vette senki az évek múlását. Krenkolás ment csak – Leon hangja egyre türelmetlenebb lett. – Mi pedig érettebbek lettünk, mint gondolná.

– Ilyen könnyűnek képzelitek a jövőtöket? Mit gondoltatok, ennyiben hagyom, szemet hunyok, vagy esetleg majd segítetek nektek füvet locsolni ezzel a kiskannával?

– Ezt már mondta. De a mi tudásunk nem csak a kertészkedésig terjed – fordított hátat Leon.

– Az ápolónők kaján vigyorából meg a takarítónők egymásra kacsintásából persze tudtam, hogy előbb kapcsolak, mint én. Meg voltak győződve róla, hogy lányokat hoztok majd fel, arra kell a szoba, azért folyik ilyen serényen a festés, az összehangolt munka – mondta a fiatal orvos.

– Mert a takarítónőknek máson se jár az eszük, mint hogy ki kívül dugott.

– Előfordult, hogy egyik-másikunkat látták, hogy lánnyal jön fel a cselédlépcsőn, a hátsó falon.

– Kíváncsiak és pletykások. Folyton leskelődtek utánunk. De volt köztünk egy titkos, ártatlan összjáték. Mi is segítettünk nekik, helyettük takarítottuk magunk után a szobáinkat, az egész emeletet, ahol mi laktunk, hogy ne jöjjenek fel. Kimostuk az ágyneműnket, és teregettünk a teraszon. Ők pedig nem árulták el a nem létező szobák titkát, a szekrények mögött vannak. Oda szoktuk vinni a lányokat. Már aki szokta. Vagy aki máshol. Kívülről szerintem még senki sem számolta meg, hány ablak van a harmadikon. Nem is feltűnő, a fák miatt takarásban vannak. A folyosó pedig úgy kanyarodik, hogy belülről nem tűnik fel az ajtók hiánya, a szobák nagysága is megtévesztő. Olyan, mint valami optikai csalódás. Mindig megbeszéltük, ki mikor kapja a kulcsot. És persze nem csak lányokat rejtegettünk ott.

– Hagyd már abba, Kripli, már így is többet retróztál a kelleténél! – dörrent rá Viking.

– Retróztál? Azaz fecsegtél. A mi generációnknak is volt saját tolvajnyelve. Segítek nektek, de csak akkor, ha betartjátok a játékszabályokat – próbálta uralni a helyzetet a fiatal orvos. – Először is: csak úgy lehet becsületesen élni, ha nyilvánosan tisztázzátok az ügyet, ez egy komoly intézmény. Ez nem marad következmények nélkül. Felveszem a jegyzőkönyvet, és a tanács elé viszem. Vegyüek csak sorra a teendőket...

– Nem kell itt se rendőrt, se pedagógust játszani. Nem lesz itt semmiféle tárgyalás. Már leperreg rólunk a kioktató, felsőbbrendű intelem. Bármit mondhat, bármilyen alkut ajánlhat, mi nem kockáztatjuk a jövőnket, négyünk élete ennél többet ér. Bennünket annyian átbasztak már, hogy nem bízunk senkiben – adta ki katonásan a parancsot Kripli.

Úgy hangzott, mint egy előre megbeszélte jelszó – vészhelyzet esetére. Éles helyzetekben könyörtelen harcosokká váltak. A többi szabad szemmel szinte követhetetlenül zajlott, mint egy jól begyakorolt mutatvány a cirkusz porondján. Könyörtelen gyorsasággal csattogott az olló, kígyózott a ragasztószalag, futott körbe a kötél. Kezüik között egy tehetetlen báb csuklott össze. Fél perc múlva az orvos egy fémváz as ebédlőszéken ült, összecsomagolva kötéllel és szigetelőszalaggal, tehetetlenül fújtatva, a fogai is belecsikordultak a dühbe, hogy a kölykök ilyen könnyen árthatatlanná tették, szorosan összekötözve a lábait is, hogy mozdulni sem tudott, és jóformán levegőt sem kapott, hiába feszítette az izmait minden irányban, pillanatok alatt elöntötte a veríték a dühtől és a tehetetlenségtől. Mint valami kegyelemdöfést a fogoly-nak, a legszélesebb barna ragasztószalagot Mikétől kapta, végighúzta a száján, aztán a tenyerével alaposan megpaskolta, jobban is, mint amennyire indokolt lett volna, hogy érezze, milyen pofonokat is tud ő adni széles tenyerével, egyszerre mindenért: minden elszennvedett gonoszságért és megaláztatásért, minden verésért és indokolatlan büntetésért, megvont kimenőért, minden bántó és kioktató szóért – most már beszélni se tudott a doktor úr.

– Takonyáság! A bizalmunkba férkőzik, kikérdez bennünket, a bőrünk alá bújik, jegyzeteket készít, mi csak tudományos publikációra alkalmas esetek vagyunk, de az első adandó alkalommal elárul bennünket, ellenünk fordul, fenyegetőzik, élvezi, hogy fölnyeskedhet, kezét hátrátéve sétálgat előttünk, kioktat

és kiskorúsít bennünket, mint egy osztályfőnök. Ez a mi diagnózisunk – sorolta Viking.

– Szikével herélem ki, és a golyóit kidobom az udvarra a macskáknak – röhögött Kripli.

– Nézzétek, milyen bárgyú képet vág, azt hitte, ő sosem veszíthet! Nyűszíteni nyűszíthet, azt úgysem hallja senki, alattunk nem mennyezet, hanem lapos tető van. – Leon elcsodálkozott, hogy a fiatal orvos értetlenül néz, mint aki egyáltalán nem ismeri az épületet. – Erre a betonplatóra húzták fel ezt az álemeletet, amit szépen körülgerendáztak kívülről, és olyan lett, mint a többi háztető a környéken, de valójában raktár volt, csak arról is elfeledkeztek, hogy milyen dokumentációt hordtak ide, és eredetileg mi célt szolgált. Ide valóban lehetne egy igazi virágoskertet is építeni, de hát ott van a tetőterasz, azt mindenki látta.

– Hagyd már abba, Leon, kinek dumálsz itt? – szólt rá Mike. – Egyáltalán nem érdekel, mit gondolsz rólok, ő is csak közjűk tartozik.

– Csak még annyit, okostojás, hogy nem foglalkoztunk drogtermesztéssel, csak egyszeri alkalom volt. Megérdemeljük, hogy éljünk! Kapóra jött, hogy a várban tartják minden nyáron a fiatalok egyik legnagyobb európai zenei fesztiválját. Erre időzítettünk, mert ilyenkor rengeteg a külföldi, akik hozzászórtak, hogy otthon jóformán legálisan jutnak hozzá bármihez. Ilyen leveleket pedig nemcsak a pólójukon láttak. Velük üzleteltünk, kizárólag külföldiekkel, hasonló korúakkal, akikkel könnyen szót értettünk, nekik eszükbe sem jutott beköpní bennünket, pedig ott álltak sokszor karnyújtásnyira a rendőrök. Kerestük a norvégok társaságát, Leon már tudogatott valamennyire norvégul, Vikingről nem is beszélve, de mi ketten se maradtunk ki, mert jól beszélünk angolul, úgyhogy megértettük egymást. Meglepődve fogadták, hogy érdekel bennünket, milyen arrafelé az élet, milyenek a hétköznapiak, és hogy rájuk vagyunk kíváncsiak. Eleinte bizalmatlanok voltak, nem értették, miért szálltunk rájuk, de elmondtuk, miről van szó, és aztán még tanácsokkal is elláttak bennünket. Elmondták, honnan jöttek, melyik városok az érdekesebbek ebben a hosszúra elnyúló országban. A legtöbbjük Trondheimben tanult. Címeiket, te-

Pató Károly: Hosszú még az út

lefonszámot cseréltünk, néhányukkal ma is tartjuk a kapcsolatot. Igazán áron alul adtuk a füvet, csak azért csináltuk, hogy megkeressük a pénzt a repülőjegyre, és némi tartalékunk is maradjon az ottani életünkhöz. Nem gondoljuk, hogy bárhol is paradicsomi állapotok várnak bennünket, csak vannak helyek, ahol érdemesebb élni, valahol el kell kezdeni – világosította fel Kripli.

– Itt élni? Ennél lejjebb nincsen. Eleinte naivan hozzászóltunk különböző témákhoz a neten, és amikor meghallották, hogy mi honnan beszélünk, akadt, aki simán kizárt bennünket a kommunikációból. Ez nem összeesküvés-elmélet, hanem a közvélemény, a valóság, amivel bárki találkozhat, ha ki tud mászni ebből a gödörből. A világhálón kegyetlenebb dolgokkal is találkoztunk, mint itt. Az, hogy Mikét egyszer simán lecigányozták, az volt a legkevesebb. Aztán megtaláltuk ott is a magunk ösvényeit, akikkel érdemes szóba állni – mondta Leon.

– Már négy éve a háló különféle ösvényein élünk. Láttuk, hogy milyen országokban milyen környezetben élnek: ha szabad térben voltak, láttuk a tájat, a házakat, amerre elmentek. Ilyen módon a szobájukban is jártunk, láttuk a bútorikat, sokszor még a szekrényük belsejét is, kitárult a szemünk előtt az életük, mint egy összerakós játékban. És irigyeltük őket, mert rajtuk látszott a nyomor, a kétségbeesés, a kilátástalanság, ők pedig lazán, felszabadultan beszéltek, és bármi került is szóba, semmiből sem csináltak élet-halál kérdést – tette hozzá Viking, mint-ha kikíváncozott volna belőle, hogy a fiatal orvos

téved, meg akarta győzni arról, hogy első látásra ítélte, a valós kép másnyen.

– Elég volt a dumából, úgyis mindegy neki, hogy mit hallott, már nem számít. Ezzel csak azt érted el, hogy a szemét is leragasztom. Ne lássa, hova viszszük, és soha többé ne lásson itt bennünket ezután se ő, se más. – Kripli hangjában egyre sűrűsödött az évek óta felgyülemelő sérelem, fogta az ollót, és már ragasztotta is le a szemét szigetelőszalaggal, mintha kivégzésre vitték volna.

– A csapóajtó alá megy, nem ő lesz ott az egyetlen csontváz, én láttam őket abban a szűrőként funkcionáló rácsketrecben, ahova leestem. Nem beszéltem róla senkinek, mert arra gondoltam, hátha jó lesz ez még nekünk valamire. Senki sem bukkan rá, abban a savas környezetben gyorsan bomlik a hús – mondta Mike.

– Mi nem hagyunk magunk után itt senkit, se családot, se szülőket. A barátaink, akikkel naponta tartjuk a kapcsolatot, régen azok. Nekünk már ez jár a fejünkben, hogy ott hogyan álljuk meg a helyünket – mondta Leon.

– Nem leszünk menekültek, nem megyünk befogadó-központokba, sem pedig a sérült gyerekek szervezetéhez.

– Ismerjük őket, tudják, hogy megyünk, megmondták, mik a feltételek – mondta Leon. – Megoldottuk az összes felvételi tesztet online, aztán élőben jöttek az ellenőrző kérdések. Ma már a világ bármely részéről lehet felvételizni. Nem számít a bőrszín, nem lóg ki egy mozgássérült sem, a továbbtanulás a legcélszerűbb kiút.

– Ne tarts neki búcsúbeszédet – förmedt rá Viking –, az északiak nem fecsegnek ennyit.

– Levisszük a mosókonyhába, és a székkal együtt lenyomjuk a szennyvízcsatornába. Percek alatt belefutad. Ezzel a vadonatúj lakattal zárom le örökre a csapóajtót. A kulcsát pedig elviszem magammal emlékébe, mert még valaki közületek szentimentális lesz, és kinyitja. Van hullás is a rendelőben – mondta Mike.

– Túl macerás – fintorgott Viking.

– Jobb ötletem támadt, ismerem a gyógyszeres szekrényt, olyan koktélt nyomok bele intravénásan, hogy plüssmacikkal álmodik, egy elefántnak is elég volna – überelte Mike.

– Megfojtom én a tulajdon kezemmel, ti beszariak vagytok – mondta Kripli.

– Betesszük a széfbe, a kódját betesszük egy borítékba, megcímezzük Ódiumnak, ajánlott küldemény

lesz, és két nap múlva kiszabadítja. Addigra mi hetedhét határon túl leszünk.

– Hülyeségeket beszélsz, Viking, hogyan férne már bele a széfbe?

– Nincs több időnk erre – szögezte le Kripli.

– És takarítanunk is kell – mondta Leon. – Az ablakból egyenesen a konténerbe dobálunk mindent.

– Persze, mert az is gyanús lenne, ha ennek a tényészetnek a nyomára bukkanának – mondta Viking.

– Felőlem... – fintorgott Kripli.

– De én ügyelek a jó híremre – nevetett Mike.

– Akkor most ki takarítja össze a szemetet? – kérdezte cinikusan Kripli.

– Majd te – mondta Viking.

– Hogyne, majd pont te parancsolgatsz nekem – háborodott fel Kripli.

– No igen, meg lesz, aki csak a saját bőrét menti – mondta Leon.

– Vegyük csak sorra a teendőket... Töröljük meg az orrát, folyik belőle a takony – mondta Kripli.

– Aztán felváltva olvasunk neki Michel Houellebecq-tól – mondta Leon.

– Simán itt hagyjuk? – kérdezte Mike.

– És ha megszomjazik? – kérdezte Viking.

– És ha hugyoznia kell? – kérdezte Kripli.

– Majd lehúzd a cipzárját – mondta Mike.

– Ez nem stand up comedy. Nincs idő a trollkodásra. Elment az eszetek? Hajnalban indulunk, ketyeg az óra, még össze sem csomagoltunk – türelmetlenkedett Leon.

– Pöpec. Indulunk. Elég a tökverésből – reppelte Mike.

– Kinél lesznek a dokumentumaink? – kérdezte Viking.

– Nem a kinél a kérdés, hanem a hogyan – mondta Leon.

– Aktatáskával akarsz kisétálni innen? – kérdezte Kripli.

– Az öltözék rendben lesz. Már elintézttem. Átöltözünk a fal mögött, és a munkásoveralljainkat fekete szemeteszákokban a kórház sülyesztett konténerébe dobjuk minden régi igazolványunkkal együtt. A fertőző osztály fecskendői közt senki sem fog guberálni. Különben se mennének vele semmire – mondta Leon.

– Milyenek lettek az új útlevelek? – kérdezte Viking.

– Személyi igazolványokkal megyünk ki, azok benne vannak a nemzetközi nyilvántartásban. Ezért jobb a reptér – mondta Leon.

– Ahhoz vettél tőlünk ujjlenyomatot? – kérdezte Kripli.

– Az is a lemezen van – mondta Leon.

– És nincsenek útlevelek? Mi van ezzel a zsenivel, ezért bízunk meg benne? Mert olyan kivételes képességű – háborgott Mike.

– Tudod te egyáltalán, mi mindennek kell itt összeállni, hogy minden tökéletesen illeszkedjen, hihető legyen, ne fogjanak gyanút? Nem hamisítok, hanem létrehozok, hogy mindenki értse! Te még ott tartasz, hogy azt kérdezed, te vagy-e a képen? Azt hiszed, elég, ha egy útlevél valódinak tűnik? Mit gondolsz, hogyan lehet átjutni a körkörös ellenőrző-rendszereken? És hogyan kell felkészülni a legrosszabb forgatókönyvre is? Nemcsak holnapra, hanem az egész életedre, hogy lehetőleg ne egy börtönben köss ki okirat-hamisításért. Leginkább a látra szóló okiratokat kellett elkerülni és kijátszani – mondta Leon.

– És mi lett helyette? Mi a bombabiztos terv? Azt már én is megnéztem, hogyan kell házilag csőbombát készíteni – okoskodott Kripli.

– A hálót mindenki használja, csak az a kérdés, hogyan, és ki hol tart a használatában – mondta Leon.

– No meg hogy mire használja – mosolygott Mike.

– Persze, alig győztem kigyomlálni a profiljaitokat az internetről, holott megbeszéltük, hogy ilyen primitív helyeken nem regisztráltak, és nem raktok fel képeket, ez háziasszonyoknak való – mondta Leon.

A fiatal orvos addig küszködött, mígnem egy elkeseredett mozdulattal hátravetette magát a széssel együtt. Jól beverte a fejét. Úgy hagyták a földön. A fiukat ez cseppet sem rázta meg, folytatták tovább a saját vitájukat, mintha mi sem történt volna.

– Nem vagyunk mi bűnözők, mehetnénk a saját nevünkkel is – mondta Kripli.

– Az a helyzet, hogy nem mehetnénk. Nincsenek rendben a dokumentumaink. Elvesztek, felelőtlenül vezették őket, az egyik papíron így töltötték ki az adatokat, a másikon úgy. Semmi sem kompatibilis a különböző országok nyilvántartó rendszere között, pláne ha innen vinnél valami kézzel kitöltött űrlapot. A saját érdekeinket bizonytalan személyazonossággal nem tudnánk képviselni – ez az egyik dolog. A másik pedig az, hogy váltunk, és ezt egyszer már megbeszéltük: nem nézünk hátra. Aki nem akar jönni, még

mindig maradhat. Aki ott sem érzi jól magát, elmehet máshova – mondta Viking.

– Ha pedig honvágya lesz, egyszerűen visszajön ide, ugyanez várja – mondta Mike.

– Mintha nem is lenne az életben több lehetőségünk – mondta Kripli.

– Túl sok nem lesz – mondta Viking.

– Nem kaptunk még választ arra a kérdésre, hogyan készülünk fel a legrosszabb forgatókönyvre – vetette fel Viking.

– Ha tudnánk, milyen a legrosszabb, akkor fel tudnánk rá készülni, de nem tudunk előre minden létező helyzetet modellezni – mondta Leon.

– Mi van akkor, ha nem megy át az azonosító kártya a kapun? – kérdezte Viking.

– Akkor valószínűleg van ott egy ablak, aminél sorban állnak. Nem elég az, ha benyomtad a kártyádat, és rendben volt. Előfordulhat, hogy nem elég, ha stimmel a vonalkód a rendszerben. Az emberi tényezőt nem lehet kiküszöbölni. Az Egyesült Államokba és Ausztráliába még mindig nem léphetsz úgy be, hogy emberi szem ne látna közvetlenül. Nem képernyőn, nem ablak mögül. Ezt nem helyettesíti semmi. Erre is fel kell készülni: akik ilyen rutinnal nézik emberek ezreit, tekintélyes hibaszázalékkal szűrik ki a gyanús elemeket. És nem tudod kitalálni, hogy min buksz le – merült bele Viking a felvilágosításba, és elmesélte mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket eddig a norvég társaságban hallott. – Nincsen megoldhatatlan helyzet. Nem csempészünk kábítószert. Tehát csak adminisztratív hiba lehetséges, ami annyit jelent, hogy nem a bűnözőkkel kerülünk egy padra, még ha valami gond is akad az azonosításnál. Csak-hogy van alternatív azonosítónk is. Ne felejtsetek el, hogy az ujjlenyomatunk csak az általunk létrehozott adatbázisban szerepel, csak önmagunk vagyunk, és senki más. Főleg nem vagyunk bűnözők. Az a fontos, hogy mindenkinek önazonosság-tudata legyen. Senki sem a holnapi utazástól fél, hanem a saját jövőjétől.

– Erről azt olvastam, hogy a legjobb ellenszer a figyelemelterelés. Egy találékony fickó egy olyan ország útlevelét nyomta a rendőrök orra alá, ami nem is létezik. Kihaszználva, hogy lehetnek ezek a tisztviselők kitűnő pszichológusok, de fogalmuk sincs, hogy Utrillót nem a térképen kell keresni – okoskodott Mike.

– Tehát felkészülünk a csapdahelyzetekre, van rá egy éjszakánk – fordította komolyra Viking.

– Nem én tehetek róla, hogy nem volt fóliázó. Hogy nekem kellett egy digitális hűtőből fémszalakat kinyernem, a ragasztás pedig többször szétesett. A saját nyomtatónkon csináltam mindent, no jó, megvettünk néhány drága készüléket is, szereztünk hozzá alapanyagokat. De minden az utolsó pillanatban készült el, mert mindent egyedül csináltam. Mindegyikünk jegye holtjáratra szól, tehát a rendszer beenged bennünket bárhova, mert ki van fizetve, de telefonkártyával kell helyjegyet kalibrálni, mindig mindeütt van még egy üres hely az utolsó pillanatban, itt a gyorsaság létfontosságú – hadarta Leon.

– Ne fényezd magad! A legközelebbi TGV már majdnem tele volt, így inkább utaltam a különbözetet a TGV Pro Première osztályára. Itt a kártya. A vasúttársaság szerint ez amolyan kiváltságos világ, korlátlan WiFi-eléréssel, szélesebb asztalakkal, ahol nyugodtan szét lehet teregetni a munkához szükséges dokumentumokat, és csatlakozókkal, hogy az ember ne kerüljön abba a hülye helyzetbe, hogy váratlanul lemerül a laptopja, miközben éppen egy adatbázist tör fel – mondta Viking.

– Elintézték a további utazást, ezt senki se becsüli le, én azt a részét már nem tudtam volna. A srokig sem tudok kimenni egyedül, már fizikailag sem, annyira felemésztett ez a munka, gondolni se tudtam másra – mondta Leon.

– Ne röhögj, mert nekem is jobb lesz, ha soha többé nem kell veled egy padban ülnöm – hártott Mike.

– Soha nem fogom elmondani senkinek, honnan jöttem, veletek sem akarok többé találkozni. Mindenben működik valamilyen előítélet azzal az országgal szemben, ahol a világra jöttél. És én nem akarom, hogy egy ország miatt is utáljanak, éppen elég az, amilyenek születtem – hátrált Kripli az ajtó felé. – Rám már itt nincs szükségetek, megyek csomagolni.

– Elegünk van a beszariságodból! Maradj itt – sípolt rá Viking.

– Nem dughatod be mindig a füled chillouttal, míg más megoldja a problémádat – cselezte Leon.

– Nagyon öreg vagyok, már huszonhárom múltam, de azért felvilágosíthatnátok, még egyszer, utoljára, a megnyugtatómra, hogy az a fantasztikus rendszer ott kiállja a próbát, amit kiagyalatok – emelte fel a mutatóujját nyomatékosan Kripli, mint aki piros lapot mutat.

A játék megállt egy pillanatra. Mindenki feszülten állt a pályán.

– Ha már ott vagy, akkor a továbbiakban nem hamis papírokkal járkálsz, hanem az eredeti kártyákat állíttatod ki, mert be van kódolva az ujjlenyomatod is. Ami a tiéd, nem valaki másé. És nem köt ehhez a helyhez! Ezt csak egyszer lehetett megcsinálni, változtatni pedig nem is tudsz rajta. Saját identitásod lesz. És azon törd a fejed, hogy onnantól ki akarsz lenni.

– Mindannyian az életünket bizzuk egymásra, ki mer itt kételkedni? – Mike alig tudta visszafogni magát, hogy ne ordítson, csak sziszegte a foga közt.

– Lehet, hogy csak én bonyolítottam el, de egy másik rendszerben már könnyű ráállni a normatív sémákra, csak innen nehéz kijutni. Tucatnyi tervet dolgoztam ki, a felére sem lesz szükség. Háromszor annyi dokumentumunk van, mint amennyit használni fogunk. De ezt csak az utazás biztonsága miatt csináltam. Ha megkapjuk az ottani identitásunkat, az összeset azonnal megsemmisítjük – söpört végig tenyerével Leon az ablakpárkányon.

– Túlságosan elbonyolítottuk – jegyezte meg Kripli.

– Mindenki csak a maga nevében beszéljen – förmedt rá Viking.

– Persze, könnyű neked, kint vár a családod.

– Ez nem igaz. Én sem akartam félmegoldásokat. Nem akartam, hogy szobáztassanak bennünket, itt ilyen, ott olyan kérelemért folyamodni, elbíraltatni, várakozni. Ha nem csinálod meg a szerencsédet fiatalon, akkor mire volt jó az aszkézis, a kihagyott gyerekkor, a rengeteg tanulás itt évekig, együtt veletek, ha most egyszeriben elkezdünk kételkedni az utolsó éjszakán – mondta Viking. – De innentől valóban mindenkinek meglesz a külön története.

– Felejtjük végre el a nagyszüleink vendégmunkásságának aranykorát! Egyrészt azért, mert ma minden országnak saját legális rabszolga-kereskedő cégei vannak, amelyek még egy bőrt nyúznak le az amúgy is hátrányosabb helyzetű bevándorlókból, migránsokból, másrészt éppen külföldi nem akarok lenni. Nem leszek egy ország másodrendű élőlénye – mondta Mike.

– Szerintem mindenki biztonságban lesz. Abban az egyben kell biztosnak lennünk, hogy holnapután már másként gondolkodunk – mondta Leon.

– Legalább te lennél biztos magadban – mondta Kripli.

– Már hogyan lennék biztos magamban. Az új identitást meg tudtam valósítani. Ez már létezik, és aktiválni kell. Csak előbb nekünk kell épen, szemfü-

lesen, problémátlanul odaérünk, ahol ezt az identitást működésbe hozzuk. Százszor elmondtam – Leon hangja fáradt volt.

– Mit mondok majd a társaimnak az egyetemen? – kérdezte Mike.

– Mikor várták el egy focistától, hogy mondjon is valamit? – ironizált Viking.

– Mindenki új lesz, akkor kezdődik a tanév, senki nem ismer senkit – tárta szét a karját Leon.

– Te zseni vagy, de velem mi lesz? – kérdezte Mike.

– Csak azt mondd magadról, amit nekem szoktál. Én tudom, hogy egy szó sem igaz belőle, de ők nem tudják – legyintett Leon.

– Ettől én egyáltalán nem tartok. Egy kriplitol semmit sem szoktak kérdezni – bólogatott Kripli.

– Ki mondta, hogy bármelyikünknek is hazudnia kellene? Eddig sem tudtam magamról semmit. Ezután, remélem, történik végre velem valami – ásított Mike.

– Az a lényeg, hogy mindenki szabad lesz, nem leszünk egymáshoz láncolva – mondta Viking.

– Szerintem ez a terv legjobb része. Ha kell, számíthatunk egymásra. – Leon nem akart elérékenyülni, mégis búcsúzott, mert érezte, hogy még egyszer nem teheti a vállukra a kezét, mert talán együtt sem lesznek már soha, hogy ezt megtegye. A többiek is tudták, hogy ez nem kézfogás, hanem több annál. Mégsem reagáltak, csak hagyták, hogy Leon szertartásosan körbejárjon. Ilyen csak egyszer történik az életben, úgy gondolták. Talán ezt nem felejtik el.

– Itt burokban élünk. Nem tudjuk, milyen lesz. Az életnek nincs biztos receptje. Időjátékosok vagyunk. Ha nem megyünk sehova, nem is történik velünk semmi – kántálta Leon, és nem törődött vele, hogy odafigyelnek-e rá egyáltalán, hanem úgy mondta, mint akinek csak most az egyszer és utoljára jár a szólás szabadsága. – Ha idegen vagy, ha más vagy, kripli vagy, szellemi fogyatékkal élő, akkor duplán kell teljesítened, kétszer olyan jónak kell lenned, másképp nem fogadnak el. De nézzük most a másik oldalát: nem azzal kell többé foglalkoznunk, hogyan szökjünk el.

– Onnan nem lesz miért szökni, mert mehetsz bárhová, akár tanulsz, akár dolgozol. Az új világ kihívásai hamar feledtetik a múltat. A képességeinket illetően nem kell szegyenkeznünk. Ismerem az ő tudásukat – mondta Viking.

– A jövőnkéről ráérünk beszélni holnapután. – Kripli zsigerből utálta az ilyen tudálékos szöveget,

ezzel együtt sem Vikinget, sem Leont nem tekintette már a barátjának, féltékeny is volt rájuk, mert sosem volt erőssége az ékesszólás, igazából ki sem tudta magát fejezni rendesen, és erre most döbbsent rá, csak Mike őszinte segítőkészségében bízott.

– Mintha egy hídon állnék, valahol a közepén, és eszembe jutna, hogy vissza is fordulhatnék. Az alváshiánytól már hallucinálok, álmodom, mintha nem is lenne túlsó part, holnap, hétköznapok, csak ez a veszteglés – Mike csak Leonnal tudta megosztani a gondolatait.

– A várakozás felőrli az embert, fáradt lesz és koravén, aztán mégis álomba zuhan, és arról álmodik, hogy állt a hídon, és hülyeségeken agyalt. – Leon nem válaszol szánta, mert tudta, hogy Mike milyen sértődékeny.

Aztán csend lett, csak kintről hallatszott a szökőkút vízcsobogása, a madarak ébredése, és az ég alján lopakodott felfelé a farkasok órája, a hajnal, amikor a legjobb vagy a legrosszabb döntések születnek, amikor a legtöbb születnek és a legtöbb halnak meg. A sötétség oszlani kezdett a láthatáron.

– A tervbe belerondított a kedves doktor úr. A fülét is be kellett volna tömni. Hallott mindent. Kettéhasítom a fejét egy baltával – mondta Mike.

– Ne kiabálj, késő van, meghallják – mondta Leon.

– Ez igaz. Ha ezen kiakadsz, mi lesz veled holnapután? – tette fel a kérdést Viking.

– Dehogy akadok ki, csak leengedem a csatornába, és letagadom, hogy valaha is láttam – ismételte Mike.

– Ki előtt tagadnád le? – kérdezte Viking.

– Emberileg deformáló ez a hely, de nem biztos, hogy mindegyikünkben kiölte az utolsó szikráját is az emberi méltóságnak. Én azért emlékezni fogok rá, hogy segíteni akart – mondta Leon.

– Sosem fogsz felnőni – kezdte lenézően Viking, de aztán visszafogta magát.

– Mégis mi a fenét akartok vele csinálni? – kelt ki magából Mike. – Csak úgy rázárjuk az ajtót?

– Túl hamar találnának rá – töprengett Leon.

– Csak úgy hasba szúrjuk, hogy elvérezzen – vetette fel Kripli.

– Megőrizzük a józan eszünket, bármi történjen is – mondta Leon.

– Mi legyen vele? Válaszol valaki végre? – veszítette el a türelmét Mike.

– Majd eldöntjük titkos szavazással ezt is, ahogyan szoktuk. Itt van: négybe tépem ezt a papírdarabot – mondta Viking.

– Előbb négyszemközt kell beszélnem Mikével – mondta Leon.

– Nincs semmi titkolnivalóm, mondhatod mindenki előtt – mondta Mike.

– Jól van, te akartad, akkor elmesélem úgy, hogy mindenki értse! Mert innentől kezdve ez már nem a te magánügyed. Tudod, hogy felfedeztük a padlás-térben a gyermekkórház régi dokumentumait a szobánk mellett a tetőtérben. Azokról a dobozokról már mindenki megfedkezett, a légi csapások után raktak bele mindent, rendezetlenül, talán fel sem dolgozták soha. Mindenesetre én áttanulmányoztam az egészet, egy évbe telt, mire átnyalaztam. A saját családom után nyomoztam. De azt sem derítettem ki, hogy valójában mi történt az anyámmal és az iker-

testvéremmel. Nem maradt semmi nyomuk. Nem találtam magamról egy sort sem. Találtam viszont rólad, Mike, mert egy szülészorvos mindent gondosan feljegyzett, percre pontosan a születésed időpontját is. Nem akartam megmutatni, mit találtam, pontosabban eddig nem mertem. Tudtam, milyen lobbanékony és kiszámíthatatlan vagy. Vártam az alkalmat, és nem gondoltam, hogy ilyen váratlanul jön el. Most viszont elmondom, ha már ennyire akarsz, hogy mindenki hallja. Aztán magadra vess, mit teszel. Mert én már semmiféle terhet nem akarok magammal cipelni. Sosem bocsátanám meg magamnak, ha nem mondanám el most azonnal, hogy aki itt hever a padlón, akit a székhez kötöttünk – az apád.

NAGY LEA

Fehérbe öltözött

Fehérbe öltözött.

Pedig nem szerette ezt a színt.

De hogy meglegyen az összhang,

magára erőltette ezt a fehér mosolyt,

és ment, ment, ment, hallgatta a csendet

a fülében, és összegörnyedve ment,

de tudod, csak hogy hallja mindazt, amit te nem.

Zúgó piszokkal és őszi falevelekkel

volt tele az éjjel. Az éjjel, mikor te méysz, méysz, méysz

a nem létezőbe, melyet álomnak hiszel,

és azt hiszed, igaz, igaz mindaz, amit mondanak,

amit csendben suttognak, hogy mások ne hallják

szenvedéseidet, és álmodban megállít

egy árnyék, aki azt mondja, állj.

Állj meg, mert ezer méteren túl már az a

valami van, ami a valóság közhelye, és túl szép,

hogy te kimondd, de mindez csak álom, mondod,

és fehér mosolyod csiszolod élesebbre,

hogy a valóságtalant minél valóságosabbá tedd,

hisz erre vágyunk mind. A két reinkarnáció közötti boldogságra.

Ahol az univerzum összes rákos sejtje

az élet, ami a Földön megjelenik egy villanásra a téridőben.

Egyedül vagyunk. Egyedül vagy.

LENNERT MÓGER TÍMEA

Távlatok

Ismersz olyan állatot
 aki elhagyta kölykét és változott
 Egyforma útja marad oroszlának
 lónak
 Ha a kölykéről szólnak
 távlatok
 Ágyazok
 a magam helye
 Kevés
 sok tevét nem fogad
 A rét
 bennem a sivatag
 Vízre küld vad-
 at halat
 Madarak árnya
 messzi tájra
 Visszatérő gólyák
 hozzám hiába
 Üresek a pólyák
 globális elhidegülés
 Fagypont alatt
 az ember (j)ég
 Kiürült a fészek
 ezen a házon
 Nincsenek ablakok
 ebben a házban
 Nincsenek székek
 falakra nézek
 (F)élek
 fiatalság (h)ómezején
 Szemed a remény
 mindig voltál
 Mindig leszek
 emlékező elfeledett

Mingli mese

Árva voltam nélküle. Árva vagyok nélkülem. Az együtt-lét nyomorúsága. A magány vége.
 Helyenincs trónon. Gyónom. Önmagam erejét. Nem engedem el. Nem nyúl kezemért. Szívemet
 (t)akarja. Szíve jég. Szívem ég. Két elem össze(f)ér. Szívátültet. És szívem jég. Szíve ég. Ha
 meghalok. Boldogan él.

DURAY MIKLÓS

A felvidéki magyar kitelepítettek emléknapja

A „más” etnikai közösségekkel szemben alkalmazott szélsőséges erőszak – az adott csoporthoz tartozók fizikai megsemmisítése, illetve elűldözése – több évezredes múltra tekint vissza. Volt, amikor pusztán – közösségi vonatkozású – stratégiai részletkérdésként került napirendre; volt, amikor látszólag értelmetlenül, csupán a harcászati taktika következményeként hajtották végre. De ahogy közeledünk korunkhoz, egyre inkább a másság elutasításával, az utóbbi háromszáz évben pedig elsősorban a fajgyűlölettel, illetve egy konkrét politikai-hatalmi stratégia lényegével összefüggésben jelenik meg.

Mózes V. könyvének 20. részében az ellenség (az ostromlott város) férfiaiának legyilkolása a hadviselés szabályzatának részét képezi. De a Krisztus utáni XII. és XIII. században a mongol hordák totális gyilkosságairól már krónikákból van tudomásunk, sőt: levéltári dokumentumokból hozzávetőlegesen pontos adatok is a rendelkezésünkre állnak. Ugyancsak ilyen forrásokból tudjuk, hogy a késő középkori Franciaországban hogyan mészárolták halomra a cigányok, később a protestánsok tömegeit. Sajátos tény, hogy a keresztény Európa nyugati felében elsősorban a másságuk okán pusztítottak el százezreket. De mintha ezt a példát követte volna Európa keleti fele is, hiszen a „pogrom” kifejezés a cári Oroszországból származik. Ez a két „hagyomány” ötvöződött és tökéletesedett, intézményesült és öltött ipari méreteket a XX. századi náciizmus idején.

Közép-Európában – ami többé-kevésbé I. (Nagy) Lajos magyar és lengyel király uralkodási területével, később a Habsburg Birodalommal azonosítható – a népességet átalakító elképzelések elsősorban a hatalmi politika részeként jelentek meg. A Magyar Királyságnak a török hódoltság alóli felszabadulása indított el egy olyan – központilag, a császári udvarból irányított – telepítéspolitikát, amely gazdasági

vonatkozásban racionális volt, de etnikai és hatalmi szempontból súlyos ellentmondásokat foglalt magában. A történelmi Magyar Királyság teljes bekebelezése volt a cél már a XVII. századtól. Ez a folyamat protestánsellenességgel, a magyarországi történelmi közigazgatásnak az osztrák örökös tartományokéhoz idomuló átalakításával, valamint a XVII. század végétől – etnikai célzattal – szervezett betelepítéssel kapcsolódott össze.

A késő középkori Magyarország népessége a török hódoltság végére alapvetően átalakult. Népességének kétharmada eltűnt, a magyar etnikumnak a hódoltság előtti 85%-os aránya körülbelül 50%-ra csökkent. Száz évvel később, az 1780-as években, a tudatos betelepítés következtében a történelmi Magyarország területén lakóknak már csak nagyjából a kétfötöde tartozott a magyar etnikumhoz.

Volt tehát előképe mindannak, ami 1920 után a történelmi Magyarország feldarabolását követően főleg az újdonsült Csehszlovákiához csatolt területeken és az ott élő magyarokkal szemben megvalósult (illetve amit velük szemben megvalósítani szándékoztak).

Hajlamosak vagyunk megfedkezni arról, milyen közigazgatási, birtokpolitikai és telepítési terveket hajtott végre az új államhatalom 1920 és 1938 között. E tervek a magyarok által lakott területeket és a magyar etnikumot egyaránt hátrányosan érintették. Ezek közül a leginkább figyelemre méltó a nem magyar nyelvű lakosság betelepítése a magyarlakta területekre. Így hoztak létre több mint hetven új szlovák és morva települést vagy településrészt Pozsony és Bereg megye mintegy hétszáz kilométernyi területsávjában. Akkor még a magyarok kitelepítése vagy széttelepítése nem jöhetett szóba, mert nem volt hová kitelepíteni őket.

Ám 1941 után a világpolitika változásai más összefüggésbe helyezték a problémát. Ott volt egyrészt a Szovjetunió példája, ahol széttelepítették a krími tatárokat, másrészt Mussolini dél-tiroli akciója, amelynek során kitelepítették az ott élő német ajkúak egy részét. Ezeket a politikai fejleményeket Edvard Beneš csehszlovák elnök precedensként értelmezhetette a saját hatalmi törekvései szempontjából. Beneš elképzeléseit erősítette az is, hogy az Egyesült Államok Külügyminisztériumában 1942 elejétől kezdtek kidolgozni a háború utáni rendezés terveit, amelyek között szerepelt a részleges lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között – egy kisebb államhatár-módosítással kiegészítve.

A *Kitelepítések 70* című képzőművészeti kiállításon elhangzott nyitóbeszéd írott változata. A kiállítást a felvidéki kitelepítések 70. évfordulója alkalmából, a budapesti Magyarország Házában nyitották meg 2018. április 12-én.

Árvay Zolta: Minden odavan (A ház, a föld, az élet...)

A csehszlovák emigráns kormány a német és a magyar lakosság teljes kitelepítésének tervét és az 1920-ban meghúzott államhatárok maradéktalan helyreállítását már 1941 februárjában megfogalmazta, még mielőtt a náci Németország megtámadta volna a Szovjetuniót, és kitört volna a háború Japánnal. Tehát hamarabb, mint ahogy a háborút világháborúnak lehetett volna nevezni. Csehszlovákia londoni emigráns kormánya ehhez az elképzeléshez 1943 decemberében megkapta a Szovjetunió támogatását is. A tervezet azonban éppen vendéglátójának, a brit kormánynak az egyetértését nem tudta megszerezni.

De mivel 1945-ben egész Csehszlovákia és Magyarország is szovjet megszállási övezetté vált, a frontvonal nyugat felé vonulásával megkezdhatték először a magyarok kiűzését, majd a német lakosság felszámolását. Első menetben azokat a magyarokat kényszerítették távozásra, akik 1938 után költöztek vissza szülőföldjükre, majd – az úgynevezett 50 kilogrammos csomaggal – az államhatárra hurcolták a magyarokat, ahol lényegében „kiszórták” őket – a teherautórol a pusztára földre.

Ebben a családom és – kéthetes koromban – én is személyesen érintett voltam. Egy sajátos véletlen miatt nem pakoltak fel bennünket az autóra, noha már „be voltunk zsákolva”. Édesapám kollégája lett a város civil komisszáriusa, és az utolsó pillanatban kihúzott bennünket a névsorból. Ezt a kitelepítési folyamatot – amelynek során körülbelül 40 ezer magyarnak kellett elhagynia otthonát – állította le 1945. augusztus 2-án a potsdami konferencia, amely előírta Csehszlovákiának és Magyarországnak, hogy az ügyet kétoldali megegyezéssel kell rendezniük.

Ezt követően szervezte meg a csehszlovák hatóságok a felvidéki magyarok széttelepítését Cseh- és Morvaország területén – elsősorban azon vidékekre, ahonnan elűzték a német lakosságot. Ez elől menekülve hagyta el szülőföldjét számos magyar család, és kelt át a Duna jegén Magyarországra (vagy „szökődött” úttalan utakon).

Az 1945 októberétől folyó kényszerközmunkára való „deportálás” ugyancsak mintegy 40 ezer felvidéki magyart érintett, noha 200 ezret terveztek. Ennek az ellenőrizhetetlen eseménysornak vetett véget

az 1946. február 27-én megkötött csehszlovák–magyar lakosságcsere egyezmény, amelynek meghatározó pontja az volt, hogy annyi magyar köteles elhagyni felvidéki szülőföldjét, amennyi magyarországi szlovák önkéntesen jelentkezik úgynevezett „repatriálásra”.

A csehszlovák lakosságcsere-jegyzékbe 185 ezer felvidéki magyar került. Az áttelepítés 1949 júniusáig tartott. Több mint 75 ezer felvidéki magyart telepítettek át Magyarországra, főleg a kitelepített németek és részben az áttelepült szlovákok helyére. Más részről a csehszlovák toborzóknak – súlyos fenyegetések árán – közel 100 ezer magyarországi szlovákot sikerült rávenniük arra, hogy elhagyja szülőföldjét, lakóhelyét.

Ennek az eseménysornak az emléknapiját tartjuk 2012 óta, mert 1946. április 12-én ezen a napon hagyta el a vasútállomást az első, magyarokat szállító vonat-szerelvény. Családom erről is lemaradt, noha összecsomagolva vártuk az indulás napját. A ládáinkat 1950-ben bontottuk fel, addig bizonytalanságban éltünk.

MÉRY BEÁTA

Anyagban kimerevített gondolat

Kiállításunk története egy éve kezdődött el: 2017. április 12-én, a Felvidékről kitelepítettek emléknapiján tettük közzé felhívásunkat, amelynek nyomán újtára indítottuk képzőművészeti kiállítássorozatunkat. Ennek az útnak mérföldköve budapesti tárlatnyitónk: a somorjai, pozsonyi és szimói helyszínek után a mostani sorban a negyedik, egyben első anyaországi bemutatkozásunk.

A kiállítás szakmai felelőse a Pozsonyi Magyar Galéria, élén Kalita Gábor publicistával, képzőművésszel. Az általa alapított Pozsonyi Műterem szabad művészeti társulás közel húsz év alatt 123 kiállítást rendezett – ezek közül több *hommage* jellegű vándorkiállítást is, ami a felvidéki magyar képzőművészeti életben egyedülállónak számít (mint például a 2006-ban újtára indított Esterházy János-emlékkiállítás). E kiállítás szerte a Kárpát-medencében 35 alkalommal volt látható. A Pozsonyi Magyar Galéria

A *Kitelepítések 70* című képzőművészeti kiállítás megnyitóján, 2018. április 12-én, Budapesten, a Magyarság Házában elhangzott tárlatnyitó beszéd írott változatának részlete.

De ne higgyük, hogy a korábbi szándékok elhaltak volna. Csak átalakultak, és hét évtizede helyel-közel változó keretek között megújulnak – hol osztályharc, hol szocialista mezőgazdasági szövetkezetesítés, hol munkaerő-toborzás, ipartelepítés, iskolamegszűntetés, az anyanyelvű oktatás nyelvét megváltoztató szándékok, gazdasági árnyékszóna kialakítása, a közlekedés korszerűsítésének elmaradása, az 1945–1949 közötti jogfosztottságból származó vagyronvesztés kárpótlásának elutasítása vagy a magyarok kollektív bűnösségi minősítésének fenntartása formájában.

Hetven éve védekeznek a felvidéki magyarok társadalma, és emiatt nem építkeznek. A közösség egy része belefáradt, egy része úgy döntött: csak az egyéni érvényesüléssel kíván foglalkozni, egy része pedig feladta. Akik mindvégig elkötelezettjei maradtak a közösségnek, már-már „csodabogárnak” számítanak. De ha elég erős a páncéljuk, túlélnek, ezzel esélyt teremtenek a „puhább burkolatúaknak” is a megmaradásra. Erre is gondoljunk ezen az emléknapon.

kiemelt küldetésének tartja a magyarság számára fontos témák feldolgozását; a jelen tárlat is ehhez a hagyományhoz kapcsolódik. Az immáron gyűjteményes tárlat utaztatása és a szervezés lebonyolítása a Szövetség a Közös Célokért társulás védőszárnyai alatt valósul meg.

Összesen 41 alkotó 60 alkotását vonultatja fel a jelenlegi tárlat: a tradicionális, klasszikus technikáktól kezdve, mint a tollrajz, festmény, linóleummetszet vagy bronzszobor, az olyan kortárs, kísérleti jellegű technikák is megjelennek, mint az object és az installációk, vagy a digitális alkotások.

Az alkotók szemüvegén keresztül élénken vetül elénk a vészterhes kor, ami sokunk számára már csak félve elmondott elbeszélésekből, megkopott családi fotókról ismert: a jogfosztottság, az emberi méltóság sárba tiprásának kora.

Ahány alkotó, annyiféle megközelítésmód, annyiféle anyagban kimerevített gondolat, érzés, emlék, vélemény, ami a múlt súlyos eseményeit, sokszor a jelenben is hordozott terheit és traumáit tárja fel. Érzékeny, egyben személyes és kitárulkozó, dokumentáló és feltáró jellegű, erőteljes anyag: egy olyan kor emlékei, amikor a haza, az otthon, a család, a közösség számunkra oly természetes, harmonikus fogalmi viszonylagossá: áttetszővé, törékennyé és szenvedéssel telivé váltak az erőszakos elűzetés során.

MEZEI BALÁZS

Határ Győző vallástalan misztikája

Bevezetés: Határ Győző helye a magyar irodalomban

Kicsoda nekünk Határ Győző? Határ egyike a nagy magányosoknak; s egyike a legjelentősebbeknek azok közül, akik száműzetésben kellett, hogy megőrizték a magyar nyelv mágiáját. Nem tudjuk, ez miképpen sikerülhetett neki, miközben mások – akik az otthonból menekülvén a világ más táján letek menedékre – sokszor átvették befogadó hazájuk nyelvét, a magyart hamarosan idegen hangsúllyal beszélték, később akár kicsit törve is. Határ azok közé tartozott, akik a nyelvet teljes erejében megőrizték, noha a befogadó nyelv ismeretét anyanyelvi szintre tökéletesítették; s azok közé, akik végül is lemondtak arról, hogy a befogadó nyelven fejezzék ki magukat a szép-irodalomban. Határ ezért magányos maradt abban a közegben, ahol 42 éves korától haláláig élt; ennél némiképp meglepőbb, hogy alkotóként magányos maradt a hazai szellemi közéletben is.

Az első oka kézenfekvő; a második okot nehezen értjük. Határ megkapta a legjelesebb kitüntetések, könyvei megjelentek magyarul, jó személyes kapcsolatot ápolt a magyar közélet néhány jeles személyiségével. Haza azonban nem akart költözni – túlságosan is megszokta a közeget, amelyben élete jó részét töltötte. Életműve azonban – kiemelkedő jelentősége ellenére – mintha ma is valamiképpen a periférián keringene. Noha költészete a XX. század legerőteljesebb alkotásai sorát gazdagítja, noha nyelve eredeti, tömör, frappáns, játékos, hangvétele sokszor szellemesen gunyoros, világlátása felvilágosult, művei szinte mindig filozofikusak – Márai Sándorral ellentétben: Határ Győző mégsem vált igazán klasszikus szerzővé. Ha Máraira gondolunk, azonnal meg tudjuk nevezni azt a néhány művét, amelyek nélkül a XX. századi magyar szellemtörténet megírhatatlan – ilyen az *Egy polgár vallomásai*, vagy a megrendítő, 1956-os *Mennyből az angyal* –, Határ esetében inkább mesteri munkák soráról beszélhetünk, amelyek közül még nem rögzült az a néhány, megkerülhetetlen mű, amely azután gyermekkortól beleivódhat a lélekbe.

Van persze más oka is annak, hogy Határ Győző helyzete a magyar szellemi élet naprendszerében in-

kább a távoli Szaturnuszéra emlékeztet, mintsem a napközeli Merkúr pályájára: életünk „megalvadt struktúrái”. Ahogyan a politikai és a gazdasági életben, úgy a művelődésben is megfigyelhettük, hogy az elmúlt harmadfél évtized során megszakítás nélkül a létezett szocializmusban rögzült nevek körül forgott a közbeszéd, közélet, közgondolkodás. A viszsztatérő kísérleteket, hogy a régi kánont újjal váltsuk föl, elfojtották. Néhány név áthullott a rostán, ilyen a már említett Máraié; másutt azonban, például a filozófiában, a rosta szövése sűrű, s külhoni kiválóságaink – akár csak Kerényi Károly, Ivánka Endre, Kékes János (másokról most nem is szólva) – annak dacára maradtak szaturnuszi pályán, hogy galaktikus erők lökték volna őket a centrumhoz közelebb. Miért nem hallunk Kerényi világraszóló tudományáról? Miért nem olvassuk magyarul Ivánka Endre *Plato Christianusát*? Miért nem rendelkezünk Brandenstein Béla műveinek összkiadásával?

A második ok homályos. Részben a rosta szövése játszik itt szerepet, egy olyan hálóa, amely nemhogy felszakadozott volna 1989 után, hanem akár még sűrűbb mintázattá is tömörült. Részben azonban más okok játszottak itt közre, közegünk, közösségünk megbomlása, a szétfeszítő erők tektonikája, ahogyan ezt például a Nagyítás című hetilap egykori kísérleténél láthattuk: olyan erők jelennek meg a színen, amelyek híján vannak a szellemi élet újraszervezéséhez szükséges méltányosságnak, méltóságnak, szellemi respektusnak és minőségnek; olyan erők, amelyekre nézve talán tényleg csak káromkodni vagy fütyörészni lehet.

Határ Győző egy ponton ragaszkodott is szaturnuszi helyzetéhez. Talán felfogta, hogy e pozícióból mégis erőteljesebben képes sugározni, mintha jupiteri vagy vénuszi fényre vágyván belészakadna abba a tűzbe, amelyet a régiek mentettek át a maguk védelmére, egyfajta olthatatlan görögtűzként. Ennek kioltásához vizet ontani hasztalan; könnyet ontani még inkább; ennek oltásához tűz kell, ellentűz, ellenforradalom, ellen-rosta, valami, ami a kánont újramérni képes. Éppen oly jelentékeny momentumokat szem előtt tartva, mint Határ Győző és költészete.

Filozofikus antifilozófia

Határ költő volt, s ha nem mondom, hogy „vérbeli”, annak oka elsősorban az újholdasokhoz kapcsolódó intellektualizmusa. E vonása azonban olyan nyelvi erővel párosult, ami Weöres vagy Juhász Ferenc mellé

állítja. Rímei szikráznak; megtört mondatai kemény élességgel ívelnek át egyik sorból a másikba; szellemi tisztasága hidegen ragyog, s e fényből a szerző olykor gúnnyal, máskor játékosan kitekint, ránk néz, lenéz ránk, lenéz minket – a Voltaire-i *philosophie*, a villoni groteszk, vagy még inkább: a pannoni tájhoz idomított nietzschei felsőbbrendűség dombnyí – semmiképpen sem alpesi – magasából.

Határ talán a legfilozofikusabb szépírónk. Nemcsak olvasta a filozófiát, hanem szisztematikusan olvasta; nemcsak kedvenc szerzőit lapozgatta, hanem érdeklődéssel fordult a nagy bölcséleti kultúrák klasszikusai felé éppen úgy, mint a kortárs gondolkodás kiemelkedő műveihez. Kínai, perzsa, arab, francia és angolszász alkotókat egyaránt alaposan átrágott, nevüket gyakran említi; gondolataikat hol kineveti, hol a maga felfogásának javára használja. Szépirodalmárként olvasta a filozófiát, innen érthető a következő gondolat: „A magyarok mintha be volnának ojtva a filozófia fertőzete ellen. Nehezen titkolt megütközéssel olvasom Nemes Nagy Ágnesnél, hogy ’művész’ (!) számára a filozófia elég, ha háttérfüggönyül szolgál / érzésem szerint az az irodalomtudat elégszik meg a filozófiával, mint háttérfüggönnyel, amelynek a DNS-táblázatából kiviláglik, hogy a filozófia (ismeretvágy, tisztelet, érdeklődés, tudás stb.) sávja hiányzik génjeiből s ezzel genómája csonka. Ez elszomorító tényt, hogy irodalmi szenthagyományainkból, illetve génjeinkből ez a döntő kulcs-ingredientis hiányzik: jó magyarai népünk ezt a *hiányt*, ezt a *csonkoltságot* ünnepli mint kivételességet/sajátosságot/kitüntetést másságot. / Beérni azzal, hogy a filozófia hevenyészett kompendiuma a ’művésznak’ elég, lévén a bölcsélet amolyan fogódzó (?), amelyben megkapaszkodhat, ha épp kedve szottyán: ez alapvetően nem igaz. Hogy Kálnoky László szerfölött érzékeny az ontológiára – meglehet; de hogy ő, a költő két verssorban elmondja azt, ha nem többet, mint Berkeley, Leibniz, Husserl vagy akár *horribile dictu*, maga Parmenidész: ez megint alapvetően nem igaz; ez a kívülálló, a kerítés mögül bekukucskáló felületes benyomása csupán.”¹

Határ mégsem volt szakfilozófus a szó azon értelmében, amely az egyes filozófiai kérdések filológiai-lag és eszmetörténetileg alapos feltárására, elemzésére utal; nem volt, nem akart akadémikus filozófus

lenni, noha műveltsége, tájékozottsága megvolt hozzá. Itt is meg akarta őrizni a szaturnuszi távolságot, és ugyanezen szaturnuszi erővel egyben – kivégezni a filozófiát: „...nem győzők ámuldozni azon, hogy akadnak legújabbkori filozófusok (Charles Hartshorne, Norman Malcolm és még a különben rokonszenves Alvin Plantinga is, a leibnizi ’összes lehetséges világok’ nonsequitur-jának felélesztője), akik újra előveszik ezt a soha-fel-nem-talált melegvizet és e téveszme másod-felöntésére teszik fel bölcselői ’becsületüket’. Mi lehet a mozgatója? Fel nem foghatom. Hacsak az a 21. századi, felvilágosodás-ellenes trend nem, amelyet jószerével mindenesztül a *neuron-korrózió* számlájára írhatunk; minek is, a dolgok belső logikájánál fogva, az obskurantizmusok világszerte tapasztalható szökőárja – egyenes következménye.”²

Különös élességgel nyilatkozik arról a filozófiáról, amelyet találó, de egyben félrevezető kifejezéssel „mélyengésnek” nevezett: „a kultikus figurák, egymás-másik ’főalak’ bolhára fájó bronzszobra. Mesterségesen fenntartott ’érdekességük’, nagyrafújtt közhelyeik kopottas patinája; műkedvelő remekművek, álmélységek/mélyengések.”³

A filozófia legnagyobb része Határ szemében „bölcsélet-eltérítés”; az egyik oldalon vannak, akik „Pascalra esküsznek”, a másik oldalon találhatóak azok, akik Pascalt elvetik.⁴ Más szóval: akik a hagyományos vagy megújított metafizika, létfilozófia valaminő alakját, különösen a vallással érintkező alakját, hozzák létre, a bölcsélet „eltérítésén” munkálkodnak: egy olyan eltérítésen, mint amilyen a szexualitás az ember egészséges, de csak lassan elérhető elfogulatlanságát illetően. Heidegger „füttyművész”, ellenben Ciorannak igaza van; a német idealizmus „nyomasztó teher”, „ködevés”,⁵ ellenben „a racionalizmus – eredetében és kiterjedésében merőben más jelenség”.⁶

Határ elég következetes filozófiai felfogásában: középpontjában egy idealizált, elsősorban a francia felvilágosodáshoz köthető racionalizmus áll, meglehetősen germánellenességgel kiegészítve, amin kevéssé csodálkozhatunk, tekintve a szerző születési évszámát és börtönéveinek listáját. A filozófia, akár még következetesen „racionális”, scientia-közeli, kiberne-

1 HATÁR Győző: *A hiányzó sáv* = H. Gy.: *Alapigazságaink*, Szabad Föld, Budapest, 2003, 20.

2 HATÁR Győző: *Záptojások a bölcséletben* = *Alapigazságaink*, i. m., 151.

3 HATÁR Győző: *Hülyegyerek emberiség* = *Alapigazságaink*, i. m., 141.

4 HATÁR Győző: *A törésvonal* = *Alapigazságaink*, i. m., 156.

5 HATÁR Győző: *Augiász istállója* = *Alapigazságaink*, i. m., 202–203.

6 HATÁR Győző: *„Felvilágosodás”* = *Alapigazságaink*, i. m., 196.

tikai állapotában is mindazonáltal csödszerű jelenség: „A filozófia ’aktái’ évezredekre sincsenek ’lezárva’; a ráció, a racionalizmus még kiheverheti azt az átmeneti neuronkorróziót, amely félrelöki az útból; nem kell sokáig várni, amíg az újratámadt gnóvizt, a neoplatonikus maskarádét, az irracionalizmust is utoléri az idegi ’ráunás’, mihelyt a hatmilliárdos horda észbe kap, hogy létalapját, a világháló eszközparkját nem lehet ’ráolvasással’ üzemben tartani; valahol, valamikor egyszer rémülten összerázkódik majd, ha visszabámulnak rá a mesterséges intelligencia maga szerkesztette gépegységei...”⁷

A tudományos-technikai haladás megkérdőjelezhetetlen tényei felülírják nemcsak a bölcelet „mélyengéseit”, hanem a racionalizmus konstrukcióit is, hiszen „...ilyesformán a filozófus – nem kevésbé groteszkül – hasonlít a közismert Stevie Smith-vers boldogtalanjához, akit a tengerparti üdülőhely vendégserege, nyugágyaiból kitekintve, Vidám Integetőnek néz, holott valójában nem örömeiben lubickolva integet, hanem fulladozva – segítségért kiált.”⁸

A vallástalanság szenvedélye

Határ a filozófia „mélyengéseinél” is kíméletlenebb mindazzal szemben, amit ő a vallás, Isten, a misztika fogalmköreihez kapcsol. Nehéz feladat műveiből a legtalálhatóbb idézeteket összegyűjteni, mivel oly sokfelé bukkanunk effélékre, s tartalmuk jórészt egy irányba mutat. A vallás valaminő *phlogiszton*, a XVII. század ezen halálos komolysággal feltételezett tüzeleme, amely – az elmélet kidolgozója, Georg Ernst Stahl szerint – minden éghető dolgot áthat, s felelős magáért az égésért. Ma már úgy tudjuk, e hipotetikus erő vagy elem merő fantáziaszülemény volt, s az égéskémia pontos megértését követően a fogalom, a kidolgozott elmélet, az elmélet hirdetőinek és alkalmazóinak sok könyvtárnyi munkája csak azért nem dobandó ki azonnal, mert az antikváriumok jó áron veszik a kora modern könyvművészet ezen emlékeit. A vallás: szellemi-történelmi *phlogiszton*. Terjesztői nem tudománytalan kontárok, hanem „vallásszedelgők”, akik évezredek óta rabságban tartják az emberiséget. Ahogyan a szexualitás rabságban tartja az embert élete jó részében, ahogyan a zsarnok rabságba taszítja a népet, ahogyan a „demokrácia” menthe-

tetlenül elbutulást, visszaélést eredményez, úgy vezet a „vallásszedelgés” az emberiség teljes félrevezetéséhez. Mindez azonban időben korlátos: „Vajon meddig tart a vallásszedelgés uralma? Meddig állnak körülöttünk és összeboltozódva fölöttünk a vallásszedelgés látszat-katedrálisai? / Erre is megadhatjuk a tentatív választ. A válasz nem azért lélegzetelállító, mert keresetten frappáns, hanem azért, mert kézenfekvő; mert történelmi; és mert meglehetősen közeli. A vallásszedelgés hazugságösszjátéka mindenestül letisztul kortexünkről és kitakarodik intellektusunkból, de úgy, hogy úgyszólván nyoma se marad – attól a pillanattól kezdve, mihelyt űrszondáinkban kirajzásunk megindul, megvetjük lábunkat aszteroida-telepeinken, és műszereinkkel, mintegy ’belülről’, körülvizslatunk a multiverzumban, mint még soha / egyszeriben vonzerejüket, érvényüket/érdekességüket, irodalmi rangjukat veszítik a hagiográfiák, a misztikus hírreljárások, a Genézis, az egész Biblia, a Korán. A kongó ’hittudományi’ egyetemekről kitódulnak/ elszélednek a teologumenonok, semmivé foszlanak a kifinomult exegézisek, feloszlátás nélkül szertezüllik az abból élő profi mitomániások hada, és még azt is elveszítjük szem elől, amerre tüzének pernyéje száll [...] történelmünk kettétörése ez; azok, akik megérik és másmilyen paraméterekben szemlélik az eltakardó történelmet – kiszórják ballasztjainkat, amelyek pedig bennünk még elevenen élnek: ők bizonytalannal nem ’korszakváltásnak’ fogják nevezni azt a sorsfordító pillanatot, amikor sarkantyúikkal az anyabolygótól – elrúgták magukat.”⁹

A történelem kettétörése tehát a racionalizmus uralomra jutása, a vallás ballasztjának elrúgása magunktól, a vallásszedelgés zügoszának, igájának levetése, a hordarögeszmétől való megszabadulás – ez a fejlődés igazi iránya. Igazi szaturnuszi távlat ez, amelyben az emberiség legfőbb feladata a legtávolabbi célpont meghódítása, átköltözése az „aszteroida-telepekre”, a lehető legtávolabb a természettől, amely bennünket otthonosan körülvesz. Az otthon, a hagyomány, a nemzet, a vallás, a kegyelem – hordarögeszme. Ennek legfőbb alátámasztására Határ visszatérően nemzedékének szaturnuszi alaptapasztalatára, a tömeges halálra hivatkozik: még a legállatiasabb tettek jóvátételére sem találunk példát a történelemben.

7 HATÁR Győző: *Csöd = Alapigazságaink*, i. m., 206.

8 HATÁR Győző: *A bölcelet feloldhatatlan dilemmája = Alapigazságaink*, i. m., 220.

9 HATÁR Győző: *Kettétört történelem = Alapigazságaink*, i. m., 124–125.

Határ Győző önálló alkotó; mégis jól látható, hogy e törekvései szorosan kapcsolódnak a XIX–XX. század néhány kiemelkedő személyiségének munkájához. Határ nem osztozik Nietzsche profetizmusában, de osztozik kiemelkedő stíluskészségében; világképe nem olyan kidolgozott, mint Merleau-Ponty-é, de hasonlít hozzá abban, hogy a gondolkodás számára új utat keres. Nem osztja az egy időben a sztálinizmus-hoz is pozitívan viszonyuló Sartre radikális baloldaliságát (hogyan is tehetné?), de osztja gunyoros, ironikus létszemléletét; nem vallja Camus nihilizmusát, de az abszurd iránti fogékonyság – a francia író nyomán – az ő műveiben is jelen van. A háttérben ott emelkedik a nagy korszakzáró időszak, a XIX–XX. század fordulójának megannyi nagy alakja, akik többnyire szaturnuszi magányban alkottak – sok félreértést keltve, kevés rokonszenvet aratva. Ám törekvésük, amely a régi helyett valami újra irányult, egy volt; s ezen belül külön csoportba oszthatók, akik nem a vallás továbbgondolásán munkálkodtak, mint például Stefan George vagy Martin Heidegger, hanem egy újraszabályzott racionalizmus kimunkálásán, mint a Bauhaus, Bertrand Russell, vagy általában az angolszász mentalitás „lapossága és szűkösége”, ahogyan Spengler fogalmazott.

Demokrácia-kritika

A kérdésre, hogy a kibernetika kora, amikor az emberiség áttelepül az aszteroidákra, jár-e valaminő haszonnal, gyönyörrel, netalán boldogsággal, Határ szerint aligha adható kedvező válasz: a hordarögeszmétől ugyan meg kell szabadulni, de a demokrácia, a tudomány uralomra jutása sem kecsegtet sok jóval. A demokrácia „rákfenéje” csak súlyosbítja betegségeinket. A demokrácia hét rákfenéje (az *Alapigazságaink*ből szabadon idézve) a következő:

(1) A szibarita társadalom. Eredménye: (a) a jogszolgáltatás ellehetetlenülése; (b) az áldozat elhallgatása/kiküszöbölése; (c) nyílt bűnpártolás; (d) a maffia-hálózat beáramlása a kormányhivatalokba; (e) kormányra-kerülése.

(2) A politikai korrektség, mint az etika esztétikai vészbírósa; minden jogalapot nélkülöző, öngigazolt/önjelölt Orákulum. Rombolása helyrehozhatatlan.

(3) A közöny. A jogosultak zöme messze elkerüli a szavazófülkéket.

(4) A közömbösségen túl, amelyre unottan törekszik, a választók rátarti tudatlansága.

(5) Fatális rákfenéje. Hogy – úgyszólván szabályos ismétlődéssel – az esetek többségében: megoszlanak a szavazatok. Fele-fele az arány. A mérleg nyelve habozik, sem ide, sem oda nem billen. Ha nagy nehezen rászánja magát: a fél-, a negyedszázaléknyi különbség dönti el a hatalmi harcot. Demokráciában majd minden „győzelem” pirruszi. A „kis-híjja-győztes” vesztes félben a ressentiment kiheverhetetlen. Minden demokrácia ilyen megosztott: talpig hasadva tengődik, s egyik választástól a másikig tántorog.

(6) A geopolitikai lökdösődésben a demokrácia rendesen – ha nem papírtigris, akkor fogatlan orosz-lán. Háborút indítani vonakodik, amíg rá nem kényszerül (szakadék szélén, halálveszélyben); de háborút nyerni nem tud. Sem nyerni, sem az ölébe hulló félgyőzelmet egyértelművé tenni nem tudja.

(7) A szibaritizmus Fekete Lyukába zuhanó demokrácia a maffiák melegágya – egészen addig, amíg a Mestermaffia kormányra nem kerül. Röviddel a Mestermaffia kormányra kerülése után, diadalkapuján, arany vértékben vonul be a kormánynegyedbe a diktatúra garnitúrája. Első dolga, hogy „rendet terem”; visszaszorítja az általános korrupciót, helyesebben megszabja a korrupció játékszabályait: kinek mikor mennyit szabad. Attól kezdve a „megengedett”, a „tisztas” korrupció csupán a kormányférfiak és kormányfők előjoga – a Szupermaffia tagjaira (és uszályára) korlátozódik.

Mindez jól mutatja, hogy Határ vallásellenessége nem jár együtt a liberális demokrácia vagy a haladás ünneplésével; szaturnuszi pózából nem enged, látása éles és kérlelhetetlen; ha az ember nem is sárkányfogvetemény, de mégsem remélhet sokat a tömegtől, a politikától, a modernség kibontakozásától. Amit Határ konstatál, az a zügosz levetésének szükségessége, ezt azonban nem követi igazi felszabadulás. Túl sokat tapasztalt ahhoz – fasizmust, nemzetiszocializmust, kommunizmust, politikai korrektség- és szeptember 11-ideológiát –, hogy a racionalizmussal hagyományosan együtt járó naiv optimizmust ossza. Ha a „mélyengésekre” keserű gúnnyal válaszolt, a „felszínengésekre” nem kevésbé.

Vallástalan misztika

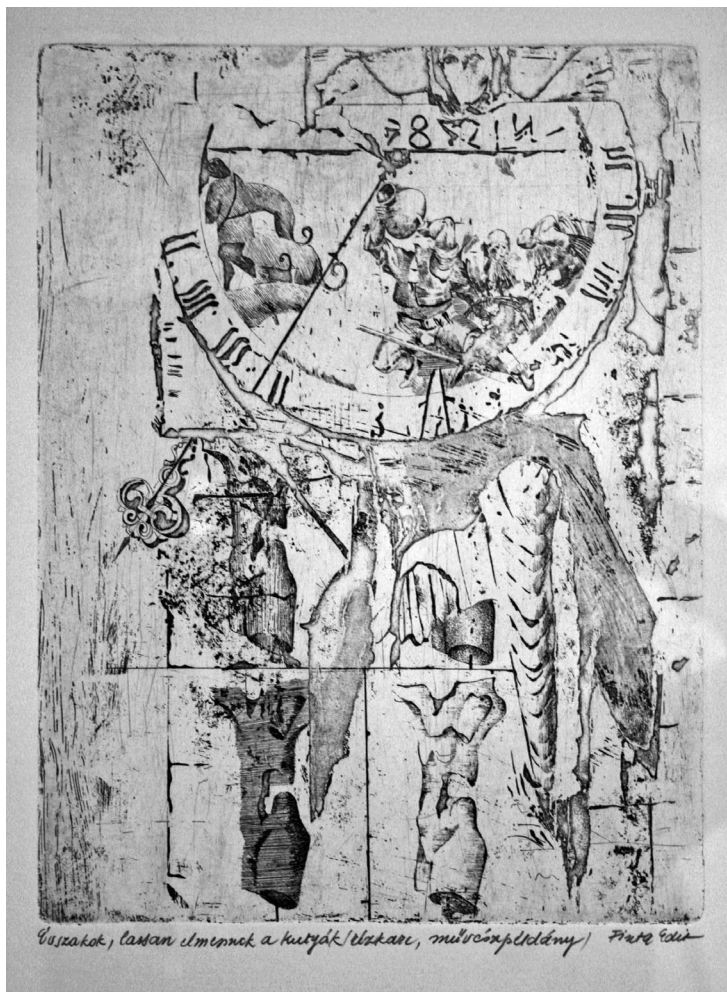
Határ mégis szenvedélyesen foglalkozik – nemcsak a filozófiatörténettel, hanem a vallástörténettel is. Újra meg újra visszatér központi fogalmakhoz: az istenséghez, a szűznemzéshez, a kegyelemhez, „a fény

megistenüléséhez” stb., hogy gunyorosan-keserűen mutasson rá e fogalmak és valamennyi tartozékuk „phlogisztikájára”. Amikor a phlogiszton-kritika eluralkodik rajta, a vele szembeállított racionalizmus valaminő kedvező fejleménynek látszik; amikor azonban a racionális kortárs világ kerül sorra, szaturnuszi elmeéle ismét felvillan, és kérlelhetetlenül lesújt az ember- és korismeret kérdőre vont jelenségeire.

Miben reménykedett? Miért látta jónak több mint kilenc évtizedet élni? Mi fűtötte barátságaiban, személyes viszonyaiban, gyakorta megtapasztalt szívélyességében? Honnan merítette az erőt felesége, Prágai Piroska életre szóló szerelméhez?

A válasz talán abban a néma misztikában keresendő, amely legmegragadóbb megnyilvánulásait áthatja. Néma misztikának nevezem ezt a jelenséget, amely a legtöbb, magát harcosan vagy békésen ateistának valló, jelentékeny személyiség munkáit áthatja. A „zügosz” phlogisztonjától elköszöntek, a felekezeti elfogultsággá fajult vallás mocsarát magukban, környezetükben lecsapolták, folyóit geometrikusan szabályozták, a racionalizmus nagy, világos struktúráit érvényesnek tartják – mégis tudatában vannak egy mélyben ható erőnek, ami e nagystruktúrák keretében nem fér el; hangját a zene adja, szavait a költészet, arca láthatatlan, alakja foghatatlan... Határ a phlogiszton helyén egy reális-tapasztalati érzést állít elénk, amit csak ritka pillanataiban tudott megragadni, akkor azonban különös erővel: „bibék vagyunk az Ő szent tenyerében / viharszelére billegünk Levél- / táncoltató lélegzetvételében / borzolódunk mikor orkánja ér // meg-meglehelget porzósál Szelíden / szédülünk szívó örvényeinél / és megtetszik porzóban és bibében / és földereng a törvény és a tér // Kit soha soha máskor te sem én sem / kavarogvást a porzó-bibe bolygón: / közös látókánkon Ő les – a Résen // – kegyes Ránkhibázó! – arca süvít / s szája-delelésén ringó-mosolygón / látjuk tenyeréből: fű csücsörít (Az Ő szent tenyerében).

A vers önmagáért beszél. Határ Győző azon modern szerzőink közé tartozik, akik szaturnuszi dühvel fordultak szembe a régivel, és vénuszi derűvel szólaltattak meg valami újat. Ez az új, ha a régi szavakat használjuk, még mindig vallás, misztika, istenség. Ilyen-

Finta Edit: Évszakok, lassan elmennek a kutyák

forma: „zárva a templom / sztrájkol a pap / ilyenkor örülnek a / hús / vét / nak // alszik a paplak / nem süt a pék / lubickol az égben az / is / ten / ség” (Húsvét).

Határ megnehezíti olvasói dolgát. Költőként, témáiban, kifejezőerejében bámulatosan sokszínű; nyelvét megőrizte az angol környezetben is oly korszerűnek, hogy ma, halála után több mint egy évtizeddel is elevennek hat. Mégsem könnyű hozzá közel kerülni – kicsit ahhoz hasonlóan, ahogyan Juhász Ferenc vagy Tandori Dezső is sokat tett, sokat tesz az író-olvasó távolság fenntartásáért. Nagyon sokat kell adnunk azért, hogy Határ verseit, szövegeit értő szemmel, érző lélekkel olvashassuk: le kell mondanunk előzetes elvárásainkról, filozófiai tanultságunkról, nyelvi konvencióinkról. Olyan életmű ez, amelynek befogadásához el kell felednünk önmagunkat. Ekkor azonban egy eredeti, végtelenül sajátos világ nyílik meg előttünk, amely mind szépirodalmi színvonalát, mind intellektuális erejét tekintve ott van a legjobbak között.

PUSZTAI ZOLTÁN

Az illúzió kedvéért

*a sirályokat a szerszámosládában tartotta. lyukat fűrt rá,
hogy bejöjjön kissé a friss levegő. akkora láda volt,
hogy elfért benne jó néhány elefántagyar. egyenként
etette őket, taláalomra. gondolta idővel (a nagy számok
törvénye szerint) mindegyikre sor kerül. nevet is adott nekik.
észak, dél, kelet, nyugat. nyugat hátáról kopott a toll, kelet is
szárnyaszegett volt enyhén, a másik kettő
akkor még úgy-ahogy makulátlannak tűnt.
esténként az illúzió kedvéért CD-ről Händel
Vízi zenéje szólt, a ládát pedig bioboltban vett
tengeri sóval hintette körül; mintha csak tegnap lett volna,
fülében vérbeli vijjogás visszhangzik reggeltől estig ma is.*

Zárójelentés

*egy csapásra megváltozott. utoljára a sürgősségin látta,
fekete kötött sapkájáról hiányzott a bojt. a kartonozóban
még nem hitte volna, de később a gépi kávé nagyon is langyos volt már.
majd megkeresi a zárójelentést, de előtte még átnyalazza a sportrovatot.
nem ő a gyanúsított, rejtély, hogy miért szögezik ki
fantomképét a falra. most akkor kapjon-e infúziót
vagy se? úgy-ahogy emlékezett még saját nevére,
de vércsoportjára már alig. valaha katicabogár volt
az óvodában a jele, mi lehet most? ha igazoltatnák,
nem kis bajban lenne. a hullámzó műpadlót vitorlášhajó
és motorcsónak szeli; biztosra nem mehet semmiben senki;
hóbagoly huhog, szőrét hullatja a küszöbre kitett kuvasz.*

Bizonyíthatóan

*különös hangokat hallott a kandalló mögül. mintha egy holló
vergődött volna. mindez csak tegnap történt, de ennek is
sok éve már. köd szítál, sűrű pelyhekben esik a hó.
a helyszín feltérképezhetetlen, pedig valóságosabb,
mint bármikor volt. kutyaugatás hullámzik végig a tájon,
a szögesdrót (a kerítés koronája) nem is lehetne szebb.
a jelenlét bizonyíthatóan olyan, mint ami biztos támpont lehetne,
amibe bele is lehetne kapaszkodni akár. pár perc a nyár, pár perc
a tél. a közeli végtelenben egymásba ér a párhuzamos,
kezdhet is ablakot nyitni rá, aki a metaforaként nyikorgó
szüette hintaszékben ül. a leomló templomtorony körül
szárnyas fejjadász repül, váratlan fordulat többnyire nincs.*

VÁRI ATTILA
A sátorhajó

Talán a dolgok különös játéka miatt, éppen egy csüörtöki hajnalban csapott le a város környékére az a vihar. Fákat csavart ki, háztetőket tépett le, s a tornádót követő felhőszakadás után a mélyebben fekvő utcákban derékig ért a víz. A házak falain a hullámzás vonalán elszíneződött a szennyes áradattól a vakolat, s az udvarokról kisodort szeméttel, bútormaradványokkal, víz tetején lebegő műanyag palackok hihetetlen tömegével úgy nézett ki a város, mint a lusta asszony mosatlanja, aki csak azért ereszt az edényekre vizet, hogy ne száradjon rájuk az ételmaradék.

Az élelmiszer-áruházban is félméteres iszap lepté el a polcokat, s a kirakat üvegének hatalmas darabjait úgy szórta szét az épületben, hogy még a legtávolabbi sarokban is tenyérnyi darabok halmai álltak.

Szombaton fedezték fel, hogy az égszínkép sátor tetős lakócsónak, amelyben nyarait az a természetbúvár töltötte, aki a helyi lapban Vízipók néven hétvégi tárcákat közölt a duzzasztógát fölötti vízi világ életéről, ott himbálózik a zsilipkapunál felgyülemlt hordalék között.

A tanár úr, ahogy az a néhány ember szólította, akivel áruházi bevásárlásai közben alakult valami-féle kapcsolata, eltűnt, talán nem élte túl a vihart követő, a mocsárvidéket letaroló árhullámot.

Rendszeres, nagyon pedáns, mindenkihez kedvesen közeledő emberként ismerték, s az áruházban, ahol hetente rendszeresen megfordult, úgy megszerették, hogy az alkalmazottak még családi életük titkait is megosztották vele. Többnyire mellrészén zsebes kertész nadrágot, rövid ujjú pólót, edzőcipőt viselt, de ha valaki rákérdezett volna, az áruház alkalmazottai azt mondták volna, hogy mindig elegánsan öltözködött.

Később úgy emlékeztek rá, hogy lényegében tartózkodó volt, kedvessége mosoly-paravánja mögött egy állandóan gyanakvó ember rejtőzött, s a történesek előrehaladásának arányában már azt is mondták róla, hogy számukra az első pillanattól kezdve gyanús volt, de szerepjátékával sikeresen tévesztett meg mindenkit.

Ő volt, már második éve, az egyetlen állandó lakója a két-három hektárosra becsült, többnyire víz-

zel, nádasokkal borított területnek. Hetente írta kis színes jegyzeteit a városi napilapnak, amelyek annyira sikeresek voltak, hogy az emberek sajnálták, hogy nem olvashatnak a nádasok téli életéről is. Olyan meseszerűen írt arról a békafajról, amelynek a száporodási időszakban a hímjei kék színt öltenek, hogy olvasói meg voltak győződve arról, hogy álmodt írt le, s nincsenek is ilyen különleges élőlények azon a környéken.

Vonulásuk közben, a szárazulatokon megpihenő darvakról, a tavakban hangoskodó északi búvárécékről és pelikánokról is írt, amelyeket rózsás gödényként emlegetett. Sokan tőle tudták meg, hogy az „iszik, mint a gödény” mondás arra vonatkozik: torokzacskójuk nagysága miatt nem látták az emberek, hogy halat fogtak, s azt hitték e ritka madarokról, hogy csupán isznak, amikor hatalmas csőrüket a víz alá dugták.

Minden hajnalban és estefelé az összecsukható kempingasztalka mellett ült. A földig hajló fűzfa, a parti nádas takarásában térképlapokat tanulmányozott. Megszerezte az árvízvédelmi munkálatok tervrajzait, a földhivataltól pedig olyan régi tulajdonlapokat, amelyeken a duzzasztás után víz alá kerülő birtokrészek voltak bejelölve. Légi felvételek tucatjait ragasztgatta a nagyméretű rajzlapra, hogy egységes képet kaphasson a terület évekkorábbi természetes állapotáról.

A folyónak az a szakasza, ahol a vizet, a nádasokat kutatta, s a kisebb szárazulatokat is végigpásztázta a fémkereső készülékkel, olyan volt, mintha vízföldrajzi oktatásra készített szemléltetőeszköz lett volna. A kavicsos, gyorsodrású kanyar után lelassult a folyása, s a gát, amely talán csak két-három kilométernyire lehetett a zúgóktól, nemcsak felduzzasztotta és szélessé tette a medret, de valóságos földi paradicsomot hozott létre. Helyenként több kilométerre becsülte a mocsárvilág szélességét, de még nem jutott el mindenhová csónakjával. Valamikori árkok, patakmedrek, artéri kaszálók teltek meg vízzel, s olyan útvesztő volt a nádasokkal, gyékénnyel szegélyezett tavacskák, csatornák rendszere, hogy el is tévedhetett volna benne, ha egy-egy magasra növő égerfa, s a nyárfákkal vegyes fűzek ligetei nem jelezték volna, hogy most éppen merre is jár.

Zöld dzsungel volt az a terület, amelyet naponta bekalandozhatott. Mintha nem is egy jelentéktelen folyó szabályozása hozta volna létre, s órákig tartó csavargásai közben úgy érezhette, hogy egy nagy folyam

deltavidékén jár. Voltak olyan, egyáltalán nem feltűnő növények is, amelyek jelzőtáblánál pontosabban mondták meg neki, hogy a nádason túl is, ahová nem láthatott, még akkor sem, ha állt a csónakban, csak a nádas folytatódik, vagy pedig már az élővíz széléhez ért. A vízitorma és a hínár mindezt elárulta neki, még akkor is, ha érzékelhetetlen volt a sodrás. A duzzasztás fölötti szakaszon nagy volt a folyó esése, s a víz, részben a kavicsréteg szűrőjén keresztül áramolva, a part mentén buzogva fel, hidegen és gyorsan csorgó forrásokat hozott létre, s a vízitorma, mintha azt mondta volna, hogy eddig és ne tovább, az állóvíz határán átadta helyét a hínárnak, tündérrózsának.

Valamit nagyon meg akart találni. Annak a hajdani szekérútnak a nyomát nem találta, amely szinte párhuzamosan haladt az akkor még szabályozatlan folyóval, s amelynek javarésze most ott lehet a nád-tenger, a pangó vizek kákával benőtt foltjai alatt. A szélén? A közepén? Ezt nem tudhatta.

Két éve mást sem csinált, csak kutatott, keresett. Mindennap azt remélte, hogy a kanyarok átvágása utáni, földtöltéssel megerősített partfalú új meder elenére megtalálja azt a harminc év előtti pontot, ahol valaha a tűzoltóság gyakorolta nyaranta a hulladék fából épített, újra és újra felgyújtott házfélék oltását.

Azon az éjszakán, amelynek tárgyi emlékét kereste, csak a Tűztérnek nevezett részig tudtak elmenni a túlterhelt autóval. Tengelyig érő latyakban haladtak egy darabig, de nem akartak beleragadni, s ahelyett hogy órákig kínlódva-csúszkálva, a felborulást is kockáztatva eljussanak a romtemplomhoz, amely végcéljuk lett volna, ott ásták el szerzeményüket a megszenesedett halmok közepében.

Az asztallapnál nagyobb méretűre ragasztott térképrészekből összeállt ugyan az eredeti táj, de nem volt kiindulási pontja. Sem a tájoló, sem a térkép nem segített, s a tereptárgyak, amelyeket pirossal karikázott be azon a régi légi felvételen, eltűntek. Az idő és a víz megtette a magáét. A duzzasztógát alatt is aszfaltozott út foglalta el az árvízvédelmi töltések tetejét, s a kataszteri adatok alapján úgy számolta, hogy legalább tíz négyzetkilométernyi területet kellene, hogy átvizsgáljon.

Egész nap hajózott. Módszeresen csónakázta végig a területet. Végigment fölfelé, aztán néhány méterrel bennebb folytatta visszafelé az útját. Le-fel, fel és le, bejárta az aznapra kijelölt szakaszt, de két év alatt még a terület egyharmadát sem tudta átvizsgálni.

Ahol nem evezhetett, ott csákllyával hajtotta előre a lapos fenekű csónakot a nádason, zombékokon keresztül. Néha ki is kellett szállnia, hogy a tenyérnyi szárazulatokat se hagyja ki, mert minden négyzetcentiméternyi területet meg akart vizsgálni.

Talán horgászott is, s ha csak a zsákmányért járta volna a vízi világot, azt mondhatta volna, hogy szerencsés, mert méteres csukákat, harcsákat vitt ajándékba, de akadt többkilós ponty, méretes süllő is a csütörtökönként az áruháziaknak szánt halak között.

Ha elfáradt, keresett egy olyan helyet, ahol tüzet, de leginkább füstöt rakhatott a szúnyogok ellen, s a mindig magával hordott zsebkönyvek egyikéből kikereste azt a számára különlegesnek tűnő növényt, amellyel útközben találkozott, de amelyet addig még nem látott soha. Az egyik könyv a vizes élőhelyekről, azok gyógynövényeiről, de az özönfajokról, a behurcolt, az eredeti élővilágot kiszorító idegen s többnyire értéktelen növényeiről is szólt. A másik könyv a Duna-delta madarait, halfajait mutatta be. Rajzos, fényképes szemléltetések voltak, nem igazi könyvek, de a szerző némi kísérszöveggel tette érthetővé a látottakat.

Ez a két könyv volt a segédeszköz a hétvégeken megjelenő jegyzeteihez. Azokra viszont szükség volt, mert így mindenki tudta, hogy nemcsak horgász, de hobbi ornitológus, botanikus is, egy amolyan, világtól félrehúzódo természetvédő, akinek a vízi világ a mindene.

Kisgyermekkorától minden érdekelte, s nem esett nehezére ez a szerep sem. A gimnáziumban eminens lehetett volna, osztály-, sőt iskolaelső, de nyughatatlan természetű volt, az a fajta, akit nem elégitettek ki a diákcányok, s talált magának egy bandát, akikkel eleinte csak együtt ivott, aztán, az ellene felhozott vád szerint, figyelőnek hagyták egy betörés alkalmával, s akkor került életében először rendőrkézre.

Az apja magas rangú pártfunkciót töltött be, megyei párttitkár volt, jó ügyvédet fogadott fiának, tanúk igazolták, hogy véletlenségből járt a betörés színhelyén, s mint később is olyan sokszor, megúsza a dolgot.

Felvették az egyetemre, biokémikus akart lenni, aztán másodév után átiratkozott a műszaki egyetemre, erősáramú mérnöknek tanult.

Mindenhol hangadó volt, a lányok kedvence, elegáns, tele pénzzel, s adottsága volt, hogy pillanatok alatt kiismerje azokat is, akiket először látott. Kitapintotta gyengéjüket, uralkodott fölöttük, s olyan

képessége volt a hihetetlen dolgok megmagyarázására, hogy komolyan el is hitték neki, hogy majd egyszer ő fogja továbbfejleszteni a freudizmust.

Mindez nagyon rég volt, több mint harminc esztendeje. Most, akik ismerték, csak annyit tudtak róla, hogy horgász, de inkább természetvédő, akinek hente jelennek meg színes jegyzetei a helyi napilap szombati számában *Vidra-lesen* közös cím alatt.

Ápolt külsejű ember volt. Az élelmiszer-áruházban, ahová rendszeresen csütörtök délben tizenkét órakor lépett be, gróf úrnak nevezték egymás között a fiatal kiszolgáló lányok.

– Jobb napokat – köszönt nekik egy huncut kacsinás kíséretében. Soha sem egyszerűen csak jó napot mondott, mintha tudta volna, hogy az átlagos csütörtöknél jöhetnek majd egyszer mindenkinek jobb napok is. – Kukkantsunk csak be a hűtőpultba – mondta nevetve, mert bármennyit és bármilyen drága dolgokat is vásárolt, mindig a szalonnával kezdte, amelyből éppen csak akkora darabot keresett, ami a következő hétig majd kitart. Megszagolt néhányat, aztán amikor megtalálta az illatra, méretre alkalmas darabot, amelyet majd nyársra tűzve süthet, csak akkor kezdte megrakni a bevásárlókocsit.

A tükrökből, amelyeket a termékpalcok sorai fölött úgy helyeztek el, hogy a pénztáros, az eladótérben sürgölődő személyzet, a biztonsági őr láthassa, ha valaki nemcsak a kosarába tesz dolgokat, egy nyugdíjas orvos, egyetemi tanár, de mindenképpen szellemi foglalkozású ember nézett vissza azokra, akik figyelték.

Őszülő szakálla, acélszürke haja olyan volt, mintha mindig frissen nyírták volna. Egy alkalommal, az egyik pénztárosnő betegeskedő férjének a drága külföldi gyógyszer helyett, amelyet nem tudtak volna megfizetni, friss vízitorma-levelek levét ajánlotta, s a férfi krónikus betegségéből rohamosan fel is épült, aminek híre ment a környéken. Biztak, reménykedtek tudásában, s néha többen is várták csütörtöki érkezését, olyanok, akik nem is vásárolni jöttek, csak valamilyen csodafüvet akartak volna nyavalyáikra.

Minden alkalommal, a pénztárosnőnek szánt vízitorma mellett, friss hallal is kedveskedett az üzlet alkalmazottainak, többnyire még tátozott is a csuka, harcsa, mert tudta, hogy a kopoltyújukon áthúzott zsineggel kipányvázva a vízben, néha napokig is életben tarthatja őket.

Mindenki örült az ajándéknak, de az idős rak-táros, szenvedélyes horgász, amikor már harmadik

alkalommal is tüzetesen megvizsgálta a halakat, egyáltalán nem látszott nyugodtnak.

– Ezeket nem horoggal fogták. Pedig egy ilyen méretű csuka vagy harcsa nem adja olcsón az életét. Én egy ennél kisebbel másfél órát kínlódtam, mire sikerült kifárasztani. Látszódtott is a száján, hogy sokáig feszült benne a horog. Ezt a csukát vagy varsával fogták, vagy ami még rosszabb, villanyárammal – mondta, de nem vette komolyan senki a gyanúját.

Ősszel elkészönt az áruház tulajdonosától, a személyzettől, s kora tavasszal már javítgatta lapos fenekű csónakját, amelyet egy városzéli ház udvarán tartott, s amely aztán a tavaszi árvizek és a hideg őszi hajnalok közti időben nemcsak jármű volt, de a lakása is. Úgy alakította ki, hogy a keresztbordák mindegyikénél arasznyi csövek voltak a hajó külső oldalára szerelve, s ezekbe tudta beszorítani azoknak a félkörívvé görbített merevítőknak a végét, amelyek azt a sátor tartották, amely alatt élt. Két évvel korábban, a próbaútján, a csónak belső falához erősítette a ponyvát, s aztán egy éjszakai zivatarban szinte el-süllyedt, ki kellett menekülnön a felhőszakadásos hidegbe, mert az ereszként működő sátorlap miatt lassanként annyira megtelt a hajó, hogy már a gyenge szél keltette apró hullámok is átbuktak az oldal-deszkák tetején.

Nevetett saját magán, de bosszantotta is, hogy ez megtörténhetett. Szándékosan szerelte a belső oldalra, mert attól tartott, hogy patkányok, vidrák, elvadt macskák, kutyák, apró rágcsálók bújhatnak be, ha a külső oldalon lenne a ponyva alja. Nem félt tőlük, de osztozkodni sem akart velük. Vízi remetesége első napján, valamikor a kezdet kezdetén, amikor még nem szerelte fel a sátrat, de a kincskereső kirándul-saihoz már kellett a csónak is, amíg a partot járta, hogy megtalálja azt a bizonyos helyet, valami szét-túrta a magával hozott élelmét, s a maradékot ellep-ték a lódarazsak és a döglegyek is.

A vásárlás volt a külvilággal az egyetlen kapcsola-ta. A városból senkit sem ismert, nem is járt be az emberek közé, mert az áruházat, méreteivel kisvárosi főteret megszégyenítő parkolójával, a gát és a lakóte-lep közötti, hajdani szántóra építették.

Szívesen elállt a pénztár mellett, de soha nem ő kezdeményezte a beszélgetéseket.

Amit mondott, amit mesélt, mindig olyan különle-ges dolgokkal fűszerezett valóság volt, mintha nem is emberekkel történt volna meg. Ránézésre meg tudta mondani, hogy kinek milyen betegsége van, s azt is,

hogy milyen füvekkel, gyökerekkel lehet gyógyítani. Az áruház tulajdonosa azt mondta róla, hogy parafenomén, olyan, mintha nemcsak a földi tudások birtokosa lenne.

Kezdetben professzor úrnak szólították, de azt szerényen kikérte magának.

– Nem vagyok egyetemi oktató. Szólítsanak csak egyszerűen tanár úrnak – mondta. – Azt megszoktam már.

Minden alkalommal tömött hátizsákkal távozott, s mindkét kezében olyan nagyméretű műanyag szatyorbán vitte a frissen beszerzett dolgokat, amelyeket a városban hajléktalan szatyornak neveztek, mert a fedél nélkül maradt szerencsétlenek hordozták ilyenekben azt a kevéske dolgot, amit magukénak vallhattak bizonytalan életükben. Valójában minden elfért volna a hátizsákjában is, amit magának vett, de az egy hétre való kutyakonzerveknek kellett a méretes zsákok.

Látható volt, hogy nem gazdag. Néha vissza kellett tegyen dolgokat a polcra, mert rosszul számolta ki a pénzét, s hiába biztatták, hogy vigye el, majd a következő csütörtökön behozza a különbözetet, azt felelte: nem elég gazdag ahhoz, hogy hitelre vásároljon.

Nem is különösképpen, az átlagembernél sokkal különösképpen tartották a boltban.

– Hogy miért éppen csütörtökönként jövök? – kérdezett vissza, amikor az üzlettulajdonos egyszer rákérdezett. – Elnézést, de az a véleményem, hogy hétfőn soha semmi sem lehet teljesen friss, amit én egy hétre vásárolnék. Pénteken tele van az üzlet a hétvégre bevásárlókkal, marad a kedd, szerda, csütörtök, és én mindig csütörtököt mondtam az étellel szemben. Aztán meg azért éppen délben jövök, mert ilyenkor szoktak ebédhez ülni mások, s én nem szeretem a tömeget. – Magyarázhatta volna, hogy csütörtök az utolsó nap, amikor még leadhatja az újságnak a kézzel írott jegyzetét, amelyet a pénztárosnál szokott hagyni, de fölösleges túlmagyarázásnak tartotta volna, ha még ezt is hozzát teszi.

Tudták, hogy tavasztól szinte a tél beálltaig valahol a folyó egyik holtágában élhet, de soha nem ugyanazon a helyen látták kikötve a sátorhajót. Néha a duzzasztott víztükör közelében, máskor a mocsaras rész közepén, de sem a boltba bejáró horgászok, sem azok, akik csak egy vizitúra kedvéért csónakáztak a nádasok, tószemek és úszószigetek világában, nem láttak sehol olyan épületet, ahonnan ennyire ápolatlan járhatott volna be a városba.

Házról nem, de mindenki arról az égszínkének úszósátorról mesélt, amely néha egy tutajszerszerűséget is vontatott, s amelyen egy hatalmas testű labrador visorgott a közeledőre.

Egy alkalommal, amikor már fél órája beszélgetett a tulajdonos feleségével egészséges életről, betegségekről, az rá is kérdezett.

– Ha igaz az, hogy maga egy úszó sátorban lakik, akkor hogy csinálja, hogy mindig tiszta a ruhája, a feje pedig olyan, mintha éppen a fodrásztól jönne?

– Nem nagy ügy. Aki akar, egy kübli mellett, akár egy csajka vízzel is lemoshatja tetőtől talpig magát – mondta félvállról, nem is figyelve arra, amit mond, s amikor rájött, hogy nem ezt kellett volna válaszolni, gyorsan javította is. – A tisztasághoz való ragaszkodás magától az embertől függ. Van, aki akkor is koszos, ha két fürdőszoba van a házában...

Az asszony nem érezte úgy, hogy árulkodó mondatot hallott, de a hentes, akinek pultja előtt zajlott a beszélgetés, a kübli, csajka szavakra fölkapta a fejét. Hosszan figyelte a tanár úr arcát, aztán, mint akinek dolga van, besietett a tulajdonos irodájába.

– Tudom, hogy ki ez a tanár úr. Tudtam az első pillanattól, hogy valahonnan ismerem, de most már biztos, hogy a börtönben láttam. Valami szabályt megszegtem még a lelegején, s egyszerre vittek az igazgatóságra. Ő volt az egyik elítéltje a híres zálogházi ékszerész-rablógyilkosságnak – mondta a hentes, akit ittas gázolás miatt ítélték el, s aki a hétévi büntetéséből le is ült tisztességesen ötöt.

– Ne bolondozz, Miska, tizenöt éve szabadultál, ha a lelegején találkoztl vele, akkor annak már húsz éve, hogy emlékezhetsz pontosan valakire, akit csak percekig láttál?

– Pedig ő az – mondta a hentes, és esküre emelte a kezét.

A városban mindenki emlékezett arra az esetre. Rieder ékszerészt és feleségét meggyilkolták, az ékszerbolt és zálogház közös pánccs szekrényét kibontották a falból, és elvitték, de a szomszédok nem halottak semmit.

A nyomozás során megvizsgálták a család tini lányának, Johannának a baráti körét, s így került képbe a lánynál sokkal idősebb, többszörösen is betörés gyanújával letartóztatott, de bizonyíthatatlanság miatt soha el nem ítélt aranyifjú, G. Viktor.

Johanna egy fővárosi angol gimnáziumba járt, szülei egyik budapesti lakásában élt teljesen egyedül. Adatgyűjtés közben megmutatták a szomszédoknak

Viktor fényképét is, de többségük azt mondta, hogy a korkülönbség ellenére a világ legszebb szerelmespárja. Viktor úriember, aki mindenkire kedves, szerény, segítőkész és jól nevelt.

Nagyon lassan került pont az ügy végére, hat gyanúsítottja volt, hármat életfogytig tartó fegyházra ítélték, egy tizenöt évet kapott, de az ügyész nem tudta bizonyítani, hogy tényleg Viktor, akire húsz évet szabtak ki, lett volna a bandavezér, s hogy Johannának része volt szülei halálában, a kirablásukban.

A páncélszekrényt soha nem találta meg a rendőség.

A hentes nem beszélt többé a dolgról, csak nagyon figyelt. És elkezdte összerakni az utóbbi két esztendő eseményeit. A környező megyékben elszaporodtak a betörések, s a hentes kigyűjtette fiával a rendőrségi híreket. A nagy értékre elkövetett esetekre mindig szerda éjszaka került sor. Börtönviselt emberként nem szerette a besúgókat, vamzereket, pedig meg szeretne volna osztani a tanár úrral szembeni gyanúját a rendőrökkel, amely talán több is volt, mint egyszerű gyanú.

Az élelmiszer-áruház mintha valamiféle klub lett volna a tanár úr számára. Amikor már mindent megvett, még beszélgetett egy ideig a személyzettel. Úgy udvarolt a lányoknak, hogy azok, szavaitól bódultak, talán még hajlandóak is lettek volna lefeküdni vele. De volt egy határ, amelyet soha nem lépett át Johanna miatt. Miatta, aki minden szerda késő délután frissen mosott ruháit hozta, megigazgatta szakállát és haját, s akivel olyan szertartásosan szeretkeztek, mint ahogy harminc évvel korábban is, amikor először bújt az ágyába az akkor még csak éppen tizenegyedik évében járó kislány.

Viszonyuk több volt, mint szerelem. Mert a közös bűnből eredő büntudatnál, a ki nem beszélt titoknál semmi sem köthet össze szorosabban embereket.

Johanna orvosit végzett, de orvoslátogató gyógyszerügynökként dolgozott, nem praktizált. Terepjárójával sohasem a város irányából, hanem külterületi szántók, legelők földútjain közelítette meg a helyet, ahol már vártak rá. A rablógyilkossági per után többé nem járt szülővárosában, ahol nevét mindenki ismerte, de harminc év után biztos, hogy nem azonosította volna a megvádolt kamaszlánnyal senki.

Nem látták jönni, elmenni, senki sem tudta, hogy egy-egy ilyen szerdai látogatásakor Johanna magával viszi szerelmét, s egész éjszaka távol van a férfi, de csütörtök hajnalban már csónakjában ül, hogy aztán pontosan délben beléphessen az áruházba.

És a tanár úr minden csütörtökön pontosan délben megjelent, ugyanolyan kedélyesen kedves volt a szalonnadarab kiválasztása után, mint amilyen egy hete, egy hónapja a többi csütörtökön is.

Nem politizált, kitért a napi híreket magyarázó kérdései elől, de az életről nem tömondatokban beszélt. Családi események, ünnepek, tragédiák kapcsán sem a valóságos történetre felelt annak, aki magyarázatot keresett a megfejthetetlenre. Az elmondottakhoz hasonló történettel, valóságos példázattal közelítette a kérdezőt a megértéshez.

Éppen végzett a vásárlással, amikor megérkezett az a vállalkozó, aki légkondicionálót, az új hűtőpultokhoz vezetékét, aljzatokat szerelt volna, s a tanár úr pillanatok alatt készített egy vázlatot, amikor látta, hogy a mester nem egészen biztos a dolgában, elképzelése sincs, hogy mi lenne a legésszerűbb megoldás.

– Műegyetemi hallgató koromban volt egy idős professzorom, aki még a legegyszerűbb vezeték-bekötésről is milliméterpapírra, tussal kihúzott tervrajzot követelt – mondta magyarázatképpen.

Pontosan feleannyi vezetékét, aljzatot használtak fel, mint amennyit árajánlatában a vállalkozó fel-tüntetett.

Egyik csütörtökön pedig valaki egy német levelet mutatott az üzlettulajdonosnak, kérve, hogy fordítsa le neki, s a tanár úr nemcsak lefordította a németül éppen csak gagyogó tulaj helyett, de meg is magyarázta, hogy a szerződés tele van olyan kiskapukkal, ami egyszerűen arra való, hogy az állást ígérő kitérhesen vállalt kötelezettségei alól. Egy másik alkalommal valamilyen konyhai gép angol használati utasítását fordította le, s amikor a tulajdonos megkérdezte, hogy hány nyelven beszél, csak vállat vont.

– Talán öt-hat, talán több is lehet.

– Látom, hogy tényleg nem gazdag, de ha kiírnám, hogy üzletünkben vállaljuk idegen nyelvű levelek, szerződések fordítását, egészen szépen kereshetne vele.

– És mit csinálnék a pénzzel?

– Jobban, nyugodtabban élhetne, nem kellene, hogy fillérre kiszámítsa, hogy mit vehet, aztán mehetne nyaralni is.

– Ennél jobban nem élhetnék, ennél nyugodtabban sem, aztán már évek óta csupa nyaralás az életem – mondta.

Úgy látszott, hogy mindenhez ért. A raktárajtó számozás lakatjában elpattanhatott egy rugó, kiakadhatott egy fogaskerék, mert hiába állították be a jelkulcsot, kinyithatatlan maradt. Egy gémkapocsból

görbített horoggal néhány perc alatt kinyitotta. Bámulat tárgya és találgatások alanya volt az áruházban. A tulajdonos elgondolkodott a lakat esete után arról, amit a hentes mondott, de a tanár úr megjelenése, közvetlensége miatt elhessegette még a felmerülő gyanú gondolatát is.

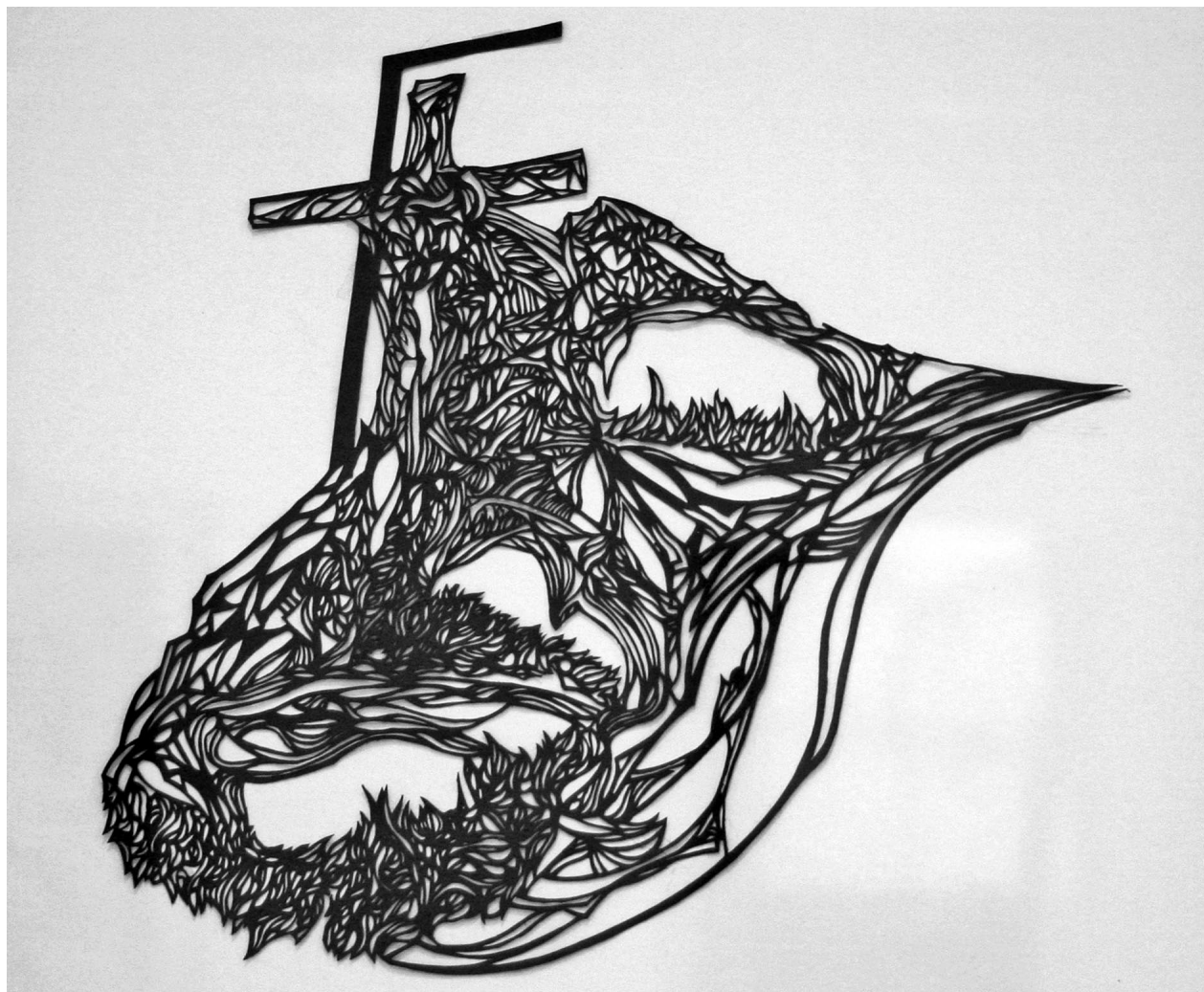
A kutyájáról is mesélt. Olyan történeteket mondott róla, hogy akár azt hihette volna a hallgatóság, hogy övé a világon az egyetlen beszélő kutya.

Házórzőre már a kezdet kezdetén gondolt, akkor, amikor összeácsolta azt a két ütött-kopott, szemétre szánt kajakot is, amelyre keresztdeszkákat, lapátkeket, autóból kisserelt generátort rakott. Estéknént a nádas felső végénél húzódott meg, de a tutaját ott horgonyozta le, ahol még volt némi sodrása a folyónak, éppen annyi, hogy áramot termelhessen, de nem lubickolt égi fényárban a sátra. A nádas és parti fűzek takarásába húzott sátorhajó nem volt feltűnő, s a fényforrás, amit szükség esetén bekapcsolt, csak egy éppen pislákoló tizenkét voltos villanykörte volt.

Az árammal a fémkereső detektorok akkumulátorait töltötte. Kettő volt. Azt, amelyiket víz alatt használta, saját maga készítette, s mert az a tárgy, amelyet keresett, az elásott páncélszekrény több száz kilós acél volt, erős jelet biztosított volna, ezért úgy tervezte meg, hogy nagyon kicsi legyen a jeladó feje. Nem szeretett volna feltűnést kelteni. Ha valaki mégis rákérdezne, hogy mit csinál azzal a készülékkel, azt mondhatná, hogy madár- és állathangokat rögzít, azt szeretné felderíteni, hogy a halak megriadnak-e a vízimadarak közeli hangjaitól.

A vihar után ez az áramfejlesztő katamarán szinte függőlegesen állt. Az orkán egy égerfának döntötte, távol a víztől, s a rendőrök, polgárőrök, civilek, akik a holttestet keresték, messze az élővíztől, egy homokzátonyon rozsdás páncélszekrényt találtak. Látszott, hogy nemrég törték fel. Üres volt, olyan, mint egy eldobott, óriás konzerves doboz.

A tanár úrról, Johannáról, nem hallott soha többé senki a városban.

Nágel Kornél: A szőgyéni ismeretlen katona sírja

RAKOVSZKY ZSUZSA

*Az igazság pillanata**Kettő körül,*

*a hajnal előtti szürkületben
a kihalt utcákon osontunk hangtalan.
Minden ablak sötét. Mögöttük ott aludtak
mindazok, akik csak álmodni mertek
arról, amit mi éppen
megtenni készültünk. Még ott gomolygott
homlokcsontom mögött a düh: vörös köd,
amely megmérgezte minden napom,
mérget csepegtetett az ételembe,
azt ittam esténként a borban.
Még álmaimban is ott kísértett a bajszos-
cvikkeres zseb-zsarnok, s a másik:
élveteg és hízekony hitvese
(szétfolyt keblek, lágy ködben úszó szajha-szempár!).
A létezésük
sötét árnyként terült az életemre.
A betiltott lapok, szézzavart tüntetések,
rendőrök rezzenetlen,
izzadt bálvány arca a fém sisak alatt,
s szemközt mi, mint síró, gyámoltalan
kisgyerek a brutális, részeg apa kezében!*

De ennek most vége!

*A súlyos
tölgyfaajtó a robbanástól
kiszakadt vas zsanérjából, s akár a
faforgács vagy száraz levél röpült,
és agyonütötte az egyik őrt.
(A másikat kénytelenek voltunk lelőni.)
A robbanás kitepte a villanyvezetéket
a falakból: teljes lett a sötétség.
Találtunk néhány gyertyát egy fiókban,
bal kezünkben égő gyertya, a jobban
revolver, lépcsőn föl-lépcsőn le, míg hatalmas
torz árnyékunk, akár a rémmesék
óriása, kísért minket lobogva
a bolthajtásos folyosón. A háló-
szoba üres volt, de az ágynemű még meleg,
és a párnán, lapjával lefelé
viharvert francia regény hevert.
Másodszer tértünk vissza, amikor
a halvány gyertyafénynél fölfedeztük
a vasalóhelyiségbe vezető titkos ajtót.
Az adjutánsnak pisztolyt szorítottunk*

*a halántékához, s ő reszkető,
elcsukló hangon szólította őket.
S az ajtóban feltűnt a két alak,
az a két arc, amelyet úgy ismertünk,
mint a sajátunkat – nem is: annál is jobban,
sokkal jobban, mert évek óta
mindenhol: újságok címloldalán,
bögrén, díszdobozon, képeslapon
szembejöttek velünk – így tévedésre
nem volt esély! Habár a férfi
csupasz szeme a megszokott
cvikker nélkül furcsa és idegen volt,
és ő is, ahogy ott állt
hunyorogva, borvörös selyemingben,
a nő alsószoknyában-kombinéban,
bal lába meztelen, a jobban
sárga harisnya. Puskaropogás –
hang nélkül összeestek. Egy kéz
még görcsösen a korlát rácsára kulcsolódott.
Aztán semmi. Mindössze két
életnagyságú báb, a furcsán kifacsart
törzsből piros festék folyt fűrészpör helyett.
Zavartan, csöndben álltunk,
nem mertünk egymásra nézni, hogy meg ne lássuk
a társaink szemében a csalódást, a sajátunk
ikertestvérét. Erre vártunk?
Ezért volt nappalunk és éjszakánk
az izzó gyűlölet mérgével átítatva?
Hiszen ezek csak emberek!
Akár az őr, a pék, a sarki kocsmá
pincérlánya, vagy éppen mi magunk.
A bénultság nem tarthatott tovább
két másodpercnél: pengék lendültek a magasba,
hogy a halott húsba csapódjanak
újra meg újra, a színlelt vagy önmagunkra
kényszerített harag extázisában.*

*A gyertyafényben, a stukkódíszes falon
árnyékunk óriás, groteszk szellem majom
utánozta immár fölösleges
örjöngésünket. Éreztük, ahogy
a csalódott düh, mint a ragadozó, amelynek
foga közül épp most ragadták ki a zsákmányt,
megrázza magát, izzó szemmel
körülnéz, új prédát keres.*

SÁRÁNDI JÓZSEF

Lovagok

*Előhívnád mosolyuk ázsiai arcát,
csak hogy békén hagyjanak.
Furcsa rabszolgaság –
észjárásuk nyomán jártatod agyad.*

*Így védekezem – mormolod.
Nem szívlelnék ők sehogy.
Ismered ágyúikat. Buzdítson
cseleik csődje, záp rágalmaiké.
Mutass gyanútlant, mintha
nem kémlélnék árva életed.
A többség nyugjére gondolj,
s ügyeld a kitin-ragyogás
nyegle lordjait.*

*Tied a sámán-tudás. Övék a jogar.
Te a fortély-mester. Ők a séma-lovagok.
Ne vétkezz, s legendád őre maradsz.
Tetteid piramisa óv.
Bólints, mintha egy lennél velük.
Fontos vagy – a nevedben kormányoznak.*

*Vándor, te fogsz a sziklán állni,
mikor semmire lépve sorsuk beteljesül,
s rémült üvöltésbe csattan a kései végrendelet.*

Töredék

*s ez innen jámbor vízió
szép gömb páncélkemény dió
egyből lesz kettős félteke
kilóg a dolgok üstöke*

szimbólum szimbólumon

*használt-tudat-talapzaton
áll egy szobor kire döntsük?!
bronzvér vérét kire öntsük?!
bántsuk-e az isten-romot
mert élünkre nem állhatott?*

MEZEY KATALIN
A Somló hegy ihlete

Ágh István tömör, metaforikus látás- és kifejezésmódot teremtett, talált magának, amely szinte az észleléssel, az élmény, a gondolat megszületésével egy időben sikeresen írja át a költészet nyelvére a világot. Mintegy szinkrontolmács. Lírájában kicsi a távolság a köznapi megfogalmazás és a költői megfogalmazás között, verseiben és prózai alkotásaiban ugyanazon a nyelven és módon szólal meg, mint mindennapi közléseiben. Ezért olyan friss a lírája, ezért képes a leghétköznapibb tapasztalatait is szinte azonnal versbe illeszteni. A megszólalás léthelyzetéhez képest nála nem külön ihlet a vers. Persze, ez nem azt jelenti, hogy minden szava vers, de azt mindenképp, hogy mindig úgy fogalmaz, mintha verset fogalmazna. Ez az egységes látásmód, világértés valóban az emberi érettkor, a rá jellemző látás- és gondolkodásmód költői kiteljesedése, ahogyan Kodolányi Gyula fogalmazott a Magyar Napló márciusi számában megjelent, Ágh István költészetét újabb kötetei tükrében tárgyaló szép tanulmányában.

És mégsem csak az.

A magyar nyelv és a magyar költői hagyomány egy nagyon ősi, nagyon sajátos lehetőségének szerencsés mai megvalósulása is. Ennek a rejtett, de elemi adottságnak olyan mértékű elsajátítása, amely szinte fiziológiai folyamattá teszi az Ágh István-i képlátást és kifejezésmódot: a költő valószínűleg nem is tud már másként érzékelni, észlelni, értelmezni, és ennek a lenyomatai kimutathatók tudata működésében is. Az észjárásában, ahogy ezt a jelenséget a magyar nyelv már régen megragadta, elnevezte.

Nem magától alakul ki az ilyesmi, nem magától szervesül bele valaki intellektusába a magyar nyelvnek és a vele szimbiózisban élő magyar költészetnek ez az adottsága, tömörítő, sűrítő, metaforikus lehetősége. A személyiség szerencsés fogékonyságán, tehetségén túl, nem árt, ha valaki egy festői szépségű, a múlt esztétikai formálóerejét magán viselő, azt megszemélyesítő hegy lábánál születik, és szinte a nap minden percében, valahányszor csak a látóképében megjelenik ennek varázslatos képe, érzi a belső készletét, a vágyat magaslata meghódítására. Érzi képzelete mozdulását, hogy a környezetében találha-

tó, lehető legmagasabb pontról nézze és lássa a világot. Nem egy szeletét annak, hanem 360 fokos, teljes panorámáját, amit a szem egyszerre nem is tud befogni, aminek a megalkotására csak a képzelet képes, ha megvannak hozzá a tapasztalat útján szerzett élményei. Körbe sem kell forogni hozzá, mint a kamerának.

Ez, a kisgyermek első lépésétől megszületett vágy idővel, még a táj adta lehetőségtől való elszakadás után is, a személyiség belső igényévé, egészségének meghatározójává, működésének, létének céljává válik. Akárhová is veti a sorsa, keresi azt a legmagasabb pontot, ahonnan a maga egészében, panorámája teljes szépségében mutatkozik meg előtte a világ. Mert úgy vagyunk megteremtve, hogy nincs számunkra csúnya látóhatár, a magasból való széttekintés élménye egyszerre szívdobogató átélés, esztétikai gazdagodás és egyszerre tanulás, az intenzív szellemi fejlődés lehetősége.

Nagyszerű életadottság az, amit a felsőiskolai kislány, kisfiúk első lépéseik megtétele, az útra, a mezőre való kifutásuk első méterein is meglátnak, észrevesznek, átélnek: a járás elsajátítása nem hiábavaló, mert nyilvánvalóan magasodik előttük lépéseik ideális célja, a minden percben más arcot, a fény és formajátékok folytonos változatosságát mutató, a figyelésre, bejárásra ösztönző és vonzó hegy. Megmászása, magaslátának elérése, túlsó oldalának felfedezése a vidék, a világ teljességének belátása.

De nagyszerű lehetőség volt egy majdani költő számára az ott élők beszédének, a táj magyar nyelvének elsajátítása is. A tájnyelv eredetiségének, különleges, helyi árnyalatainak, képiségének, sajátos kifejező, tömörítő, sűrítő képességének elsajátítása is. Minden ősi, természetes emberi közösségnek van saját dialektusa. Jó esetben ez a sokféle dialektus együtt adja össze a köznyelvi és az irodalmi nyelvi megszólalás lehetőségét. Jó esetben, mert máskor – látjuk, halljuk eleget – nem a magyar nyelven beszélők leleményének, képességének összeadódása szüli a köznyelvet, hanem az tele van más nyelvek törmelékeivel, amelyeket felgyorsult, gépesített világunk üzemszerű információrobbanásai dobznak rá, például a sajtó és a média közvetítésével, és amelyet használóinak nincs idejük letakarítani róla.

Ágh István költői nyelvét nem homályosítják el, nem takarják be ezek a hordalékok és törmelékek, ezért olyan színes, tömör, kifejező és találó. Az olvasó a segítségével azonnal ráismer a közvetíteni

szándékozott képre, gondolatra, átéli, érti és érzi, amit hall, amit olvas.

A magassághoz való vonzódáson, a csúcok megmászásának vágyán túl az első beszélőközösségben tanult nyelv eredetiségén, gazdagságán és alkalmaságán túl persze nyolcvan esztendő makacs, tevékeny érzelmi és intellektuális működése, az ebből keletkezett világlátásmód és műveltség is kellett ahhoz, hogy mindaz a szerencsés adottság, amelybe Ágh István beleszületett, és mindaz a tehetség, amely vele született, ilyen nagyszabású életművé érjen, ilyen rendkívüli írói teljesítményt hozzon létre.

És kellett persze a jó szerencse is, amelyről egy korábbi nagy magyar költő azt írta, hogy alapjában véve egyedül is elég. „Sors bona, nihil aliud.” Jó szerencse, semmi más. Valóban a jó szerencse, az isteni gondviselés – mint foglalat – kezében tartja életünket. Ha az nincs, semmi sincs. Ezt Ágh István sorsa is bizonyítja. Örvendjünk tehát azon, hogy ez a három, nagy teljesítményeket eredményező adottság

így összetalálkozott esetében: a magaslatra való feljutás, az onnan való széttekintés vágya, amely nem ismer megelégedettséget; a nyelvi, gondolati megformálás gazdag formakincse, mint keresztajándék; valamint a jó szerencse, a gondviselés megtartó jelenléte, amely például 1956. október 25-én, a Kosuth-téri sortűz közepette is képes volt megvédeni a tizennyolc éves fiút, hogy küldetését hagyományosan tevékeny és tehetséges ősei mintájára beteljesíthesse. Azonos sorsú társak között véletlenül életben maradni örökre szóló megjelöltséget jelent, annak a tudatnak az átélt bizonyosságát, hogy ez a véletlen nem véletlen, neki még dolga van a világon.

Ágh István nem mindennapi életútja és életműve méltó a Somló hegy ihletéhez: az ősidőktől fogva létező és még beláthatatlan időkig fennálló sugallathoz és szellemhez. Amely persze nem automatikusan, hanem egész életet, életáldozatot kívánva tudja csak hatását kifejteni, tudja csak a maga minőségére formálni küldötteit.

Szabó György: Emlékműterv

VIIVI LUIK

Az ember kiszámíthatatlansága¹

Akik most itt ülünk, valamennyien elolvastunk már egy nagy halom könyvet, írtunk szövegeket kilométerszámra, és most szinte másról sem beszélünk, mint a magunk vagy mások alkotásairól. Magam is megállapítottam már, hogy a világ dolgai, jelenségei csak az után léteznek, miután szavakba öntik őket. Ameddig nem öltenek regényes alakot, mindenki látja ugyan őket, de nem tudja, mit jelentenek. Erről a témáról értekeztem már a Mati Unt² emlékének szánt nekrológomban, mert Tammsaare³ óta nincs Észtországban jobb példa a Szó erejére. Korábban, mielőtt még Unt megírta volna *Őszi kavargás* című regényét, mindenki látta ugyan Mustamäet,⁴ mindenki megbámulta az olcsón és trehányul összetákolat lakótelepeket Tallinnban, Tartuban vagy akárhol másutt, ám az *Őszi kavargás* megjelenéséig maga a jelenség nem létezett az észtek tudatában.

A MUSTAMÄE nevű jelenség hiányzott a tudatunkból, és vele együtt voltaképpen hiányoztak a hetvenes évek, hiányzott a valóságnak egy jelentős része. Ez nem azt jelenti, hogy mindenkinek, aki észtil beszél, feltétlenül el kellett volna olvasnia az *Őszi kavargást*, és ismernie kellett volna Unt nevét, de a Mustamäe nevű jelenség bizony csak Untot követően ragadt meg a tudatunkban. Utólag persze tudjuk, hogy mit láttunk, amikor egy sor Mustamäet láttunk. De a jelenséget egy észti író öntötte szavakba. Méghozzá észtil.

A jelenségek nagy része évekig ismerős lehet számunkra, lehet, hogy időtlen idők óta jelen volt a világban, addig azonban nem kerül be a kulturális térbe, amíg egy, az anyanyelvünkön megszóló író szavakba nem önti őket. A kultúra nem időtöltés, a kultúra állandó, szakadatlan önmeghatározás.

Itt és most föl kell tehát tennünk a kérdést: mire való a kultúra? Mire jó a művészet és az irodalom? Minek az a sok vers és regény?

Ugyanezt a kérdést tesszük föl magunknak, valahányszor a tükörbe nézünk. Miért van hajunk, amelynek végtelenségére és rendben tartására pénzt kell kiadnunk? Mire való a fogaink, amelyek betömése többbe kerül, mint egy tibeti gyerek egy évi iskolapénze, minek a testünk, amelyet gondoznunk kell és ruháznunk?

A válasz igen egyszerű, szinte naiv: azért, hogy éljünk.

Ha nem volnának emberek, akiknek a fegyverek és mások lemészárlása szórakozást jelent, nem lennének háborúk.

Ha az embereket nem érdekelnék a pletykák, értelmüket vesztenék és megszűnnének a bulvárlapok. Ha az emberek nem akarnák azt tenni, amit tesznek, akkor semmilyen erő nem kényszeríthetné rá őket.

Ha nem élne bennünk a gyilkolás vágya, akkor senki sem akarna ölni. Más dolog az önvédelem vagy a gondatlanságból elkövetett emberölés, ami az életben bizony előfordul, nem is egyszer.

Ha nem élveznénk mások megkínzását, akkor senkit sem akarnánk megkínzni. Mert nyilvánvaló, hogy ezt nem parancsra tesszük, hanem önként.

Azért, mert olyan szórakoztató. Senkit sem tudnának arra kényszeríteni, hogy vallassa a másikat, ha a vallatás számára nem volna érdekes.

Mindezt ritkán valljuk be, mert valahogy szégyellni való, hogy az emberek egyik része agyon szeretne ütni másokat, másik része meg szeretné kínozni embertársait. Még a halottmosók is szívesen mossák a halottakat, merthogy bizonyára nem tennék, ha nem volna hozzá kedvük.

Ha valakit valahol megkínznak, az elsősorban nem parancsra történik, nem azért, mert adva van egy potenciális vallató, hanem mert sokan vannak, akiknek kedvük telik mások megkínzásában. Amikor Észtországból deportálták az embereket, az sem csupán azért történt, mert az volt a parancs, hanem mert az árnyékban ott lapultak azok, akiknek mindez örömet és szórakozást kínált. Amikor az ember tesz valamit, azért teszi, mert örömet leli benne.

Így igaz: nem volnának vágóhidak, ha nem volnának mészárosok.

*

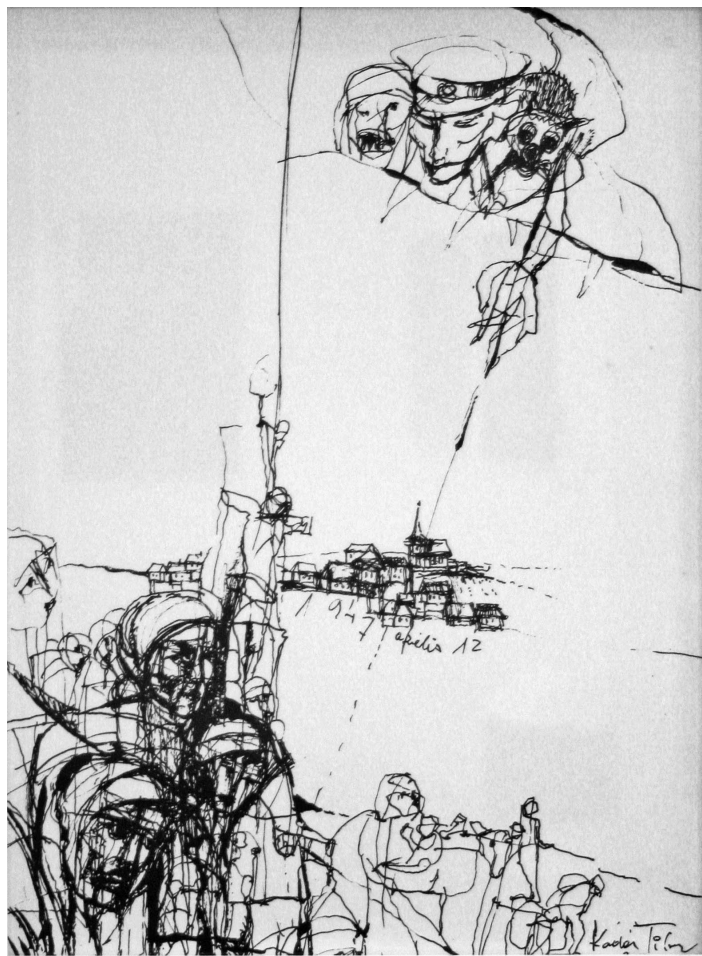
A kultúra nem csodaszor, amely a farkast kezes bárányrá teszi, de kultúra nélkül nem tudjuk, hogy a gyilkos gyilkos. Kellemesebb érzés úgy vétkezni, ha senki sem tudja, hogy a rossz rossz.

1 Luik esszéjének eredeti címe és forrása: *Inimese etteäraarvamatus* (*Pildi ilu rikkumise paratamatus*, EKSA, Tallinn, 2017)

2 Mati Unt (1944–2005) észti író, esszéista.

3 Anton Hansen Tammsaare (1878–1940) észti prózaíró.

4 Tallinn (az észti főváros) egyik kerülete, amelyben nagy számban található panelházak.

Kádár Tibor: Kitelepítés

A kultúra veszélyt jelent a sötét erők számára, mert a kultúra egyetlen védelmünk a sötét erőkkal szemben.

Ahogy minden népnek megvan a maga kultúrája, úgy megvannak a maga gonosz erői is. Kinek mi. Attól kezdve, hogy a kultúra ezeket nem képes ellen-súlyozni, a nép megszűnik, ahogy mondják: kihal. És most nem az észtek kihalásával akarok riogatni, hanem csak utalni szeretnék az egész emberiség kulturális válságára.

Hogy ebből mi lesz, ma még senki sem tudja megmondani. A kultúra nem játékszer, amelyet beteszünk egy kis fiókba, vagy amely bizonyos emberek játszótere. A kultúrára támaszkodva születnek meg életünk döntései – anélkül, hogy mi magunk tudnánk róluk.

Ha nem értjük a művészet és az irodalom nyelvét, akkor nem értjük az embert sem, sem önmagunkat, sem másokat, és ismét ott állunk egy barbár kor küszöbén.

Ha egy idegen földrészen összefutunk valakivel, akivel voltaképpen nincs is közös témánk, ő viszont

véletlenül kiejti Goethe, Rilke, Dosztojevszkij vagy Csehov nevét, olyankor örömjongásban törünk ki, mintha közeli felebarátunk nevét hallottuk volna. És máris otthonos érzés kerít bennünket hatalmába, mert a kultúra összeköt minket.

Minden korban akadnak olyan kérdések, amelyek a kortársakat tudat alatt gyötrik, de amelyeket csak egyetlen ember, az író tud a többiek helyett és a többiek épülésére szakba önteni.

Minden kornak megvannak a maguk jellegzetes sorsú emberei. Ezeket az író reflektorfénybe helyezi, becsempészi a tudatunkba. Nyíltan fölteszi az elhallgatott, titkos kérdéseket, és máris kiderül, hogy azok nem csupán a MI titkolt kérdéseink voltak, hanem a kor valamennyi emberének alaproblémája.

Ha ezt tudnánk, mennyivel világosabb lenne minden!

De az az igazság, hogy bármennyit beszél-nénk is arról, mi következik, mégsem lenne róla fogalmunk, mert annyira mások a jövőről szőtt elképzeléseink. Egy idejét múlt világban élünk ismét, csaknem a Krisztus előtti korban, amikor mindenki megújulásra és megújítóra vágyik. Csak annyi a különbség, hogy ez-

úttal kívülről nem várhatunk semmit. Nekünk magunknak kell a keresztet cipelnünk, és magunknak kell halottainkból föltámadnunk.

Hogy hogyan megy ez végbe a hétköznapiakban, nem tudhatja senki. Ezt ugyanis nem lehet megtervezni.

Csakhogy valahányszor úgy tűnik, hogy egy kultúrának és egy világnak vége, meglepődünk. Kiderül, hogy fabatkát sem érnek a számításaink és a programjaink, és jöllehet, mindannyian mindig mindent ki akarunk pontosan számítani, meg akarjuk szervezni a jövőt, valami váratlan jelenség zavarja meg a köreinket. Ez pedig az ember kiszámíthatatlansága.

Alighanem ebben rejlik a kultúra és a szórakoztatás, az ember és a robot különbsége. A szórakoztatás számítások eredménye. A kultúra ellenben magában hordozza a meglepetés, a váratlanság mozzanatát. A kultúra alapja a csoda. A csodáé a folyamatos lehetőség, a kiszámíthatatlanság. Az ember kiszámíthatatlansága.

Jávorszky Béla fordítása

ZALÁN TIBOR

Új idők emléktelensége

*A csuklófelvágós versek i
deje lejárt Nem a szenvedés
ed vált érdektelenné A szenv
edés maga Aki nem tud rö
högni a hullakamrában Par
izeres szendvicset majszolni
a vágóhídon Az nem a kor
gyermek A költő tréfál és
tréfát űz a verssel És tréfát*

*űz a versből Nem esik nehéz
ére összekeverni a könny
űséget a könnyedséggel A
szakadó hó sem az ég megkönny
ebbülése A hóemberép
ítés eszköze Alkalom sí
eléshez snowboardozáshoz Kár
omkodáshoz hogy meddig kell még
seperni ezt a kurva havat*

*Ha tétek nincsenek s az irány
ok leginkább az összezavart
ságban értelmezhetők egyszer
ű megállni a lényegéből
kifordult időben Röhögni
talán Nevettetni meg kötel
esség Vagy parancsra nevetni
Vagy okádás közben neveltet
ni Olyan ez mintha medence*

*nélkül tempót gyakorolni Ap
ró pénzre váltani az árnyak
aranyát Bér és arány Hamis
fémek a sors sárga fogsorá
ban A múltból nem építkezik
jövő Jelen nincs Mert nincs jelen
a kettő között sincs se semmi
Nincs átmenet Kontinuitás
Így az okból sem lesz okozat*

*A fényből terv A légszomjból meg
érkezés a nyugalom centrum
ába Persze a nyugalom is
csak illúzió Mint a perem
felé tartás hierarchiá
ja A nincsből megképződik a
lemondás mitológiája
Szerte pancsolódó lélek a
ritmikus vergődése Már mind*

*en el van mondva Ahogy már mind
en leíratott Hazug pap
irokon hamis igék dűnnyög
ése A nyelvtelenség évad
ában devalválódott eszmék
et hímeznek kék falvédőkre
a funkciótlanság prófétá
i Gyártják a használhatlan
ság imakönyveit Mindegy ha*

*élet Mindegy ha halál Mindegy
ha a közéjük szorult Megszól
íthatatlan Éjszaka esett
De már csak árfolyamokra ér
vényes az ilyen mondat A költ
észet így megfogalmazása
ban is kínosan komikus A
hogy a költő sem több a fűrész
por aranyában felbukó mag*

*ányos bohócnál Éjszaka es
ett Sírt az Isten Siratta hogy
a neve már kimondhatatlan
Ázott kopott hajléktalan a
hogy a Sion hegy lábánál hev
er A hegyre felérésről le
mondott lélek S ha felérne is
kivesztek szájából a szavak
A kőtáblák szétlopkodott cser*

*epeiből a megmondók disz
nóóljait rakták fel Hitvány
ezüstök gurulnak véres köv
eken Nyírfaerdőkre emlék
ezik És szégyelli magát Ez
már az új idők emléktelen
sége Az emlékezés már nem
emlékre vonatkozik Minden
megíratott A felejtés is*

Teret adni az együttolvasásnak

Beszélgetés Filip Tamással

Ez év elején jelent meg a Magyar Napló Kiadónál a József Attila-díjas költő, Filip Tamás *Tejút nappal* című új verseskötete. Lapunk rendszeres szerzőjét, volt szerkesztőjét könyve talányos címéről, rendhagyó szerkezetéről, a versek könnyedségéről és az írás nehézségéről faggattuk.

– *Legutóbbi köteted, amely válogatott és új verseket tartalmazott, Album címmel látott napvilágot 2015-ben, szintén a Magyar Napló gondozásában. Most pedig itt az új kötet a 2016-os és 2017-es évek terméséből. Szokatlanul vastag lett, 220 oldal, ráadásul rövid, legfeljebb kétoldalas versekből áll. A látszat nem csal, és költőként ilyen ihletett, termékeny időszakot éled?*

– Igazad van, a könyv tényleg terjedelmes, a nem gyűjteményes verseskötetekre jellemző méretnek nagyjából a kétszerese. Ez nyilvánvaló jele annak, hogy az utóbbi években meglehetősen sokat írtam. Hozzátehetem: sokat is éltem. Ezt az utóbbi kijelentést nem szeretném bővebben kifejteni, inkább rábízom az olvasóra, hogy miként értelmezi. Persze soha nem könnyű az embernek tárgyilagosan figyelnie a saját útját, de annyit megkockáztatok, hogy túljutottam bizonyos megoldatlan, rendezetlen létállapotokon, és mialatt ez végbement, erős késztetés működött bennem, hogy az írás által is dolgozzam önmagamon.

– *Magánéleti történéseid nem bontakoznak ki látványosan e kötet lapjain...*

– Mivel verseim nem „vallomásosak”, hogy ezzel a líra kapcsán oly gyakran használt kifejezéssel éljek, valószínű, hogy az olvasó

számára kevés támpontot adtam annak megfajtására, vajon mi zajlik az életben. Ám a versek talán ettől függetlenül is kiválthatják az érdeklődést. Egyébként a látszat ellenére nem írok könnyen: nagyon ritkán születik meg egy-egy szövegem hirtelen – sokkal gyakoribb, hogy heteken át igazítgatom. Még szerencse, hogy egyszerre sok versem van félkész, igazítgatós állapotban, így ha elbizonytalanodom az egyiket illetően, előkapom valamelyik másikat, és ami az egyiknél nem működött, az a másikat képes kirántani a kátyúból.

– *Minden könyvnek vannak műhelyiitkai, és egy ilyen beszélgetés tökéletes alkalom, hogy egy részüket feltárjuk – persze nem valamennyit. Ha lehet, kezdjük az izgalmas címmel: Tejút nappal!*

– A kötet címadója és a ciklusok koncepciójának kidolgozója egyik legkedvesebb barátom, a tavaly tavasszal váratlanul elhunyt költő, Nyírfalvi Károly volt. Az ő szerkesztői kreativitása és aprólékossága már jó néhányszor segítette könyveim elkészítését, de ebben az esetben minden korábbinál többet köszönhetek neki. Ami a címválasztást illeti, a Tejút nappal is ott van az égen, csak nem látszik: a kék égen megjelenő felhők, lágú és keményebb felhőtömbök, felhőcsoportok látványa helyettesítheti a Tejutat, akár nappal,

azaz napközben, illetve a napfény társaságában. Ráadásul azért is különleges a Tejútrendszerhez fűződő viszonyunk, mert maga a Naprendszer, s így a Föld is beletartozik. Mintegy belülről látjuk egy részét.

– *A bőséges versanyag a szokott módon ciklusokra tagolódik, ám cikluscímeket hiába keresünk...*

– A ciklusok úgy követik egymást, mint egymásba kapcsolódó felhők az égen. Nincs külön címük – a cikluscímnek szánt oldalon a ciklust adó versek címei szerepelnek egymás mellé illetve. Lazán összeolvasva egy-egy rövid költeményt adnak. A versek is hasonló asszociatív módszerrel, vagyis a címek társításával kerültek egymás mögé, azaz egymás mellé, a klasszikus ciklikus szerkezetű kötetek hagyományát felújítva és továbbgondolva kissé. A kötetet bevezeti egy rövid költemény, és szeretném, ha az olvasó úgy éreznél, hogy a záró vers is kívül esik az utolsó cikluson. Ezáltal az első és utolsó vers egyfajta keretet ad a belső játéknak, továbbá teret ad az olvasó és a szerző lehetséges együttolvasásának, együttgondolkodásának. Ahogy egy mozaik építőelemeit is sokféle logika mentén lehet összerakni, a végeredmény mégis ugyanaz.

– *A borító különleges világról is feltétlenül szólnunk kell.*

– Néhány éve ismertem meg Ghyczy György festőművész munkásságát, és annyira hatott rám ez az erőteljes, lényegre törő, mégis titokzatos művészet, hogy biztos voltam benne: egyszer megkérem, engedje meg, hogy egyik művének részlete kerüljön valamelyik könyvem borítójára. Nagy örömmelre azonnal igent mondott, én pedig elkezdtem keresni, nagyszerű és terjedelmes életművének melyik darabja legyen a kiválasztott. Miután ezt eldöntöttem a pusztai látvány, a kép esztétikumai alapján, csak akkor fedeztem fel, hogy a címe tökéletesen igazodik a könyvem címéhez: *Az égi út felé lépek*.

– *Vannak költők, akik szívesen bújnak álnevek mögé, s teremtenek magunknak árnyékszemélyiségeket. Te mindeddig ellenálltál ennek a kísértésnek, most viszont...*

– A kötet záró ciklusa egy általam kitalált Vincze Sándor nevű, nálam fiatalabb, különös sorsú és világú költő verseiből összeállított anyag. Azért találtam ki őt, hogy megírhasam és publikálhasam azokat a verseket, amelyeknél nagyon furcsának éreztem volna a saját nevem. Igaz, hogy a Vincze Sándor név két nagyapám keresztnévéből jött létre, mindazonáltal magam is úgy gondolok rá, mintha valós személy lenne, akit a szerkesztői munkám során fedeztem fel, és a háttérbe húzódva rám bízta a sajátjaimnál érzelmesebb verseit. Mivel időközben rejtélyesen „eltűnt”, és sajnos nem tudok kapcsolatba lépni vele, úgy éreztem, itt az ideje, hogy a rám bízott versei végre könyvben is megjelenjenek. Persze, játék ez, de én korábban olyan keveset játszo-

tam, hogy végre ki akartam próbálni, vajon megy-e ez nekem...

– *A versek keletkezéstörténete is a műhelytitkok sorába tartozik. Kérlek, mondd el valamelyik verseszületésének hátterét!*

– Igen, minden versnek van története. Akár magának a szövegnek is lehetnek cselekményre, történetre utaló elemei, és nyilvánvaló, hogy a megírásnak is van valamilyen története. Ez utóbbi nem feltétlenül fontos, de olykor megvilágító ereje lehet a szerző számára abban a tekintetben, hogy a saját szándék alapján, de külső erők, titokzatos hatások, befolyások révén hogyan születik új minőség. Az *Erdő, erdő* című vers írásakor velem volt egyik legkedvesebb költőm, Vasadi Péter válogatott verseinek kicsinyke, zsebkönyv méretű kötete, amelyhez Végh Attila írt utószót, valamint Heidegger *A műalkotás eredete* című műve. Ezekbe a könyvekbe kapaszkodtam lelki értelemben. Mivel Végh Attila Vasadi Péter költészetét Heidegger felől értelmezi, így a nagy német filozófus kétszeresen is jelen volt ennek a versemnek a megírásakor. Az *Erdő, erdő*-t a rejtőzködés, az eltévedés, a megtalálás, a megvilágosodás versének szántam. A vers zárlatában eltemetett jégszobrokról írok, amelyek lassan olvadozni kezdenek. Költői képként ez úgy jelent meg előttem, hogy a jégből keletkező víz lassan előbújik a földből, mint egy csendes kis forrás. Nagyon furcsa érzés volt, hogy ez hamarabb megszületett, minthogy a Vasadit értelmező tanulmány végére érttem volna, ahol Végh Attila Hölderlintől idéz egy sort: „Mert ne-

hezen költözik az, ki a források közelében lakhat.” Arra gondoltam: akaratlanul is valami mélységesen rokon érzés fogalmazódott meg bennem, ahogy a Hölderlin-versben, éppen ezért a zárlat továbbírásával megerősítettem és nyilvánvalóvá tettem a kapcsolódást.

– *Most már kézenfekvő, hogy kötetedet először kézbe véve az olvasók rögtön ezt a verses lapozzák fel. Am előtt a könyvesbolt felé indulnának, érdemes még valamit szóba hoznunk: ezúttal mintha a szokásosnál több lenne a felkérésre, kijelölt témáról írt vers.*

– Egyre többször fordul elő, hogy felkérésre írok. A felkérések természetesen némileg megijeszítik az embert: az első, villanásszerű érzés, hogy jaj, semmi nem jut eszembe, szenvedni fogok, mi lesz velem... Azután a személyiségnek a tudattól elkülönülő tartományában elkezdődik valami ráhangolódás, egy rejtett anyaggyűjtés, ami előbb-utóbb jelet ad magáról: eszembe jut egy részlet. Azután egy következő részlet, és így tovább. Ezek elkezdenek összekapcsolódni, és végül mindig megszületik az, aminek a megszületését illetően Tamáshoz méltó kételyeim voltak. A *Tejút nappal* versei közül felkérésre született az *Előeste*, az *Éji világosság*, a *Hajnalban*, a *Dolgok örvénylő rendje*, az *Alt Control Del*, a *Boldogok*, a *Közelítések egy ünnephez* és a *Fehér ruhás*. Szomorúan látom, hogy e versek közül háromra is igaz, hogy időközben elhunyt költőtársam emlékére íródott.

Zsille Gábor

TURCZI ISTVÁN

Ermitázs

(Jelenetek Jedlik Ányos ifjúkorából)

A szímői takácsmesternél

Ahogy lenézett, a völgy fölött
felhők lágy selyme lobogott
a fák ágbogán. Imbolygó
targallyak, hintázó fenyőágak
adták a délután ritmusát.
Lassan tavaszodott.
Túl volt az ebéden: tejeves,
tojásos molnárcsusza. A héten
már másodszor. Az ebédek is
lassan változnak. Sokszor napokig
ugyanaz. Vasárnapra jutott
húsféle, ha jutott.
Nem ment a fiúkkal az erdőszélre.
A takácsmester házához vette
az irányt, szerette figyelni az
öreget munka közben. Krajczár
Mihály most is ott ült a szövőszéken.
Keresztben helyezkedett el, balján
az üstök, jobb keze felől az újonnan
felvetett lánchenger, annak szálait
kezdte a már leszótt darab fonalához
hozzásodorni. Ránézett a kislányra,
biccentett, rácsált valamit, közben
nagy buzgalommal nyomkodta a két lábát.
Időnként megkenegette hüvelyk- és
mutatóujját, s úgy fogta össze
a két szálát. Úgyesen sodorított

rajtuk, hogy a lazán lebegő fonalak
húrként feszültek meg.
Amikor az egésszel végzett,
a szövőszék mögé ment, ahol
a kis fasajtárok voltak a földön.
Az egyikből két kefért vett elő,
belemártotta őket a sajtárba,
és a nyúlós folyadékkal dörzsölni
kezdte az új fonalakat.
Lentörülködők készültek
a közelgő komáromi vásárra.
Egyszerű paraszti törülködő,
és a maradék anyagból kis lepedő
a gyermekek alá, vagy éppen zsák.
Sötétedésig elvégezte, amit
aznapra tervezett. Töltött magának
egy pohár kadarkát. A fiúnak adott egy
jól szabott vászontarisznyát, jó lesz
valamire, ezzel engedte el.
A nyolcéves forma fiú, akinek apja
Jedlik Ferenc fertályhetes jobbágy volt
az esztergomi primás földjein, de az anyja,
Szabó Rozália, már nemesi ivadék,
megköszönte az ajándékot, és hazaindult.
Tünékeny mélységben sejlenek,
leválva gazdáikról, a régi mozdulatok.

Ingaóra

Hosszú napok óta esett.
 Duzzadt a Vág, vízzé vált az idő.
 Kiálló gyepűrózsa ágába
 kapaszkodott a lehellet.
 Felázott meredélyen,
 latyakban, iszapban, zsombék
 és tocsogók közt gyúrta magát előre.
 Ha eldöntötte, véghez viszi.
 A vizes talajon nőtt fűzfák
 és útmenti nyárfák voltak
 a nyersanyaga. Napokig tervezte,
 aztán amikor az eső végre
 kaptárzsongássá szelidült,
 s ahogy az ablak, kinyílt az
 égi ikon fénylő függönye,
 azonnal hozzálátott.
 Csak a fogaskerék fogai
 készültek keményfából,
 a tengely és a kerék lapja
 puhafából is megteszi.
 Ki tudja, mióta először,
 kihagyta a vasárnapi misét,
 csak az ebédhez ült oda.

Bekanalazta a forró levest,
 begyűrte a knédlit, aztán
 már rohant is a fészkerbe.
 Két álló napig faragta,
 pászította. Ami nem sikerült,
 azt szó nélkül újrakezdte.
 Már csak a hibáiban bízott.
 A harmadik napon elkészült
 a fogaskerekekből súllyal hajtott
 ingaóra. János atyának mutatta
 meg először. A nyakigláb, csontos
 férfi nagyot nézett, még levegőt is
 elfelejtett venni. „Te szerkesztetted
 a legszebb ingaórát a faluban. Krisztus
 urunk is büszke lenne rád.”
 A korán jött alkonyatban a népek
 kint ültek a gádorban, és diskuráltak.
 Megtárgyalták a világ folyását.
 A Jedlik-gyerek csinálmányának
 is bőven jutott benne hely.
 A templom rozsdás toronyórája
 elbújhatott mellette, olyan
 pontosan mutatta az időt.

Andrássy Tibor: A dombon

KELEMEN ERZSÉBET

Konkrét költészet, lettrizmus, konceptualizmus

Irányok találkozása és az intermediális hálózat lehetőségei L. Simon László vizuális költészetében¹

Bohár András az *Aktuális avantgárd: M. M.* című tanulmánykötetében az első magyar automatikus versgenerátort, a *Disztichon Alfát* méltatva figyelmeztet bennünket arra, hogy „időszerű honi irodalmunknak is számba venni azokat az irányokat, amelyek [...] gazdagítják a palettát.”² Ilyen irányok az experimentális törekvésekhez tartozó vizuális költészeti alkotások. Viszont ezen belül is nem csupán az új utak, kezdeményezések kerülnek marginális területre az irodalomtörténet-írás vagy az esztétikai-elméleti megfontolások során, hanem ősi műfajok, így például a képversek is. Vizuális költészeti művek alkotója is vagyok, és saját műveim kiállításra szervezésekor is tapasztalom, hogy az ókortól napjainkig virágzó műfaj mennyire „missziós” területe lett irodalmunknak. A tárlatot szervező-fogadó művelődésszervezőknek, irodalomkedvelőknek és magyartanároknak esetleg Apollinaire neve még eszükbe jut, de sem a múlt örökségét, sem napjaink – ehhez kapcsolódó – irodalmi törekvéseit nem ismerik. S ha a kortárs irodalomkritika foglalkozik is a témával, az intermedialitás és egy adott művészeti ágon belül a műfaji besorolás számos kérdést vet fel, s ezek gyakran tévútra viszik az elemzőt.

A vizuális költészet tipológiájának felvázolásánál, az experimentális költészeti kategóriák csoportosításánál ugyanis azt tapasztalhatjuk, hogy a műfajok nemcsak érintkeznek egymással, de szétválaszthatatlanul egybe is kapcsolód(hat)nak, és intermediális jellegzetességeket hordozhatnak. Így akár egy képzőművész alkotását is besorolhatjuk a vizuális költemények irodalmi kategóriájába, ugyanakkor egy költő

alkotása is lehet csupán képzőművészeti fogalmakkal körülírható mű. Például 1976-ban Galántai György grafikusművész előbb alkotott művészbélyeget, mint ahogy értesült volna e műfaj létezéséről. Ladik Katalin egyik bélyegterve pedig egy minden szöveget mellőző groteszk női arc, fotó. W. T. J. Mitchell is úgy látja: „a kép tiszta képisége és a szó tiszta verbalitása” nem érhető el. A nyelv ugyanis mindig belép a képbe, még akkor is, ha „látszólag hiányzik belőle”, s ugyanígy „a diskurzusnak megfelelő vizuális reprezentációt sem kell importálni.”³ Szkárosi Endre ezért is óvja az irodalom- és művészetkritikai gyakorlatot attól az „elvieken nehezen védhető munkamegosztási” szemlélettől, amely aszerint értékeli a művet, hogy alkotóját melyik művészetkritikai terület tartja nyilván.⁴

De nemcsak egy művészeti ághoz való besorolás jelenthet gondot, hanem egy adott művészetben belül a műfaji kategorizálás is. A vizuális irodalom műveinek behatárolásánál például a szakirodalomban gyakran egymásnak ellentmondó meghatározásokkal találkozunk. Már az elnevezésekben is teljes a zűrzavar: szinonim fogalomként használják ugyanis a képvers, vizuális költemény, kalligramm, vizuális szöveg, képszöveg stb. kifejezéseket. Az avantgárd irodalomelmélet teoretikus megalapozásánál pedig nemcsak itthon, de nemzetközi szinten is a konkrét költészet és a vizuális költészet hierarchikus rendjének viszonylagossága figyelhető meg. Klaus Peter Dencker, az egyik legjelentősebb német képvers-antológia szerkesztője is a konkrét és a vizuális költészet közötti különbségről beszél,⁵ miközben a vizuális költészet egyik alfaja a konkrét vers.

A terminus technicusok használatának zűrzavarában L. Simon László műfaji struktúrája nyújt biztos fogódzót. A *Konkrét költészet – konkrét vers* című tanulmányában az experimentális költészeti kategóriákat csoportosítja, a fogalmakat tisztázza. A vizuális költészet tehát átfogó, s nem alárendelt kategória: alfaja a konkrét vers, a képvers és a lettrista mű. Egyéb vizuális költészeti műfajok is ide tartoznak,

1 A 2016. szeptember 5-én, Nyitrán, a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság (ICLA-International Comparative Literature Association/AILC Association Internationale de la Littérature Comparée) Magyar Nemzeti Bizottsága és a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete által szervezett *Közép-európai határ(sáv)ok* című tudományos konferencián elhangzott előadás írott változata.

2 BOHÁR András: *Aktuális avantgárd: M. M. Hermeneutikai elemzések*, Ráció, Budapest, 2002, 189.

3 Lásd: reprezentált tárgyak, helyek, metaforák, narratív látvány, tipográfia stb. VARGA Tünde: *Képszövegek. W. J. Thomas Mitchell, Picture Theory = Történelem, kultúra, medialitás*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő – SZIRÁK Péter, Balassi, Budapest, 2003, 203, 208.

4 SZKÁROSI Endre: *Mi az, hogy avantgárd. Írások az avantgárd hagyománytörténetéből*, Magyar Műhely, Budapest, 2006, 69.

5 Klaus Peter DENCKER: *Vizuális költészet – mi az?* = MARTOS Gábor, *Kép(es) költészet. Kísérleti irodalmi olvasó- és nézőkönyv*, Patriot, Sopron, 1995, 32.

mint például a plakátvers, a térversképek (vagy térképversek) és a koncept művek. A hangversek, a vizuális szövegek és a számítógéppel generált költemények már más experimentális műfaji kategóriákkal is érintkeznek. S teljesen különálló csoport az egyéb kísérleti költészeti műfaj, mint például az irodalmi performansz. Ide iktatnám be – az egyéb kísérleti költészeti műfajt összekapcsolva a vizuális költészeti kategóriával – a mail artot, a küldeményművészetet és a művészbélyegek műfaját.

A vizuális költészeti kategóriában született új utakkal, s remélhetőleg majd más életműveket is meghatározó kezdeményezésekkel, műfajokkal találkozunk L. Simon László költészetében. Ő az az alkotó, akinek műveibe több irányzat és műfaj kifejezőmódjának jegyei is beépülnek, s az intermedialitás is jelen van művészetében.

A *(visszavonhatatlanul...)* című nyitókötetének konkrét költészeti kezdeményezései, valamint az *Egy paradigma lehetséges részletének* lettrista vizuális kompozíciói után L. Simon László olyan művel jelentkezett, amely a konkrét költészeti és lettrista kezdeményezéseket megőrizve a konceptualizmus műfaji sajátosságait is megjeleníti: az *ISBN 963 7596 26 7* jelzésű műben három irány találkozik egyetlen kötetben. A miniatűr könyv innovatív, enigmatikus erejű alkotás: a műalkotás kategóriájába tartozik, de az elméleti objektumra jellemző tulajdonságokat is magában hordozza. A művészkönyv a koncepció elsődlegességének jele, a dematerializáció megnyilvánulása. Az elanyagtalánítást nemcsak a könyvméret mutatja (16 cm gerincmagasságú, s csupán 43 mm széles és 21 piciny, karcsú lapból áll), de a gondolat tárgyiasításának megvonása is: az alkotó és a néző fejében létezik a mű. Az ISBN-szám ugyanis a meg nem jelenő műre utal, de úgy, hogy közben önmaga lesz a mű ideája, gondolati magva, megvalósulása.

Egy könyvmű esetében a hatást, a tökéletes megvalósulást a megjelenés jelenti. A megjelenési folyamat kiadói procedúrájának fontos komponense tehát az engedélyezés: az ISBN-szám feltétele a forgalmazásnak, a mű befogadókhoz való eljutásának.⁶ A konceptualizmusra jellemző redukciós technika akut megnyilvánulása az, hogy az alkotófolyamatból csak

a legvégső elem, a művet a nyilvánosság elé bocsátó gesztus, az engedélyezési szám marad meg, de úgy, hogy közben ez a jel – egyetlen jelként – nemcsak megszünteti, de önmagába is sűríti az alkotói üzenetet, a konceptuális ötletművészetet. Hiszen ha jobban megfigyeljük, „elolvassuk” a „sorokat”, akkor észrevehetjük, hogy a kiadást regisztráló ISBN-szám tér vissza az oldalakon, mégpedig úgy, hogy a szóközök helyét üres lapok jelzik. Ugyanakkor a jelölő mégsem csupán önmagát jelöli, hanem átlépi saját jelrendszerének korlátait is.

A dematerializáció, a redukciós technika és az ötletművészet mellett tehát a concept art egy másik fontos sajátossága, az azonosítási törekvés is jelen van a műben, a kötet borítóján lévő engedélyezési szám felidézésében, a belívben. Ez a tautologikus, egytényezős rendszer valójában önmagát önmagával szaporítja, saját magát saját magával mondja azonosnak. Viszont egy kicsi eltérés már elég ahhoz, hogy „»megállíthatatlan« – végtelenbe tartó – folyamat [...] induljon belőle.”⁷ Az ISBN vizuális kiterjesztése is ezt prezentálja. Ezt a „pici eltérést” éppen a számok és betűk – lapméret által „kivágott” – elemeinek megváltozott, eltorzított grafikai struktúrájában figyelhetjük meg.

L. Simon László művészkönyvében az azonosítási gesztus, a megfeleltetés mozzanata nemcsak aktivitást, de nagyfokú kreativitást is kíván a befogadótól, hiszen az egyes jelrészek vonatkozása önmagukra, a jel egészére szinte lehetetlenné, beazonosíthatatlanná válik (lásd például a hármas és az ötös jeltesteket). A megfeleltetést pedig csak egyetlen támpont segítheti: a sorrend, a kötet elején feltüntetett ISBN-szám és a belív egymás után következő jeltartalmának tudatos követése. Az azonosítás során viszont egy vagy több új jelölt jelenik meg, egy másik valóságra való utalás. Az „I” és a hetes részlete is új jelentéstartalom felé nyitja ki a művet. Akár a végtelenbe tartó egyenes szubsztanciális kérdését is felvetheti, vagy a végtelenben az egyenesek egy ponton való találkozásának axiómáját is érintheti.

A költő ezt a hatást egy sajátos innovatív alkotói eljárással, a szó megvonásával éri el. A műben tehát a konceptualizmus mellett jelen van a lettrizmus is, amely (Kurt Schwitters „következetes” [„konzekvens”] költészeti programjának fogalmával élve) az

6 Jogszámból ugyan nem írja elő az ISBN kötelező használatát, de a kiadó érdeke a nemzetközi ISBN-rendszer alkalmazása, hiszen könnyebb a kötetet megrendelni, terjeszteni és nyilvántartani. Ezért a kiadók egy saját maguk által kötelezően betartott iratlan, belső jogi szabály szerint járnak el.

7 PETERNÁK Miklós: *A konceptuális művészet hatása Magyarországon*, www.c3.hu/collection/koncept/index0.html

absztrakció utolsó állomásaként helyezi el a betűket a költői művekben. Schwitters ugyanis vallotta, hogy a költészet anyaga alapvetően nem a szó, hanem a betű, s a következőes költészet ebből kiindulva jön létre.⁸ Isidore Isou, aki a schwittersi kezdeményezés és elméleti megalapozás után az 1940-es években kibontakozó mozgalmat lettrizmusnak nevezte el, „továbbfejlesztette” Schwitters költészeti programját, lerombolta a szavakat, s alapelemként ő is a nyelv legkisebb, tovább nem osztható elemét, a betűk grafikai, képi formáját használta fel műveiben.

L. Simon László művében az önmagát regisztráló, tematizáló vonalkód, amely a nyelvi (számsori) elemek teljes redukcióját prezentálja (a számsor minden egyes eleme nullára vált), valamint az ISBN-számsor tárgyilagossága, a betűk, a számok már-már végtelenbe nyújtott formája, szemantikai tartalmat sugalló metanyelvi megvalósulása tehát a lettrizmus megnyilvánulása. Sőt: mindez konkrét költészeti jegyeket is tükröz.

A konkrét költészet is a múlt század közepén bontakozott ki. Képviselői az időre épülő, klasszikus, lineáris mondattant, a kronoszintaxist felváltották a toposzintaxissal, térbeli kapcsolatok sorozatával, amelyben az idő már egészen másfajta szerephez jut. A középpontba az ideogramma, a fogalmi jel kerül, önállósulnak a nyelvi elemek, s azok formai jellegzetességei telítődnek meg tartalommal.⁹ A konkrét költészet tárgya tehát saját maga, hiszen „nem mond, nem akar többet mondani, mint saját maga, »tartalma a forma és formája a tartalom«” – írja később L. Simon László az esszékötetében.¹⁰

L. Simon László művében a kronoszintaxis időbelisége mellett (lineárisan, a nyelvi jelek egymást követő időbeliségét megtartva is lapozhatjuk a könyvet) a toposzintaxis alkotói elve is érvényesül: a költő a művészkönyv objektívvel egyúttal semlegesíti a szöveg időbeliségét, így bárhol beléphetünk a szövegbe, önállóan is szemlélhetjük, egymástól elszigetelt vizuális elemként a betűk, számok részletének apró lenyomatait, akár újabb topológiai kapcsolatokat létesítve a nyelvi elemek között.

Ulises Carrión szerint a régi művészetben gondosan végig kellett olvasni egy könyvet ahhoz, hogy

meg lehessen ítélni azt, viszont az új művészetben „gyakran NINCS szükség az egész könyv elolvasására. Amikor megértettük a könyv struktúráját, abahagyhatjuk az olvasást.”¹¹ S bár a szöveg a könyv eleme, a szerző szándékát nem ez a nyilvánvaló vagy rejtett kontextus, hanem a könyv egésze közvetíti.

Az írott oldal forradalmasítását a húszas évek avantgárdja indította el, s az 1960-as években a fluxus és a konceptualizmus képviselői már úgy tekintettek a könyvre, mint egy kommunikációs eszközre, közvetítőre, médiumra, amely akár egy bemutatóteret, egy kiállítást is helyettesíthet. Az ISBN-könyvben is a költői fikció medializálódása, egyik médiumból a másikba való átfordítása rekonstruálható. Az imaginárius médiuma a tipográfiának, a szerkesztésnek a médiumán keresztül, az engedélyezési adat lényegi, centrális helyzetével egyrészt verbalizálódik az olvasás során, másrészt vizualizálódik a képiséggel. S a szignállal és számozással jelölt kötet személyes, intim térré válik, egészen egyedivé.

A medializálódás a művészkönyv utolsó oldalának adataiból is nyomon követhető: a kötet 100 számozott, keménytablás és 1000 számozatlan, ragasztókötéses, puha fedeles példányban készült el. Az 1000 példánynyi számozatlan változat a Magyar Műhely 103. számának mellékleteként, a lap borítójára ragasztott fülbe helyezve jelent meg. Így a művészkönyvvel egy egészen más kontextusban, egy számozott mediális aktusban, illetve egy orgánus szöveggörnyezetében találkozhat az olvasó. Ebből az aspektusból pedig szintén új értelmezői keretbe kerül a „melléklet”: a művészkönyv textuális transzcendenciáját meghatározza a 103. szám. A folyóirat írásai a kilencvenes évek magyar avantgárdjának sokszínűségét, kiteljesedését jelzik, olyan experimentális hazai kezdeményezéseket, amelyek beszédmódjába szervesen illeszkedik L. Simon László művészkönyve. Sőt: az ISBN-kötet válasz az egyik cikkre, Piotr Rypson lengyel művészettörténész és irodalomkritikus kérdésére: a művészkönyv „önmagáért született-e meg, vagy azért, hogy egy művészről beszéljen vagy, hogy reprodukciók gyűjteménye legyen?” Dick Higgins definíciójával: „A művészkönyv olyan könyv, amely semmi másért nem jött létre, csakis önmagáért.”¹² L. Simon

8 Kurt SCHWITTERS: *Konsequente Dichtung* (1924) = Uő: *Das literarische Werk*, V., Du Mont, Köln, 1981, 190.

9 SZKÁROSI Endre: *A nyelvi jel mint kép a konkrét költészetben*, Magyar Műhely 119., 2001/4., 61.

10 L. SIMON László: *Hidak a Dunán. Esszék, tanulmányok*, Ráció, Budapest, 2005, 90.

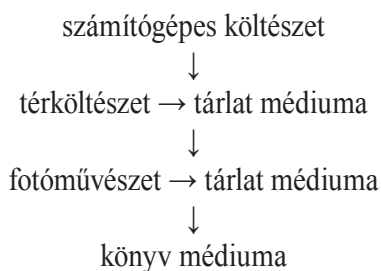
11 Ulises CARRIÓN: *Egy új művészet: a könyvkészítés*, <http://www.artpool.hu/bookwork/Carrionhu.html>

12 Dick Higgins: *Piotr Rypson idézi. Lásd: Könyvek a szék és az emlékmű között. Lázár Eszter Piotr Rypsonnal beszélget*, Magyar Műhely 103. (1997/2), 25.

László alkotása ilyen. Nemcsak azért, mert megfelel az interjúban közölt további Rypson-kritériumoknak,¹³ de az ISBN a konceptualizmus, a konkrétizmus és a lettrizmus olyan egyedülálló szintézisét valósítja meg, amelyben a formai és mediális határokat kitágítva a könyv metaforává változik.

A következő kötetben, a *met AMorf ózis*ban a költő a *szeretett betűi, betűcsoportjai* közül válogatva torzítással (*torz-ó, W*), csavarással (*A, A2*), a felső ív nyújtásával (*H*), zsugorítással (*2H*), felfelé zsugorítással (*F*) stb. testesít meg néhányat. A metamorfózis során azonban a topológiai jellemzőket mutató betűk nem veszítik el a felismerésükhöz szükséges morfológiai tulajdonságaikat: könnyedén azonosíthatjuk, sőt értelmezhetjük is őket. Ezek szintén konkrét és lettrista művek. Sőt, a kötet címadó fejezetében az „A”-nak az „M”-be való átváltozása (lásd: *version 1.0*), a kétdimenziós forma 4×4 kirakós kockával is megjelenítődik (*version 3.0*). Ezt a háromdimenziós, térbeli hatást pedig a Hapák Péter-fotók visszafordítják ismét két dimenzióba. A számítógépes programmal megkomponált betű tehát átlépi saját határait, testet ölt, térbeli kiterjedést vesz fel a kocka felülete által, ami egy tárlat médiumának a lehetőségét is magában hordja, majd egy újabb mediális közegbe kerül a fényképezőgép lencséjén keresztül, a fotó médiuma pedig az exponálással a művet a térből a síkba helyezi, s ez ismét egy kiállítás aktusát rejti magában, majd a könyv médiumában válik a mű az olvasó számára ismét elérhetővé.

A lettrista és konkrét műveket tartalmazó *met Amorf ózis* kötet tehát a művészetek közötti átjárhatóságot is prezentálja: a médiumok közötti dialogicitással egy intermediális hálózatot teremt. Ezt a folyamatot (a médiumok fúzióját) a következő ábrával lehet szemléltetni:

13 Piotr Rypson szerint a művészkönyv kis példányszámban jelenik meg, általában 500–3000 példányban, egyéni struktúrát hoz létre, tradíciót olvaszt magába, például az avantgárd irányt, és kapcsolódhat intermediális formákhoz is, olykor a művész kézjegyével látja el (lásd: L. Simon László a 100 számozott példányt saját maga jelölte és írta alá), beleír, belerajzol stb.

Az egyik médiumból a másikba való átíródás viszont megőrzi a mediális érintettség egyes sajátosságait (például a fotó őrzi a háromdimenziós térköltészet sajátosságát, annak illúzióját kelti, vagy a könyvlapon a térbeli kiterjedés lenyomatával is találkozunk), valamint az A-M graféma epizódja egy-egy megvalósulási alakzattá válik (számítógépes költemény, térköltemény, egy tárlat médiumában megjelenő mű stb.), illetve a számítógéptől a könyv médiumáig való eljutással egy önálló műtörténeté is fejlődik.

A *Secretum sigillum* című kötet (2003) pedig már nemcsak a médiumok találkozásának reprezentáns alkotása, de az objektok egymásba és egymásra íródásának folyamata is.

A kötet anyagát, a 45 cipőtalpmintázatot, cipőtalpnyomot rejtő képet számos hazai és külföldi kiállításon láthatták az érdeklődők. A nyomok után kutatás így egy merőben más „kontextusba” helyeződött, a könyv bezárt világából kilépve egy tárlat médiumában, egy új értelmező keretben találkozhatott vele a befogadó. A nyelvi meghatározottság nélküli, anyagszerű geometrikus kompozíciókkal, az egyedi intellektuális *trouvaille*-sorozattal az objektművészet egy speciális változata teremtődött meg. A művész ugyanis nemcsak válogat a „talált tárgyak” kollekciójában, de a fényképezőgép médiumán keresztül újratерemti a tárgyi világot, de úgy, hogy annak objektivitása érintetlen marad. A digitális kompozíció-sorozatot aztán a könyv médiumába, majd egy új közvetítő közegbe, egy tárlatba helyezi. A fotó médiuma által ezek a nyomok pedig az együttes látvány élményét hívják elő, a *kép a képben, fotó a fotóban* aktusát. S ezek a fotók a tárlatot szemlélő tekintetét is megjelenítik, azaz olyan embert látunk, aki a kép(ek) részévé válik. S felerősödik bennünk a kényszer, akárcsak Thomas Struth *Museum Photographs* sorozatát szemlélve, aki a múzeumlátogatók tekintetét a fotóin szintén tematizálta, hogy a képen látható személy mögé álljunk, s mi is részévé váljunk a médiának. Az elsődleges és a másodlagos médiumnak egyaránt.¹⁴ A másik pillantását szemlélve így a saját pillantásunkkal is találkozunk, illetve az idézett fotóban a pillantások tapasztalatainak egymásra rétegzettségével azonosulhatunk.

14 Belting médium-transzparenciáját követve (lásd: BELTING, *i. m.*, 255–256.) elsődleges médium jelen esetben a faktikus fénykép, másodlagos médium pedig az idézett kép, a titkos pecsét kiállított darabja.

Így a digitális fotók egy közös szemlélés performanszában realizálódtak, jelentésük és hatásuk egy „összetett érzékleti környezet és az azt elfoglaló megfigyelő összefüggésében”¹⁵ jelent meg. Ezt az élményt a tárlat megnyitásához szorosan kapcsolódó performansz is erősítette: a Magyar Képzőművészeti Egyetem Pantheon-fríz termében Szombathy Bálint valóságos performanszal mutatta be a képsorozatot. Az előadása után megtaposta, s a közönséggel is megtapostatta a kiállított anyag kötetváltozatát, pecsétnyomókként használva a cipőtalpakat. Viszont a képek új kontextusba kerülése, történetük

szétszóródása itt még nem áll meg: a kiállításról készített képsorok az interneten ismét új paradigma-sorba rendeződnek, s ezzel a művész–mű–befogadó recepcióesztétikai háromszöge ismét új pozícióba kerül.

„A művészet metamorfózis: a földfesték, a kő, az agyag átváltoztatása, ha nem is arannyá, de talán valami még fontosabbá” – írja Lajta Gábor az átjárható világok köztes teréről elmélkedve.¹⁶ Ez a mediális alakváltozás történik L. Simon László kötetében is: nem arannyá, de sokkal többé, lélekké válik a holt betű és kép.

15 Jonathan CRAY: *A megfigyelő módszerei. Látás és modernitás a 19. században*, szerk. PLÉH Csaba, ford. LUKÁCS Ágnes, Osiris, Budapest, 1999, 38.

16 LAJTA Gábor: *Az átjárható világok köztes tere: a művész műterme*, Salon 2010. március, <http://artportal.sigmanet.hu>

Kertész Dániel: *A semmim van II.*

GÉCZI JÁNOS

...nem lehet

*A paszta melegszik így fel, ha víz
csurog és vegyül el a gipszbe, majd
megmered, törekeny lesz, amiként
a készre égett porcelán. Növekvő,*

*kemény csomó, gyomorszájban össze-
álló. Van, hogy a némaság a hangos,
van, hogy megnevezés a jelnek nem
jut, holott létezik kezdete, vége,*

*és jut számára végső kiteljesedés.
Hogy van, ki jobbnak bizonyul, nem tudtam
hinni, de akarni se. És, hogy valamely
nap folyamán átváltozom, hogy legyek*

*más, hogy legyek a senkije.
Nyolc év kellett, de majdnem kilenc,
rájőjtek, akkor már nem szeretted,
bár azóta kerestem a titkod,*

*hogyan is van, hogy itt rekedtél, te,
aki akkor és aztán is elmentél,
s maradásodra ok nem lehetett.
Szeretsz-e? – kérdezted. Amit feleltem,*

*ma azt már nem mondanám. Váltottam
kertet, házat, várost, hazát, s annak
nem nevezem, ami akkor volt, igaz, hittem,
elhagyni sem ezt, sem azt nem lehet.*

FALUSI MÁRTON

Radiológia

*Hallod-e, hangosan élvez el
a földszinti bordély cigánylány,
látod-e kapualjszörzetét –
sűrű félhomályba szorítva,
kapcsolatunk szűrkezőnájában
laposakat pislant a lámpa?*

*Téged is kísértésbe visz
a megszólítás eredendő bűne,
elestél a tűzkereszttségben –
leszedem hát a keresztvizet,
e morális permetezőszert
kivágott szerelmed gyümölcséről.*

*Átsurransz Szenteste délutánján
halászlére és mákos gubára,
Ajtósi Dürer sor, Ho Si Minh-ösvény,
egyik láb, másik láb, vizitelsz,
féloldali karácsonyfabénulást
diagnosztizálsz mindkét lakásban.*

*Terebélyesebbet választotok,
keresztfába gyümölcsöt oltó asszony,
két valóra válik az eszmei hányad
fizikai oszt- és szorozkodásnál,
valóban elválnak, mekkorát szakít
határainkból a hó helyezkedése.*

*Együtt faragtuk be talpába
ezt a félméteres kis fenyőt,
felcicomáztad a felét, ünnepünk
formakényszeresen viselkedik –
mindvégig csúcsformában maradtál,
akár egy templomi váza, kegytárgy.*

*Szélvédőmön lecsapódik a pára,
fújatok meleg levegőt, beszállsz,
egyik láb, másik láb, fokról fokra,
áttétesen (szakmai elszólásod
szavajárása) segítséget nyújtok
mélyizmaid tornamutatványához.*

*Izomrost és büszke anyaság
összefüggése kitapintható
elasztikusan, gördülékenyen,
s a különbség, hogy természetlen
kéjeket vagy áldásos gyönyört
ringatott valaha emlőd, öled.*

*Mit tegyek, hogy ne szentségtörően
furakodjak beléd, s ha hímek a múltból
meg is keseríthették behunyt szemű
magömlengéseimet képzelőerővel,
szájvized és krémed ne nyomjon el
utóíz, szagot, tanújeleket;*

*nemzéseitek, fogantatásaid,
a kihordások világfájdalmi
bűnbánat nélkül fölmentsenek
mindkettőnket a másikonk alól,
s engem tápláljon magzatodként
méhed, ha szükségét szenvedem?*

*Mirelit paplanokban tartósított
családod angyalmiséig kienged.
Kinyújtózol, egyik láb, másik láb,
óraműpontossággal időzítesz,
mikor forduljon be nyelv a fogkorona,
presztízsaútó az iskola elé.*

*Bevásárolunk, főzünk, vacsora után
hitzegő halkés veszi el étvágyadat.
Pisztrángxtejködből kifejegetve
filézhetők a tetőgerincek.
Kézbe vesszük sorsunkat külön-külön,
megtöröm ráncaidat, szemöldököd.*

*Fejünk fölött barát-apáca fedés
óv meg mennydörgő égszakadástól,
homorú apácák fekszenek
domború barátcserepek alá –
műszaki rajzokéhoz hasonló
képet alkotsz hashártyaviszonyokról.*

*Belső szerveim topográfiját
boncolgatód kórházi monitoron,
hideg ultrahangfejjel tapogatód
édesanyám epevezetékét,
s ha elkalandoznak a hanghullámok,
embriómról verődhetnek vissza.*

*Szerkezeteink egyre élesebbek,
mint fűzéses diszkivilágításban
az Andrassy úti csupasz fasor.
Egyik láb, másik láb, átmozgatód
társasházunk tónusos szegélyeit,
körfolyosóit, csigalépcsőkorklátját.*

*Megvizsgálod a téli Budapest
folyadékmegtartó képességét,
kátyúk, tömött csatornaalagutak
nem engedik, hogy a csapadék ürüljön.
Lassuló bélműködés: passzázsnek
hívod az élettani jelenséget.*

*Amitől felborul a kínos egyensúly,
beteg szövetek vízháztartása,
emlékkövek képeznek néma
határfelületet, frekvenciáink
elnyelődnek; örökre sajnálni
fogom, de sosem csinálnám vissza.*

*Együtt törlesztjük az időt, tetemes
halál előlegét, nem a kegyelem,
inkább a körülmények adják össze
könyöradományukat, hogy ne tudjam,
elvált vagy leendő férjeddél várakozunk
egyén más mögött a szentáldozásra.*

*Fékre lépek, kuplungra, övem hátraránt,
utunkon, túloldalára kívánczozva,
egyik láb, másik láb, pompás szarvascsorda
vált ki az erdőből, iramlík, vágatát.
Ostyánk, mi menten szétolvad, egyazon
testből vétetett a kemény szájpardon.*

Széri-Varga Géza: Lőrinczék egy napja: 1. Hajnali indulás

MAJOROS SÁNDOR
Anyám szépsége

Ha egy férfi sokat legyeskedik egy asszony körül, előbb vagy utóbb szerelemre lobban iránta, szól közbe anyám, hogy tudjam, miről van szó. Olyan volt a hangja, mint a ráspoly. Le is sütöttük a szemünket apámmal, és a konyha földjét nézegettük. A repedésekben nagyszakállú szentek és kopasz démonok vigyorogtak. Most éreztem igazán, mit jelent az, hogy Csúti vagyok a fejem tetejétől a nagy lábam ujjáig. Már majdnem megfogtam apám kezét, hogy részt vállaljak mérhetetlen szégyenéből, de anyám ekkor a védelmébe vett. Nem kell röstelkedned, fiam, te Pitók vagy a kisujjadtól a fejed búbjáig. Ezek ketten, mutatott apámra és Csúti-forma árnyékára, nem ismernek másféle bókot, csak azt, amelyiket kenyérvágó késsel lehet osztogatni.

Apám csak legyintett, és ugyanazzal a mozdulattal előhúzott a szivarzsebéből egy doboz cigarettát. Közel állt hozzá, hogy engem is megkínáljon, de az utolsó pillanatban meggondolta magát. Démonok és szentek, jutott eszembe az iménti látomás, és nem mertem a földre nézni. A Csúti-árnyék makacsul ergette a füstöt, anyám meg belebámult a gangajtón beszüremelő bögölylepkés, kutyaugatásos éjszakába.

Negyvennyolc augusztusában egészen más volt a helyzet: az én drágalátos apám azon kapta magát, hogy egyre többet forgolódik olyan helyeken, ahol régebben sohasem járt. Ha tehette, kilátogatott a vilámvágtá kápolnába, és órákig simogatta a megfeketedett imazsámolyokat. Máskor meg a bezárt konzervgyárat kereste föl, és a kazánházba bújva élvezte a samott téglák langyos melegségét. Nem lehet letagadni azt sem, hogy derült éjszakákon a vágóhíd melletti rétre is kilopózkodott, és a fűben fekvé nézte az égről leszánkázó csillagokat. Mondanom sem kell: mindvégig Ilkáról ábrándozott. Újból és újból fölidézte azokat a kellemes pillanatokot, amikor fürdőzés közben gusztálhatta, amikor végigleltározhatta titkos anyajegyzeit, amikor a nap átvilágított a szoknyáján, s amikor valamilyen megmagyarázhatatlan csoda folytán beláthatott a dekoltázsába. Kevés hiányzott ahhoz az állapothoz, amit úgy hívnak: hábo-

rodás. Ha lett volna Lugere, biztosan szájába veszi a csövét, és meghúzza a ravaszt.

Azazhogy csak félig húzza meg. Esztelenség lett volna egy ilyen kényszerből kapott szerelemért fölál-dozni a meglévő másikat. Anyám mindeközben álmatlanul forgolódott, és várta, mit hoz a hajnal. Eh! Ugyan mit hozhatott volna?! Az éjjeli vándor csatakosan, karikás szemekkel tért haza, és úgy, ahogy volt, bevette magát a dunyhák közé. Kínlódott szegény, mert nem tudta eldönteni, melyik asszonyt szeresse. Általános és elfogulatlan meglátások szerint anyám sokkal szebb és szabályosabb volt Ilkánál, de ez a tény apámat a legkevésbé sem érdekelte. Vagy talán igen? Kűszködött szegény, titkolta az ér-zéseit, és csak a Markovics-ellenes szövetségben reménykedhetett.

Igen ám, de a másik főkolompos, Csúti Pista bátyám addigra már elhamarkodottnak, túlzónak és pártszempontból kártékónynak tartotta ezt a szövetséget. Ha nem szégyellte volna, hogy annak idején ő erőltette apámra ezt az egészet, kertelés nélkül meg is mondja neki a véleményét. De inkább hallgatott. Illendőségből néha meglátogatta apámat, és volt, hogy növényteni szakkönyvet is hozott magával, de most már nem írt bele semmit a kockás pártnoteszébe. Pedig apám akkor már az árvacsalán latin nevét is tudta. Markovics nevét mindketten messzire elkerülték.

Ezért fordulhatott elő, hogy apám magára hagyot-tan kószált a pernyedombok vidékén, és melázgatással vegyített leskelődései során minden szervezkedésnél többet tudott meg Ilkáról. A dombtetőről, ahol annak idején a koronatüske bokrok álltak, szinte az egész pálinkafőzöt megfigyelés alatt tarthatta. Látta Ilkát fejét hátrahajtva nevetni, szeme csücskéből könyvet letörölni, fáradtan egy sámlira roskadni, vessző-söprűvel udvart tisztogatni, öregasszonyokkal beszélgetni, postástól levelet elfogadni (vajon ki írhatott neki?), haját kontyban összekötni, tízliteres demizsonba pálinkát tölteni, légycsapóval böglyöt hajkurászni, rossz hír hallatán keresztet vetni, távolodók után integetni, és apám rejtekhelye felé ráncolt hom-lokkal nézelődni.

Erre a pillantására, míg élek, emlékezni fogok, állítja apám. Ha kicsit éberebb vagyok, s nem szédít el az a sok titokzatosság, már ebből a szempillantásból rájövök a katonaláda titkára. De hát onnét a dombte-tőről az a pillantás nem lehetett több a gombostű hegyénél, próbáltam vigasztalni. Mi az hogy!, kapta föl a fejét hirtelen. A kés hegye végtelen sivatag volt

Részlet a szerző készülő regényéből.

ahhoz a pillantáshoz képest, de nem ez a lényeg, fiam. A rejtély, a hónapokon át kutatott rejtély semmivé törpült ahhoz a bizonyossághoz képest, amit reggel óta éreztem. Éspedig?, fordultam felé készségesen. Megnyílt a kendergyár, s tudtam, hogy anyád meg én menthetetlenül odakerülünk.

A kendergyár! Nagy pillanat volt ez a falu életében: az ország minden szegletéből idesereglett ifjúsági brigádok napok alatt elbontották a bezárt konzervgyárat, és a téglákból új, a réginél hatalmasabb hodályt építettek. Teherautókra rakták és elhordták a pincékben porosodó egygallonos uborkásüvegeket, a disznóparéj lepte pléhdobozokat, a villanytelep leégett generátorát és azokat a szívógáz motorokat, amelyek a transzmissziókat működtették. Nem sokkal ezután városi mesterek érkeztek, hogy fölmérjék a kazánház műszaki állapotát. Napokig kalapáltak az oly sok szerelmeskedést látott, régi langymeleget őrzött égéstérben, aztán füst buggyant elő a kéményből, és ez azt jelentette, hogy a samott téglák közé szorult álmok – mint a lámpaüveghez csapódott pille-szárny – egy apró sercenéssel mind megsemmisültek. Nem tudni, mit szólt volna a gyár előző tulajdonosa, Fernstein gróf, ha látja ezt a gyors átalakulást. A konzervgyár az ő gyümölcsöseiben megtermelt cseresznyét, meggyet, sárga- és őszibarackot hivatott feldolgozni, de már a megnyitása utáni évben hadiüzemmé nyilvánították. A félkilós meggykonzerv átmérője pontosan megegyezett a németek AP 32-es légvédelmi ágyújának kaliberével, tehát csak a szerszámot kellett kicserélni a présgépben, s máris beindulhatott a lőszergyártás. Negyvenegy nyarán meg is történt az átállítás, de a gróf hiába várta az első nyersanyagszállítmányt. A munkások egy részét később átirányította a birtokán kialakított egykazános, egytisztázós pálinkafőzőbe, hogy legalább azt mentsek meg a termésből, ami megmenthető. Nem vacakolt aranysárga ringlóval, sem bódító illatú barack- és körteparlatokkal: kizárólag vegyes pálinkát főzött, és ez gyorsan népszerű lett a frontra indulók körében. A negyvenhármas fordulat után a gróf Ausztriába költöztette a családját, onnét meg a biztonságot jelentő Svájcba, ahol nem ismerték a vegyes gyümölcsből készült itóka jótéteményeit. Az uradalmi kastélyt, a bezárt konzervgyárat és a kicsiny lepárlóüzemet másfél év múlva a prédalesők mohóságával vette birtokába az új hatalom.

Nyár derekára fölépült a kendergyár, és mi valóban oda kerültünk anyáddal, mondta apám. Ő a tilo-

lóba, én meg az áztatómedence mellé. Nem szívesen emlegetik, de én tudom, mit jelentett mindez: kévét cibáltak, és port nyeltek reggeltől estig. Munka után apámnak annyi ereje sem maradt, hogy a zuhanyzó padlására fölkapaszkodva, a plafonba vájt lyukak egyikén meglesse a tisztálkodó lányokat. Magába roskadtan ült az áztatómedence szélén, és átkozta a munkáshatalmat, meg a munkáshatalommal szembeszállni képtelen nagyapát. Nem érdekelte most már, hogy ki nyúlkál Ilka szoknyája alá, mert azok a fájdalmak, amelyek a világmindenség lényegét alkotják, ott bujkáltak a derekában meg a lába szárában. Ült és kókadozott, miközben a Harmonikás Bátyó anyámat kerülgette.

Nincs ebben semmi meglepő: anyám szépsége a patakok vizében nyújtózó iszalagokéhoz volt hasonlatos. Kecses volt és rugalmas, a mosolya meg csábosan hívogató. A Harmonikás Bátyó is biztosan azt gondolta: ejha, de iszalagszerű ez a menyecske! Könnyen nézelődhetett, mert csak a transzmissziókat kellett mézzel lekennie. Töpszli volt, amolyan seggbevalás típus. Nevét hihetetlen zenei tehetségének köszönhette, ugyanis égen-földön ő volt az egyetlen, aki visszafelé is el tudott húzni bármilyen nótát. Ütött-kopott tangóharmonikáját mindenhová magával vitte, és ha alkalom adódott, rögtön rázendített egy dalocskára. A munkaidő végén valóságos kis koncerteket rögtönzött a javítóműhelyben, és a kíváncsiskodók között néha anyám is megjelent. A nyilallásokkal és csontsajdulásokkal küszködő apám semmit sem hallott ebből a vidámkodásból, csak akkor kapta föl a fejét, amikor meglátta, hogy a Harmonikás Bátyó kerékpárjára ülteti anyámat, és elindul vele a falu felé. Olyan érzése volt, mintha megalázták, földbe döngölték, és végül meg is szodomizálták volna. Annyira meglepődött, hogy csak ült, és nézte a levegőben fodrozódó iszalagokat. Egy szempillantás alatt megértette, hogy elveszítette anyámat most és mindörökre.

Ha egy férfi elveszíti a kedvesét, általában leissza magát a sárga földig, utána poharakat tör, és végül összevelekszik a cimboráival. Apám egyelőre még csak latolgatta mindezt, inkább fölkapaszkodott a zuhanyzó padlására, lehasalt az egyik csavarhúzóval fűrt nyílás mellé, és kileste a fürdőző lányokat. Fél szemmel a gőzből elősejlő formákat, fél szemmel a stukatúrból kiágaskodó pelyvát leste, közben meg arra gondolt, hogy a biciklizés előtt anyám kacéran hátravetette a haját, és föl kacagott. A Harmonikás

Andrássy Tibor: Szomorúság

Bátyó ekkor előrehajolt, és orrát beletúrta az anyám nyaka és válla közötti mélyedésbe, pontosan oda, ahová a szerelmeskedők és a vámpírok hajolnak elixírért. Odacsókolt abba a titkos gödröcskébe, anyád pedig olyan engedelmesen tartotta a fejét, mintha Kapácsi borbélynál ült volna, mondta apám siralmas hangon.

Ha játék, akkor végig kell játszani, gondolta anyám, és a Harmonikás Bátyó kezét blúzának kivágásába helyezte. Harmonikás Bátyó egészen a malomig játszogattott anyám bal mellbimbójával, de ott abbahagyta, mert kinyílt hátán a tangóharmonika. A sikoltó hang kicsalta a placra a munkásokat, anyám pedig begombolkozott, és leugrott a kerékpárról. Valaki elszaladt sörért, a Harmonikás Bátyó pedig rázendített. Szerelmes nótákat játszott, egyiket a másik után. Öreg este lett, mire abbahagyta. Ezután visszaültette anyámat a kerékpárjára, és azt mondta, hazaviszi, de – mintha a világ legtermészetesebb dolga lett volna – a villámvágta kápolna felé vette az irányt. Már a sírkertben karikáztak, amikor anyám egy merész mozdulattal lefejtette combjáról a billentyűkhöz szoktatott mancsot, és egy puhábbnak vélt hantra vetette magát. A fél kézzel kormányzó, fél kézzel anyámat fogdosó Harmonikás Bátyó alatt megkacsázott a kerékpár, és rövid dőcögés után egy hecesdli bokorban kötött ki. Anyám már a temetőkapun túl trappolt, amikor meghallotta a tüskéktől megszagatott harmonika sípoló, zümmögő halálhörgését.

A nagypapám megértéssel fogadta az éj közepén beállított kisebbik lányát, de a postagalambokkal riasztott Csútiak másnap reggel érte jöttek, és hazavit-

ték apámhoz. Nem mert ugrálni a vén pöcs, emlékezett apám erre a nem túl dicsőséges epizódra, mert Csúti Pista bátyád is tagja volt a bizottságnak. Ezt követően apám és anyám hónapokig nem beszéltek egymással. Fogcsikorgatva dolgozták végig a munkaidőt, aztán, mint két ösztönösen járó igavonó, visszakóvályogtak a családi házba. A plezúrokkal, csikarásokkal telehintett Harmonikás Bátyó ugyan még fikszirozgatta egy kicsit az anyámat, ám ő most már nem mutatott iránta semmilyen hajlandóságot. Gyanítom, hogy apám örült ennek a döntésének – már ha észre vette, ugyanis saját esztelen haragjával volt elfoglalva. Bizonyos tekintetben már visszatért a régi kerékvágásba, mert a

munkát is jobban bírta, és a fürdőző lányokat is rendszeresen lesegette, de anyámat sehogyan sem tudta megközelíteni.

Külön szobában aludtak, anyám még a széket is odatette a kilincs alá, hogy apám közeledését fizikailag is megakadályozza. Esténként a hátulsó szobában mosakodott, amelynek plafonjába apám egérluknak álcázott kémlelőnyilást fűrt. Hason fekve, félig-meddig a padlás földjébe harapva nem sok mindent láthatott, de így is visszaidézhetette azokat a régi kedves illatokat, amelyek oly sokszor elbódították. Ettől még jobban elkeseredett. Végül leült a kéményhuzatra, és összegzést végzett. Egy: anyám már kisiklott a kezei közül, most is csak azért van itt, mert a pártember sógora megfenyegette az édesapját. Kettő: a Harmonikátlan Bátyó után mások is környékezni fogják, és anyám előbb-utóbb engedni fog. Három: elmegy, elviszi valamelyik pernahajder, ő meg itt maradhat egyedül ebben a félig Pitók, félig Csúti tulajdonú omladékban. Négy: alighanem föl kell akassza magát.

Nem volt nagy tapasztalata a dologban, de úgy gondolta, ha rácsomózza a nyakára a kapaszkodókötelet, és mélybe veti magát, a csigolyája egy szempillantás alatt kettéroppan. Már a grádicson egyensúlyozott, amikor letről az udvarról meghallotta, hogy a nevét kiáltozzák. Csúti Pista bátyám volt. A pártautóval érkezett, tehát valami fontos dolog történhetett. Apámnak eszébe jutott a Markovics-ellenes szövetség, és a mérgekkel telezsúfolt szürke katonaláda. Idegességében alig tudta lecsomózni nyakáról a kötelet.

A témák: apró világítótestek

Beszélgetés Majoros Sándor íróval

A Vízivárosban, egy emeleti lakás udvarra néző szobájában látogattam meg a végtelen bácskai eget negyedszázada budapesti minden napokra cserélő író. Elsőre talán meghökkenthetett volna a szobát uraló, homokkal felszórt, méretes asztal, mellette fényszórókkal és kamerával, de mivel már hallottam a készülő marsbéli kisfilmről, a látvány cseppet sem volt meglepő. „Homo ludens” – adta Majoros Sándor lehető legtömörebb jellemzését társa, Zsuzsa. Bővebb szeméyleírás bizonyosan adható, de pontosabb aligha.

– Egy 2009-es beszélgetés során megkérdezték tőled, hogy mennyire érzed magadénak Budapestet, mennyire barátkoztál meg a fővárossal, és az erre adott válaszodat nem a kitörő lelkesedés hatotta át. Változott-e azóta a Budapest-élményed? Otthonosabbnak érzed már a várost?

– Abban az időben egyfajta vákuumban éreztem magam, talán emiatt is voltam távolságtartó Budapesttel szemben. Volt három-négy évem, amit munkanélküliségként töltöttem el, otthon kínlódtam. Próbáltam egyéni vállalkozóként jutni valamire, de nem igazán sikerült, és emiatt volt bennem egy jó adag keserűség. 2004-ben az akkori kultuszminiszter meghirdette az Édes Anyanyelvünk-pályázatot, amelyben minden műfaji kategória első helyezetteje kapott tízmillió forintot, köztük a novella is. Kötetel lehetett pályázni. Na, aki élt, mozgott, és bírta magát, az mind írt erre egy novelláskötetet. Persze én is, és engem ért utol az a szerencsétlenség, hogy elnyertem az első helyet, megosztva Kőrösi Zoltánnal [M. S.: *Akácfaik sokáig élnek*; K. Z.: *Magyar novellák*]. Azt hittem, ez egy olyan referencia lesz a szakmában, hogy akár olvasószerkesztőként, akár újságíróként könnyedén találok majd munkát. Nem így történt. Minden-

felé pályáztam, minden hirdetésre jelentkeztem, de még válaszra sem méltattak. Otthon savanyodtam néhány évig, végül 2007 körül sikerült bekerülnöm egy állami intézménybe webes feltöltőnek. Ez abban az időben volt, amikor nagyon könnyen kirúgták az embert. Elég volt egy vélt vagy valós hiba, és már az utcán is voltál. A munka semmiféle biztonságot nem adott. Szóval a munkanélküli évek, majd a bizonytalanság engem nagyon komolyan befolyásolt a városhoz fűződő viszonyomban. A kétezres évek elején Budapestet nagyon fakó, nagyon szürke, nagyon lepusztult városnak láttam, és ilyen is volt.

– Amikor '91-ben átjöttél, már akkor is ilyennek láttad?

– Nem. Budapest álmaim netovábbja volt, és szerintem akkori-ban még megvolt valami abból a régi bájából, ami a rendszerváltás előtti idők pezsgő, lüktető, egységes szellemiségéből megmaradt. Sokfelől hallottam, hogy a rendszerváltás előtt még nem létezett az a megosztottság, ami azóta kiéleződött; urbánus és népies – vagy nevezzük bárminek –, két táborra szakadt az értelmiség. A kilencvenes évek elején mindez talán még nem jött elő annyira, a régi világból sok minden megmaradt a tehetetlenségi erők miatt.

És nagyon sok hely – kocsmá, mozi, találkozóhely – megvolt még a hetvenes-nyolcvanas évekből, de talán még a hatvanasokból is. A kilencvenes évek legelején Budapesten még lehetett autóval közlekedni, bárhol meg lehetett állni, a parkolás nem okozott gondot. Ha nem pont a ház előtt, tíz-húsz méteren belül biztosan akadt hely. Ez is egyfajta nyugalmat adott. Aztán ez olyan három-négy év után eltűnt. A város kezdett elszürkülni, nem indultak fejlesztések, munka is alig akadt, és mint ha még a turistáknak sem lett volna érdekes.

De mára megváltozott a város is, az én hozzáállásom is. Mondhatom azt, hogy jó hely lett Budapest. A napokban moziból hazafelé jövet mindenfelé külföldiekbe botlottunk, és nekem ez kimondottan jó érzés. Mindenhol turistákat látunk, akik eljönnek a világ minden részéről, mert kíváncsiak erre a valóban gyönyörű városra. Tényleg szépen kiépült minden, ami fontos. Kiváló például a tömegközlekedés, és hogy az információs táblák percre pontosan kiírják a buszok és a villamosok indulását-érkezését, az óriási dolog. Mutatók tereink vannak, például a Várkert Bazár – milyen égés volt a város közepén, a Várhegy aljában az a romhalmaz! Turistaként ma-

Első járművem egy narancssárga Zastava 750-es volt. A kép 1977-ben készült.

gam is sok helyen megfordultam már, és igenis fontosnak érzem, hogy jól nézzenek ki azok a terek és látványosságok, amiket az ide látogatók felkeresnek. Mindez persze a helyiek szempontjából is ugyanilyen fontos, mert jó érzés ilyen környezetben élni. Az a szerencsém, hogy viszonylag messze van a munkahelyem, így minden nap gyaloglok hét-nyolc kilométert, két etapban. Milyen jó dolog átmenni a Margit hídon! Maga a híd is gyönyörű, és ha jó az idő, megállok, és nézem, milyen csodálatos ez a város. Szóval a 2009-es pesszimista, szomorkás hangulatom megváltozott. Ma már kellemesnek tartom Budapestet.

– *Közrejátszanak ebben az azóta összegyűlt emlékek, élmények, megszokások? Hogy nap mint nap látod ugyanazokat a szép épületeket, amelyek szinte már visszaköszönnek. Lehetséges-e, hogy az itt eltöltött évek szelídítették meg számadra Budapestet?*

– Biztos, hogy ez is benne van, de én már nagyon régóta otthonomnak érzem a várost. A kezdet kezdetén, amikor még honvágyam volt a régi világom iránt, ha vonattal utaztam Budapestre, a Keleti

felé dőcögve már az éreztem, hogy hazaértem. '92-93-ban már megvolt ez az érzés. Az épületek, az apró részletek engem is mindig meglepnek. Napközben elsuhanunk mellettük, nem foglalkozunk velük, de egyszer csak az ember valami oknál fogva megáll, fölnéz a homlokzatra, és meglátja a negyedik emeleten azt a műves stukkót, és akkor döbben rá, hogy mennyi kis rejtett, finom kincs van a környezetében. Mindig van valami felfedeznivaló, és nemcsak a belvárosban. Ha kijebb megyünk, a város egy másik arcát mutatja. Jártam nemrégiben Zuglói egyik külső részén egy ismerősömnél, ami olyan, mint valami Hollywood, kis kastélyszerű házak, mindegyik körül egy apró zöld sziget, nyugalom, harmónia, egy másféle életminőség. Középen az archaikusabb, régebbi értékeket felvonultató belváros, és körülötte – ahogy a természet rendje megkívánja – az élhető, tág tér, a jó levegő. Valahogy ezek kiegészítik egymást, nincs ennek a városnak olyan része, amit szívesen kihagyna az ember. Szóval a belváros gyönyörű, szépek a sétálóutca, amit a forgalommal kap-

csolatban meg lehet tenni, azt megteszik a városvezetők. Ami nekem nem tetszik, az a kerékpározás erőltetése – nekem úgy tűnik, ez a város annak idején nem erre lett kitalálva. Mintha még nem dőlt volna el, hogy a bicikli jármű-e, vagy a gyalogosok segédeszköze, de az biztos, hogy mindenkinek bosszúságot okoz. Budapest nem Amszterdam, itt nem őshonos a kerékpár.

– *Az a tapasztalatom, hogy ha valaki dicséri egy város hangulatát, mindig kiderül, hogy a régebbi korok épített környezete tette rá ezt a jó benyomást. Az új épületek esetében mintha ez nem lenne szempont.*

– Szerintem a globalizált világban minden, az építészet is a fogyasztásra koncentrál. Senki sem gondolkodik évszázadokban. Régen apáról fiúra szállt a cipő, a nadrágszűj, a nagykabát. Ma a tévé, a mosógép is csak három évig szolgál. Az épületek miért legyenek kivételek? A régi építők úgy gondolták, hogy az a ház a világ végéig állni fog, és nem voltak restek a legfelső emeletet díszítő szobrokat is kifogástalanul kimunkálni, pedig azokat csak a madarak bámulhatják.

– *El tudod képzelni, hogy visszaköltözz egy csendesebb, vidéki környezetbe?*

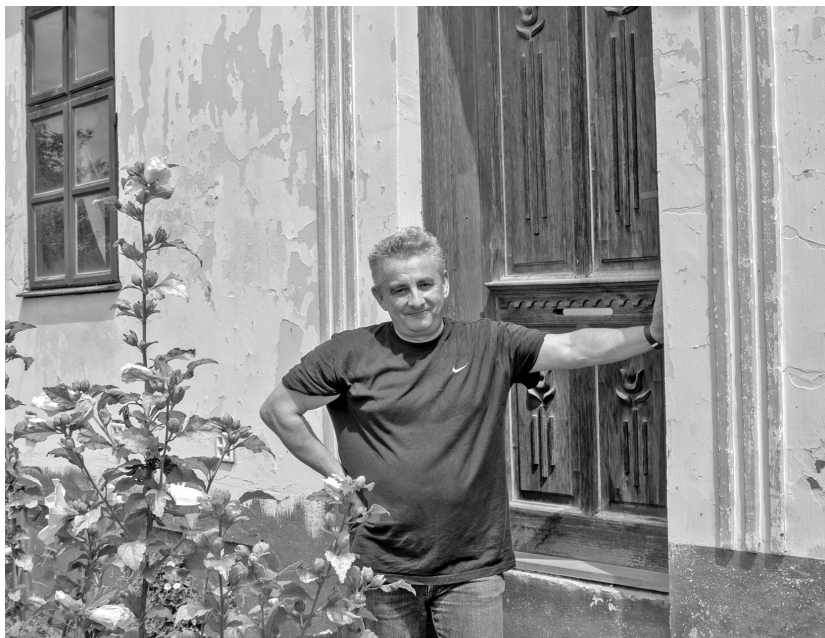
– Van egy kis falu Tolnában, Nagyszékely, nekem az a szívem csücske. Sváb zsákfalu volt, de a lakosságot kitelepítették azokban a rossz emléké időkben. A maradék közösség sokáig csak a fennmaradásért küzdött, de mostanában a pesti értelmiség felfedezte, és aki teheti, ideköltözik. Sok régi parasztházat megvettek, felújítottak, és lassan kezd feléledni a falu, pedig csak egy nyolc kilométe-

res, rossz út vezet ide, de a környezet olyan csodálatos, hogy az ember sírva fakad, amikor meglátja. Így képzelem el a mennyországot – egy völgy a lágy, lankás dombok között, messziről csak a templomtorony látszik. Oda vágyom erőteljesen, ott nagyon is lehetne élni. Erdők, nyugalom, van akkora közösség is, amekkora kell. Egy más minőség. Csak hát az a gond, hogy amivel én foglalkozom, ahhoz ez a környék nem jó. Ahhoz kell a pezsgés, a mozgás, az emberek közelsége. Elmenni moziba, színházba... Hiába vágyik egyik részünk rousseau-i módon vissza a természetbe, rá kell döbennünk, hogy annyira szervesen integrálódtunk ebbe a mai globális erővonalakkal áthatott világba, hogy nem tudunk kiszakadni belőle. De ez a vágyam, ezt az álmod kergetem, ha elég gazdag leszek, vagy valami nagy változás következik be az életemben, leköltözöm Nagyszékelybe.

– Az internet nem vinné el a kívánt nyüzsgést a faluba?

– Az internet nem minden. Lassan utolér a kor, és a budapesti életnek vannak olyan hozadékai, amiket hatvanon túl már figyelembe kell venni. Például az egészségügyi ellátás közelsége is számít. Egy ilyen költözés igazából akkor lenne reális, ha huszonegy-két éves lennék. Akkor még könnyen gondol az ember egy merészet, és kipróbálja, aztán ha nem válik be, gondol egy újabbat. De az én koromban már vagy-vagy – vagy itt maradok, vagy költözöm. És attól tartok, ha egy mérész döntés következtében oda-költöznék, megbánnám.

– Íróként is szükséged van a fővárosi nyüzsgésre? Igényled, hogy személyesen részt vegyél beszélge-

Egy nagyszékelyi parasztház előtt. Úgy teszek, mintha a díszes építmény az én tulajdonom lenne.

tésekben, eseményeken, vagy netán elég az a tudat, hogy a lakásajtón túl ott a pezsgés mint lehetőség? Hajlamos vagyok azt gondolni az írókról, hogy a dolgozószoba magányában érzik igazán jól magukat, és annak örülnek a legjobban, ha rájuk sem nyitják az ajtót.

– Én is így gondolom. Nem hiszem, hogy létezne az irodalmi élet abban a formában, mint amikor még Karinthyék a Hadikba jártak – nemcsak mert otthon nem volt nyugalom, hanem mert a kávéház volt a közösségi élet tere. Mielőtt áttelepültem, otthon, Bácskossuthfalván hét kocsmá volt, és mindegyik nagyon jól ment. De a kocsmázás nem az ivászatról szólt, szellemileg rendkívül termékeny beszélgetések alakultak ki ilyenkor. Ez a régi kávéházi hagyomány már talán itt, Budapesten sincs meg, tehát ilyenformán az írói munkának nem lenne feltétele, hogy itt maradjak. A szerkesztőségek nagy része sem úgy működik, mint korábban; nincs fogadónap, amikor bemehet egy szerző haverkodni a szerkesztők-

kel. Ez a világ megszűnt. A szerkesztőség helyett csak egy kis iroda van titkárnővel, vagy még az sem, mert otthonról szerkesztik a lapokat. Az írói munkáról én is azt vallom, hogy izoláltan, a külvilágtól elzárkózva kell addig kínlódni, amíg a könyv el nem készül. Mert ez egy leírhatatlan küzdelem. Engem ilyenkor minden zavar – ha bejönnek a szobába, az is, ha nem jönnek be, az is. Nem is értem azokat, akik azt állítják magukról, hogy szeretnek írni. Mi szeretnivaló van abban, amiről még nem is tudjuk, mi lesz a vége?! Elöttem fekszik az üres papír, úristen, meg kell töltenem tartalommal, és érzem, hogy kifolyik a kezem közül az egész, mert az a dolog kezd a saját akaratát rám erőltetni. Ez olyan irtózatosságot okoz, hogy Mohács ehhez képest egy diadalmenet.

– Így is képzelted el az írást a lelegején?

– Volt egy magyartanárom még Szabadkán, a középiskolában, nem sokkal volt idősebb nálunk. Negyedikben tanított bennünket, és

észrevette, hogy vagyunk hárman-négyen, akik jobban érdeklődünk az irodalom iránt. Neki voltak kapcsolatai a szabadkai Üzenet folyóirattal és a 7Nappal. Párszor bevitt minket az Üzenet szerkesztőségébe, és még írást is vihettünk magunkkal. Szabadkán ez a szerkesztőségi élet engem teljesen elvarázsolt. Végül a három-négy srácból csak én maradtam meg az írásnál. Amikor dolgozni kezdtem, mindez háttérbe szorult, de az írás rendre föl-fölbukkant bennem, és kikövetelte a helyet magának.

Szerintem mindenki azért ír, mert van benne egy jó adag exhibicionizmus. Minden író magamutogató – „én ezt tudom, és ebben jó vagyok”. Én is biztosan ezért kezdtem el annak idején, úgy gondoltam, hogy a témák, a gondolatok, amelyek bennem előjönnek, azok másoknak is érdekesek lehetnek. Erről már nyolcadikos elemista koromban is meg voltam győződve. Az írók életrajzain vagy derül, vagy szörnyülködik az ember, aztán kiválaszt magának egy példaképet, akihez megpróbál hasonlítani. Nekem azok az írók imponáltak fiatal éveimben, akik merészebbek voltak, nemcsak az írásban, hanem az életükben is. Nem az akadémikus, otthon pongyolában pipázó, könyvekkel körülvett írók tetszettek, hanem akik lehetetlen körülmények között is helytálltak. És nem is a Karinthyék-féle kávéházi irodalom érdekelt, hanem Hemingway. Aki elmegy Afrikába, és kergeti a bivalyt – vagy a bivaly őt. És Jack London, Mark Twain. Az írók életének a kalandos része vonzott, és inkább a világirodalom érdekelt, a magyarok között ilyet csak egyet találtam: Rejtőt. Úgy tűnt nekem, mintha ezeknek az íróknak az iro-

dalom nem is lett volna olyan fontos, az csak úgy következik az efféle életből. Pálinkafőzéses hasonlattal: az élet a cefre, ebből desztillálódik ki az irodalom. Ezek a kalandos életű írók nem a saját életüket írták meg, a műveikből mégis sugárzik az átéltség. Én ösztönösen éreztem, hogy nekem valahogy őket kellene követnem. És végül azt adta a sors, hogy ebből a semmi kis életemből, amiben nincsenek nagy kalandok – háborúban nem voltam, az idegenlégióban is csak a kantinig jutottam –, egy furcsa kulturális mesevilágot hozhattam magammal Magyarországra: a Balkánt, ami itt nem volt ismert. Abban a világban én megmerítkeztem, része voltam – a bácskai élet, a rokonok, barátok, a katonaság mind hoztak valami olyan újdonságot, ami itt ismeretlen volt. A határon belüli magyar irodalomnak nincsenek erős balkáni kötődései, a határon túli pedig abban az időben ezt nem tartotta fontosnak. A korszak meghatározó, kultikus folyóirata, az újvidéki Új Symposion avantgárd lap volt, formalista irodalmat gyártott mélyebb tartalom nélkül, nekem pedig ösztönösen az ölembe hullott ez a balkáni kincs. Más kérdés, hogy ezzel nem tudtam ott sáfárkodni. Tudatosan nem alakult ki bennem, hogy ezt akár irodalmilag is tudnám hasznosítani. Később is csak úgy kialakult. Megírtam a *Meghalni Vukovárnál* című regényemet, és ez akkor újszerű volt, de a háború előtti és a posztháborús korszakból írt Bácska-novelláim is érdekesek voltak, ám csak egy szűk réteghez jutottak el. Nem találtam meg a módját, hogyan lehetne ezzel igazán jól „kereskedni”.

– *A már említett 2009-es beszélgetésben hangzott el a gyerek-*

koroddal kapcsolatban: „isteni csapásként megjelent a tévé”. Az internetet is ilyen jelentős „csapásnak” tartod, vagy a televízió okozta változások után már nehéz ugyanekkora jelentőségűt újítani?

– A tévé és az internet olyan, mint egy zsákfaluhoz – mondjuk, mint az előbb említett Nagyszékelyhez – vezető aszfaltút. Az az út hoz is, de el is visz valamit. A tévé annak idején ugyanígy hozott is, vitt is, de sokáig ez a két egyensúlyban volt. Megszűntek a „tanyázások”, az esti ház előtti beszélgetések, de a tévé nem telepedett ránk annyira: csak egy adás volt, és azt sem sugározták egész nap. Az internettel kapcsolatban is az egyensúly lenne a legfontosabb. Amikor elindult, még nem akart teljesen kisajátítani bennünket, csak a tájékozódásunkat segítette. Amikor annak idején a Szabad Földnél olvasószerkesztő voltam, kegyetlen nagy munka volt utánajárni egy-egy adatnak. Ma pedig csak egy pillanat, és ez a jó része a dolognak. A gond ott kezdődik, amikor az internet mindenbe beleavatkozik: mit vásárolok, mi van a lakásomban, kikkel tartom a kapcsolatot. Tehát olyan dolgokba is, amelyeknek semmi köze sincs az én informáltságomhoz. Összegyűjt rólam olyan adatokat, amiből én nemhogy építkezni nem tudok, hanem amelyek által a szokásaimat kiszimatolják, és letámadnak mindenféle termékkel – amiket én persze jó eséllyel megveszek, mert a nyomásnak nem lehet ellenállni... Például szeretek fotózni, érdekelnek a fényképezőgépek. Ha rákeresek egy fotóeszközre, tömegével kapom a hirdetéseket. Formál az internet, ez a legnagyobb gondom vele. Irányít, átalakít, és ez már nem tet-

szik annyira. Meg kellene állni egy szinten ebben is, de nem lehet.

– *Amikor megjelent az életünkben az internet, neked volt valamiféle elvárásod felé, hogy mint irodalomközvetítő mennyire lesz működőképes? A hosszú évek óta működtetett Regénytár oldalad milyen tapasztalatokkal gazdagított?*

– Nagyon hamar megfogalmazódott bennem, hogy az irodalmat és az internetet össze kellene házasítani. 2004-ben létrehoztam a Regénytárat, ami kezdettől fogva kísérleti terep volt, nyíltan vállaltam, hogy ez egy próbálkozás, ami a net és az irodalom közötti kapcsolat megteremtését célozza. Ösztönös megérzés volt, hogy az emberek nem szeretnek hosszú szövegeket olvasni a képernyőn, tehát rövidebben kell írni, és más nyelv kell az internetre, mint ami a könyvekben van; szabadabb, lazább, lényegre törőbb és vidámabb. Ezt próbáltam megvalósítani a Regénytárban. A nehézséget az okozta, hogy ezt mindig olyan szinten magánügynek tartottam, hogy senkit sem vontam bele. Ha valaki jelentkezett, hogy betársul, akár pénzzel, akár más segítséggel, én mindig elhárítottam, mert attól tartottam, hogy az illető a tartalomba is be fog avatkozni. Teljesen egyedül akartam vinni ezt az oldalt. Éppen ezért a Regénytár eléggé izoláltan megy már tizennégy éve, csak az tud róla, aki véletlenül megtalálja. Azóta sokan csináltak hasonló oldalakat, tele van diletáns lapokkal a net. Az a szörnyű ebben az egészben, hogy megszűnt a régi szerkesztőségek által működtetett szűrőrendszer. Annak idején, ha az újvidéki Híd elfogadott egy írást, két évet is kellett várni a megjelenésre. És két év után, amikor megjelent a novellád,

A Meghalni Vukovárnál horvátországi kiadásának bemutatóján Zágrábban 2005-ben.

olyan boldog voltál, hogy szárnnyaltál. Az internetes oldalakon nincs semmiféle szűrő, nincs szakmai elbírálás, ezért ezeknek a publikációknak súlyuk sincsen. Aki pedig minőségi irodalmat próbál művelni az interneten, belesüpped ebbe az élömocsárba, és nyomtalanul eltűnik. Úgyhogy szerintem az irodalom nem tudott mit kezdeni az internettel. Egyre inkább kezdem azt hinni, hogy a komoly, lényegi irodalom nem ide való. Követem a statisztikákat, pontosan látom, mit, hányan néznek meg: ami hosszabb, ami komolyabb, ami bonyolultabb, ami egy kicsit is irodalomszerűbb, azt a kutya nem olvassa el. Hiába osztod meg a közösségi médián, akkor sem. A nagyon könnyed, bohókás írásokat még csak-csak. Most kísérletezem a tíz másodperces novellával: három mondatban egy kis fricska. Ezt még elolvassák – de ez meg mire jó?! A prózának kell, hogy legyen teste.

Ilyen szempontból szerintem bajban van az irodalom. Pessimistább pillanataimban hajlamos vagyok úgy érezni, hogy vége is van, kifutotta magát. Most ugyan lett a magyar prózának egy ünnepe, de mindig azok a dolgok kapnak kiemelt napot, amelyek vesztélyben forognak.

Aztán ez a posztolási divat sem segített az irodalomnak. Sokszor találkoztam olyan írással, amely alatt az olvasói kommentek érdekesebbek voltak, mint maga a mű. Képzeld el a szerzőt, amikor szembesül ezzel.

– *Szerinted az, hogy az irodalom a nyelvi gondolkodás révén erősen kötődik a profán, a megélt világhoz, hogy nem tud teljesen elvonatkoztatni tőle úgy, mint például a zene, nem sodorja-e kifelé a művészetek köréből? Én művészetnek gondolom, de érzek egyfajta centrifugális erőt. Nemrégiben hallottam valahol egy érdekes gondolatot, amely szerint vannak*

a művészetek, mint a zene, a festészet, és van az irodalom...

– Ez a kettőssége tény. De ahogy a fény is kettős természetű – részecske is, hullám is – miért ne lehetne az irodalom is ilyen? Ha innen nézem, művészet, ha onnan, tudomány, képesség, szakma vagy valami egyéb. Az irodalmat én is inkább művészetnek fogom fel, legfőképpen a játékossága miatt. Mert ez egy játék, ahogy a zene is. Még ha szolzenyicini témákat írunk is, akkor is van benne egy adag játékosság. Játék a szavakkal, a szerkezettel, a figurákkal, rengeteg mindennel bűvészkedik az író. És ez a játékosság predestinálja arra, hogy művészet legyen.

– *Szerinted tanítható az írás? Az íróiskolák hirdetései igenlő választ sugallnak.*

– Az íráshoz brutális mértékű olvasottság kell. Olyan háromszáz könyv biztosan – jó lenne egyszer összeállítani egy ilyen csomagot – Homérosztól napjainkig. Látni kell, hogyan művelik ezt mások. Fotózni sem lehet anélkül, hogy a nagy mesterek munkáit ne néznénk meg előtte. Ezt az utat mindenkinek egyedül kell bejárnia. Egy tanár segíthet ebben, de ha nincs meg az alapvető készség, akkor hiába. Akkor az illető csak fogalmazni tanul meg.

– *Talán inkább úgy kellett volna kérdeznem, hogy mennyiben kell mindenkinek a nulláról felépítenie a saját irodalmi megnyilvánulását, vagy mennyiben lehet bizonyos dolgokat a nagy elődöktől felszippantani.*

– Pályakezdőként az íróra akaratlanul hatnak azok az elődök, akiket olvasott – nekem például nagyon tetszett a latin-amerikai mágikus realizmus –,

de ezt egy idő után kinövi. Ha sokat olvastam, színes lesz ez a hatás, és jobban kialakul belőle a saját technikám. De én leginkább a megélt élményben hiszek. A mai irodalomban inkább az élettérzések dominálnak, a szereplőkkel nem igazán történik semmi, nincsenek olyan történetek, amelyek markánsá tennék az írásokat.

– *Születik még annyiféle történet, hogy ne legyen köztük ismétlődés? Vagy az apró különbségek is újja tesznek egy már korábban is megtörtént sztorit? Netán az egyedi tálalástól válik újdonsággá?*

– Szerintem attól válik íróvá valaki, hogy meglátja a novellára érdemes témát. Egy példa: a nyolcvanas évek második felében, amikor még Bácskossuthfalván dolgoztam, tíz órakor volt a kávészünet. Fogtuk a csészénket, kimentünk az udvar közepére, és beszélgettünk. Egyik alkalommal valaki mesélte, hogy volt egy ügyesen rajzoló unokaöccse. Tanyán éltek, nem volt a gyerekek papírja, amire rajzolhatott volna, ezért egyszer belerajzolt a Bibliába. Az apja ezen annyira fölháborodott, hogy bezárta a gyereket az istállóba, hogy kipurgálódjon a bűzben. A gyerek ott összefogdosta a legyeket, letépkedte a fejüket, és légyvérrel festett egy freskót az istálló falára. Megborzongtam. Ez egy olyan elementáris kép volt, hogy szinte belém égett. Később, egy erre alkalmas időpontban pedig előjött a történet, és megírtam. Félig-meddig ennek köszönhetem, hogy most itt vagyok, mert az első könyvemért, amelyikben ez az írás szerepel, kaptam két irodalmi díjat, és ez tett ismertté az Írószövetségben. Szóval meg kell találni a témákat, ezeket az apró

világítóttesteket, és ezt nem lehet megtanítani.

– *Melyik a fontosabb az életedben: az üres lap fölött eltöltött küzdelmes órák, vagy végül a kész produktum? Melyikről tudnál lemondani?*

– Ó, ez messzire vezet! Nagyon szeretek utazni, megrögzött világjáró vagyok, de számomra nem az a fontos, hogy felszállok Budapesten a repülőre, és leszállok, mondjuk Dublinban, hanem az, hogy végigdöcögöm és végignézem azt az utat, amely odavezet. Igazából sokkal izgalmasabb utazni, mint megérkezni. Ez az írással is így van: bármennyire is kínlódás, írás közben még te vagy a mindenható. Ha elég kitartó vagy, és hallgatsz a jó szándékú kritikákra, ha tudsz kompromisszumokat kötni, még sok mindent megváltoztathatsz. De abban a pillanatban, hogy elkészültem, kiestem a pikszisből. A kész novella már nem is érdekel, ha megjelenik valahol egy írásom, rá sem tudok nézni. Ahogy elkészült, elengedem, mint a felnőtté vált gyereket. De amíg készül, az nagyon izgalmas, minden nyűg ellenére.

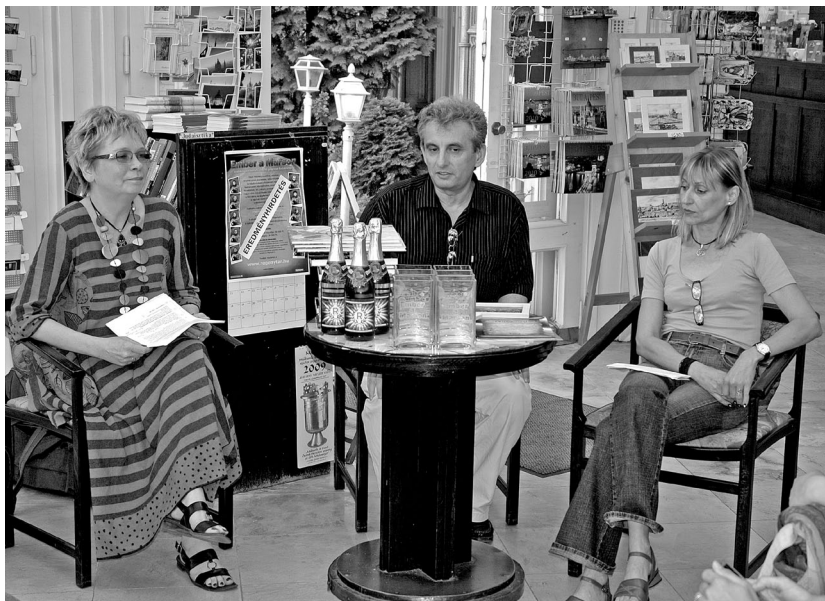
– *Fotózol, alkalmanként kisfilmeket készítesz, weboldalak kerülnek ki a kezed alól. Olyan sejtésem támad, hogy nem is kifejezetten az irodalmon van nálad a hangsúly, hanem úgy általában van egy folyamatos igényed valamiféle alkotói tevékenységre.*

– Nem hiszem, hogy lehet úgy foglalkozni az írással, hogy kizárólag csak azzal foglalkozol. Én például annyira vizuális típus vagyok, hogy mindenképpen szükségem van a képre is. Nem vagyok egy nagy fotós, csak szeretem, próbálkozom vele. Ugyanígy vagyok a filmmel is. Evidens, hogy

semmire sem fogom vinni fotósként vagy filmesként, nem is ez a célom, viszont ezek is építenek engem valamilyen módon. Gyakran megkapom a hozzám közel állóktól a kritikát, hogy a filmekre meg a fotózásra pazarolt időben inkább írnom kellene. De annak is eljön az ideje, ha kiforr, megérik, megírom. Más kérdés, hogy manapság a novella a világ legreménytelenebb vállalkozása, majdnem annyit kell vele dolgozni, mint egy regénnyel, miközben a megbecsültsége jóval alacsonyabb.

– *A szakma vagy az olvasók megbecsülése?*

– Én úgy látom, manapság mindenki könyvben gondolkodik, mert egy novella közzététele semmit nem jelent. Régebben, ha megjelent egy írás valamelyik folyóiratban, azt a szakma nyilvántartotta. A szerzők többsége ezért ma már inkább a könyvet tartja fontosnak, mégpedig könyvheti megjelenéssel. Ott fölbukkan vagy ezer cím, de ez a cunami egy hét alatt levo-
 nul, és aztán egész évben semmi. Ráadásul az írók nem is egy összetartó társaság, itt nem működik az, ami a zenében, hogy összeállnak különböző irányultságú muzsikuskok, és örömmzenélnék. Hogy összeálljon két-három író valamiféle öröm-irodalmat csinálni, az elképzelhetetlen. Csak a szekértáborok tartják össze őket, egyfajta véd- és dacszövetségben. Ha új könyvvel rukkolok elő, azt az én táborom elfogadja, elismeri, a másik viszont nem vesz róla tudomást. És ha valaki ír egy tényleg jól sikerült művet, még az övéi is ferde szemmel néznek rá. Biztos, hogy ezekben a mondatokban a saját keserűségem is megszólal, mert a 2004-es díjnyerés után olyan masszív irigység zárult össze kö-

A Regénytár első irodalmi és képzőművészeti pályázatának díjkiosztó ünnepségén a Liteában, 2008-ban Pál Zsuzsa (balról) és Furján Rita társaságában.

rülöttem, hogy elfogyott tőle a levegőm. De ettől függetlenül is úgy látom, a mai magyar irodalom egy speciális szabályok szerint működő virtuális gépezet, amely szinte könyörög azért, hogy megjavítsák.

– *A visszajelzésekkel elégedett vagy?*

– *Az eperfa nyolcadik gyökere* című könyvem egy családregénynek álcázott, de inkább a délvidéki magyarság életét a harmincas évektől a hatvanas évek végéig összefoglaló, eléggé szerteágazó, történelmi, szociológiai vetületekkel bíró regény volt, amelynek semmiféle visszhangja nem lett. Pedig szerintem sokkal jobban sikerült, mint a legutóbbi első világháborús novelláskötetem. Ez utóbbiról mégis rengetegen írtak. Mi a tanulság? *Az ellenség földjének* azért volt visszhangja, mert rövid. Ezt a kötetet az ember nem retteg kézbe venni, mert látja, hogy könnyen megbirkózik vele.

– *Talán minden recenziós példányba bele kellene tenni némi készpénzt, ami megfizeti a kritikusnak az olvasással töltött idejét.*

– Vagy kellene egy gép, ami beszkeneli a kötetet, aztán kidob róla egy tetszőleges kritikát. És ha már sci-fi, kíváncsi vagyok, hogy a mesterséges intelligencia mennyire fog az irodalmon nyomot hagyni. Annak idején próbálkoztam ilyesmivel, még Commodore 64-re írtam egy programot, amelyik szabadverseket gyártott. Kiválóan működött, nagyon népszerű lett az ismerőseim körében. Szerintem ugyanezt meg lehetne csinálni akár az igazi irodalommal is. Megadod a paramétereket: például a két világháború közötti Magyarországon játszódó krimi, legyen benne intrika, ékszerrablás stb. Beütöd, megfőzöd a kávé, és mire elkészül, kinyomtatva ott a novella. Elképzelhetőnek tartom, hogy ezt hamarosan már meg is lehet csinálni. Csak az a kérdés, hogy szükségünk van-e ilyesmire. Lehet, hogy húsz év múlva az emberek már csak filmet néznének. Persze, az a kis fűszer biztosan hiányozni fog ezekből a mesterséges művekből, amitől író az író.

Bornemissza Ádám

Az Hász Róbert: *Fábián Marcell
önmegismerés pandúrdetektív tizenhárom
veszélyei napja*, Kortárs Kiadó, 2017.

A délvidéki származású Hász Róbert hetedik regénye 1902 novemberében a történelmi Bács-Bodrog megye székhelyén, Zomborban és környékén, közte – egy epizód erejéig – a szerző szülőfalujában, Doroszlón játszódik. A szerteágazó cselekmény rövid előjáték után kettős gyilkossággal indul, jelen idejű síkja két hetet ölel fel, és szerkezetileg ennek megfelelően a hét napjaival jelölt tizenegy fejezetre tagozódik: hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat–vasárnap–hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat. A kettős gyilkosság felderítésével az újonnan alakult városi rendőrség parancsnoka, Heindlhoffer alezredes, illetve Milorád alparancsnok a címszereplő Fábián Marcellt és kollégáját, Winter Kálmánt bízta meg. Rajtuk kívül a kis létszámú testületnek még egy tagja van, a látszólag teljesen jelentéktelen Samu Mihály hivataloszolga, aki azonban a mű végére kulcsfigurává lép elő, és minden rejtély általa oldódik meg.

A több mint száz évvel ezelőtt játszódó események hitelességét a sajátos elbeszélői perspektíva, a jelenből átélt múlt teremti meg. Ez a perspektíva – a regényből vett szép hasonlattal – az eseményeket nem a petróleumlámpa fényével világítja meg, amely „mindig alulról vagy legjobb esetben fejmagasságban ér bennünket”, hanem az akkor terjedni kezdő villanyos világítással, amely felülről jön, „erős és élesen látni mellette a dolgokat, ugyanakkor csalóka, hamis”. A sajátos látásmód és időkezelés eszközéül mind a drámai feszültséget fokozó gyakori párbeszédekben, mind a leíró részekben az átélt függőbeszéd szolgál. Más szóval: az én-elbeszélő az elbeszélő századelő hangulatát nem a korabeli archaizmusokkal, hanem a mai köznyelvnek helyenként vulgarizmusokkal fűszerezett szleng szavaival, szólásaival, beszédfordulataival idézi fel. Erre néhány jellemző példa: „seggülye”, „fapina”, „balfék”, „elhúztak, mint a vadlibák”, „ezer százalékig biztos”, „állítsa le magát”, „rászállunk”, „át tudnak passzolni egy írógépet”, „partvonalon kívülre került”, „felesleges tiszteletköröket futnia”, „ugyanarról az alapvonalról startoltak”, „elviszi a balhét”, „nem komálom a karhatalmat”, „helyzet van”, „megpattant”. Más esetekben az *akkor így neveztek, akkor így hívták* formában gyakran vissza-

térő kollektív emlékezés, helyenként pedig egy nagyon pontosan odatett jelző érzékelteti és hitelesíti ezt a jelenből átélt múltat. Ez utóbbira a legjobb példa egy színházi plakát montázs-szerű felvillantása, Ibsen *Kísértetek* című drámájának bemutatójáról az *ifjú* Somlay Artúr főszereplésével, hiszen ebben az összefüggésben az *ifjú* jelzőnek csakis a mából nézve van értelme.

Ezzel a szemlélettel, ezzel a kettős perspektívával tud életet lehelni a mindentudó én-elbeszélő mind hőseibe, mind pedig a száz évvel ezelőtti helyszínek, események részletes, aprólékos, illetve széles, epikus sodrású leírásába. Így éri el, hogy az olvasó rácsodálkozzon az akkor éppen Zomborban ügyészkedő író, Gozsdu Elek alakjára, hogy a mű szereplőihez hasonlóan újdonságnak lássa az akkor ritkaságszámba menő kerékpárt, írógépet vagy villanyvilágítást, a telefont vagy az ujjlennyomatot, az angol–búr háborút vagy a kivándorlási hullámot Amerikába. És így éri el, hogy megelevenedjenek a kapitalista fejlődésnek indult bácskai város épületei, parkjai, utcái, a millenium előtt épült vármegyeháza, a gőzmalmok; hogy életre keljenek korabeli lakói, magyarok, németek és szerbek, a hivatalnokok, a polgári középosztály és a malomiparból meggazdagodott nagypolgári dinasztia, az alacsonyabb néprétegek, a cselédek és inasok, illetve a város környéki falvak parasztsága.

Ez a stílus végig élvezetessé teszi a szövevényes történetet. Különösen ezért kirívó a figyelmes szem számára a második csütörtöki fejezetben az alábbi mondat: „Mihály addig bökdöste sarkával a ló szügyét, amíg az végre meglódult.”

Lovak közelében nőttem fel, így aztán nehezen tudok elképzelni olyan pozitúrát, amikor a lovas a ló hátáról sarkával bökdösi, sőt: egyáltalán eléri a ló szügyét. Persze, néha a jó Homérosz is elbőbiskol, ám egy ilyen színvonalú és a jelek szerint gondosan szerkesztett szövegből ilyen bosszantó hibát mégiscsak ki kellett volna szűrni. Hacsak nem maradtam le közben valamiről a ló anatómiáját, a lovaglás technikáját vagy az írói látásmódot illetően.

A címből kiindulva és az első benyomások alapján úgy tűnik, hogy Hász Róbert könyve műfajilag detektívregény. Ám ez csak a felszín. A fent említett nagyívű korrajz már eleve többet nyújt egy szimpla bűnügyi történetnél, az önmegismerés vágyától

vezérelt címszereplőnek e történettel összefonódó egyéni sorsából pedig az emberi lélek rejtelmait filozofikus mélységükben feltáró és a legkényesebb igényeket is kielégítő fejlődésregény bontakozik ki. Fábíán Marcell kitett gyerekként semmit sem tud származásáról, apácák és papok között nevelkedett, majd városi ösztöndíjjal Pesten jogot végzett, meg nősült, és most, harmincöt éves korára, nyomozás közben – amit egy idő után már önmaga után is folytat – először a szülés után meghalt anyja kilétére derül fény, majd a mű végén egy Krisztus-kereszt közelében önvédelemből lelő egy személyt, akiről aztán utólag könnyűszerrel megállapítja, hogy a vér szerinti apja. Ebben az oidipuszi archetípusra visszavezethető önmegismerési folyamatban a végzet beteljesülését nem egy jósdá vetíti előre, hanem egy cigányasszony és egy spiritiszta szeánsz dodonai intelme. Az előbbi arra figyelmezteti, hogy óvakodjék a keresztől, az utóbbi pedig arra, hogy vigyázzon a keresztre. Ez az önmegismerési folyamat a regény legmegrendítőbb és legkatartikusabb vonulata, amit egy összefüggőbb idézzettel is érdemes illusztrálni: „Eltökélttségével, hogy kik a szülei, Amália (a felesége) elejétől fogva nem rokonszenvezett. Haszontalan, beteges és mindenekelőtt veszélyes megszállottságnak tartotta. Haszontalannak, mert semmi esélyét nem látta, hogy erőfeszítései valaha is sikerrel járjanak, betegesnek, mert tartott tőle, hogy a titok felfedésének vágya olyan kórként vette birtokába Marcell szervezetét, amire nem létezik gyógymód, és veszélyesnek, mert hamis reményekben ringatta, egyik téves nyomtól a másikig sarkallta, s minden csalódás egyre nagyobb sebet ütött a lelkén.”

A harmadik réteg, a bűnügyi történet viszont tartogat néhány olyan elemet, amelyek rontanak az összbenyomáson. A cselekményt elindító kettős gyilkosság után a szálak először az egyik áldozat bátyjához, Falcione Nándorhoz, a város leggazdagabb polgárához, illetve egy doroszlói nagygazdához vezetnek, aki szintén rokonságban áll a családdal. Ezek a nyomok azonban hamisnak bizonyulnak, a kettős gyilkosságot pedig hamarosan még további négy követi. Ehhez jön egy öngyilkosság, továbbá egy hat évvel

ezelőtti vadászbaleset most megtalált áldozata, aztán Fábíán Marcell önvédelemből elkövetett emberölése, és végül a nyomozás szempontjából addig teljesen érdektelen, sőt: éppen hogy a másik oldalon, a rendőrség alkalmazásában álló tettes lelövése. Ez összesen tíz, amihez még hozzá kell adni a bevezető epizód három halottját. Az annyi, mint tizenhárom. A tettes egyébként nem más, mint a már említett Samu Mihály. A rendőrségi hivatalosolga azért esküdött bosszút négy kártyapartner, köztük Falcione Nándor léha öccse ellen, mert azok hat éve vadászat közben véletlenül lelőtték a menyasszonya bátyját, és ennek következményeibe a fiatal lány testileg-lelkileg is belerokkant. Vesztét a vármegyénél használt halványzöld papíron az egyik áldozathoz írt levél jellegzetes gépelési hibái és a régi Remington okozza, amelynek kis s és nagy P betűje csak félig látszik. A hamis nyom, a gyanúsítottként szóba sem jöhető tettes, a bűnjelek logikusan rekonstruálható láncolata a detektívtörténetek jól ismert toposzai. Ilyenektől Dosztojevszkij sem riadt vissza a *Bűn és bűnhődés*-ben. A mi esetünkben ezek a motívumok ötletesen el is vannak bújtatva a cselekményben, a Remingtont például jól megfontolt szándékkal maga a hivatalsegéd szerezte be a tanügyi osztályról, a papírmunka megkönnyítésének ürügyén.

A klasszikus esztétika mércéjével mérve azonban azt kell mondani, hogy a hivatalsegéd vérszomjas indulata lélektanilag motiválatlan, egy véletlen vadászbalesetért indokolatlan ekkora büntetés. Éppen ezért – Dosztojevszkijnél maradván – az itt Porfirij Petrovicznak megfelelő Fábíán Marcell lélektani ábrázolása a nagy elődhöz méltó módon sikerült, a Raszkolnyikovnak megfelelő Samu Mihályé viszont nem. Mert alakja a gyilkosság előkészítésében ugyan árnyalt és hiteles, a gyilkosság indítékaiban és kivitelezésében viszont halvány és hiteltelen. Nem is beszélve a tizenhárom halotról. Persze belegondolva, hogy Tolsztoj hasonló okokból egyenesen Shakespeare-t nevezte a brit mészárosnak, ez a kifogás akár az erőszaktól irtózó fanyalgásnak is tekinthető egy különben jó és szinte letehetetlenül olvasmányos regény kapcsán.

Ircsik Vilmos

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia
Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák

► www.magyarnaplo.hu

Ami a Merza-naplóból kimaradt Doboss Gyula:
A Merza-unoka,
 Magyar Napló Kiadó, 2017.

Odüsszeusz veszte csak egy lehet – ha egyszer befejezi a vándorlást, hogyha hazatér. „Akkoriban, túl válán, keserveken, hazajöttem a világ túlfeléről” – így kezdi Doboss Gyula regényét, amely egyben korábbi műve, a *Merza-napló* folytatásaként is olvasható. Miként Márai *Béke Ithakában* című parafrázisában, a Budapesten és a XX. század magyar történelmének jellegzetes helyszínein játszódó műben is vissza-visszatérő motívum a vándorlás vagy éppen a hazatérés. Első világháborús hadifogoly útja Szingapúron keresztül, ötvenhatos történet a határsávban – felderengenek a magyar múlt megéneklés nélkül hagyott eposzai.

Míg a korábbi, szintén naplószerűen szerkesztett regényben a narrátor sorsa, személye a háttérben marad, most az utód, a szemlélő is elmondja történetét. A mű nem feltételezi az előző regény ismeretét, családregényként sem utal az előzményekre. Tizenhét, egymással csak laza kapcsolatban álló én-riportból, naplórészletből, dialógusból áll össze e könyvben a darabokra tört haza történelme. A huszadik század mozarából előkerült szilánkok mind-mind másképpen csillognak. Véresen „Papa” első világháborús, orosz fronton és a hadifogságban írt jegyzetei, zöldes fényben a zakopanei piac mellett álló ház emlékei a tűzhelynél hempergő gyermekekkel. Találunk még egy Tandori-tanulmányt is. Az olvasóban jogosan vetődik fel a kérdés: mi az a szál, ami összefűzi ezeket a meghökkenően töredezett, egymással összefüggésben nem álló darabkákat? A válasz többféle lehet, talán mindenki másképp alkotná meg, ha nekirugaszkodna.

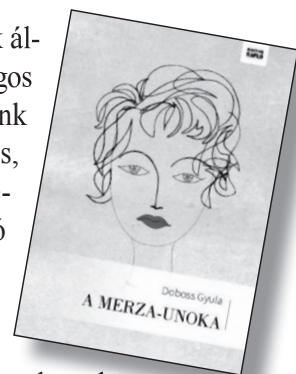
Kezdjük a legegyszerűbbel. Adja magát a szerző élete, élményanyaga mint összekötő kapocs. Visszaköszönnek az 1989-ig tenyésztő diktatúra publikussá soha nem vált, de sokak által megtapasztalt árnyoldalai. Mintha megfordítanánk a kor jól ismert, szocialista öntudattól duzzadó, jól táplált embereiről, fénylő hídjairól és roskadozó pultokkal rakott csemegeüzleteiről készült MTI-s propagandafotókat. A képek túldalán rejtőzik az újpalotai Albérlők Háza, ahol a szűk kis odvakban élő emberek folyosósámsra osztottak közös konyhákban és zuhanyzókon. Ahová a házaspárok nem költöztethették gyermekeiket. Beszippant-

hatjuk a prostituáltak, alkoholisták által lepusztított, lelakott nyomorúságos garzonok illatát. Megismerkedhetünk a korszak megértéséhez szükséges, legfontosabb motívummal: a szégyennel. Az egyetlen órákat adó tanár szégyelli, hogy itt lakik, hallgat életkörülményeiről. A mindenéből kiforgatott, kirabolt országban sokan mások helyett szégyenkeztek.

Összekötő kapocs lehetne a történelem is. Filmbe illő jelenetek bukkannak elő az 1956-ot követő időszakból. Az agyonörzött államhatárnál történt gyilkosság brutalitása ellenére is álomszerű; látszik, hogy az emberi és társadalmi lét határterületein járunk. Olvashatunk jegyzetet az első világháborús orosz fogságból Szingapúron át visszatérő katonától, vagy leírást a szovjet láger melletti városban kockázatos körülmények között munkát vállaló magyar fogoly mindennapjairól. A forradalmak és puccsok, diktatúrák és táborok világa az előző Merza-kötetből is visszaköszön.

Mégis – talán a *bicska*, a kés, a jóféle vágóeszköz az a fogalom, ami koherens egésszé formálja Doboss újabb munkáját. Az édesapa bicskával vág le egy almafahajtást, hogy azzal suhintsa meg a rosszkedő gyermeket – de az látja, amint az őket szinte soha meg nem feddő, nem bántalmazó szülője távolodóban el-sírja magát. Később kiderül, hogy az elbeszélő szenvedélyesen gyűjti a késeket, vágószerszámokat. Műértő részletességgel, látható élvezettel írja le, miként formáltak jó minőségű késsé az „endekából” az első kedves által ajándékba hozott, megfelelő acéllal készült, ám silány markolattal rendelkező szerszámot. Együtt örülhetünk egy később, a Körúton megtalált matrőzbicskának – ennek föllelése az érett férfikorban történik. És mi mással búcsúzna az író művének végén, már felnőtt gyermekeivel nyaralva, mint egy „piros bicska” görögországi megtalálásának történetével? A kés széjjelvág. De faragni, így alkotni is lehet vele. Kifaragni a XX. század férfiarát.

Az évszázadot végigélő – apjának, nagyapjának jegyzetei, naplói és saját dokumentumai által egy állandóan íródó, formálódó szövegben létező – szerző egyik alteregója a Gyűjtő. A kések mellett például szalvétákat is gyűjtöget. A regényben felbukkanó Tandori-tanulmány is említi Duchamp „talált tárgy”-elméletét. A hetvenes évektől kezdve többek között ezzel a módszerrel, mindennapjaink kis tárgyai által

próbálta a minimalista irányzat a világ egészét megragadni. („Minden megjelölt tárgy vérzik” – Zalán Tibor.) Mindemellett kissé váratlan, „meredek” egy esztétikai jellegű tanulmány, egy esszé felbukkanása a regény kellős közepén. Maga a posztmodern, ami ebben a regényben és a regénnyel megtörténik – ezért is szól a Tandori-tanulmány az ismert író méltatása mellett az intertextualitásról, a nagy történetek haláláról. Szövegek laza szövete Doboss regénye is. Mégis, és talán elmondhatjuk, hogy szerencsére, aféle magyaros, „bicskával faragott” posztmodernről beszélhetünk. Tandorinál nem bukkan elő a nagy, közös eposz, a történelem. Doboss posztmodernje nem ilyen kilúgozott, nem saját egójának vagy belterjes mikrovalóságának, hanem a XX. századnak állít tükörképet. Figyelemre méltó csapda a posztmodern értékvesztése, erre már Faludy György is figyelmeztet: „...kollázs-csirizelők, mit mond a kollázs? Dadaisták mint dadadogtatok? / Olvasatlan s olvashatatlan népség, ti hoztátok ránk, hogy a vers halott”.

Éppen e csapdahelyzet miatt már a *Merza-napló* olvasásakor is fölmerül a kérdés: elbírják-e a posztmodern határtalan, kilúgozott keretei az értékközpontú szemléletet? Doboss fölveti egy gyilkosság kapcsán a lekiismeret és a bűn kérdéseit, mozaik-szerűen rakosgatja össze a nemzeti múlt megőrzött darabkáit, a katonák, emigránsok élményeit, feljegyzéseit. Annak ellenére, hogy már a *Merza-napló* is tartalmaz családregegyként felhasználható elemeket, nem áll össze a sok-sok történet valamiféle koherens egészé. Nem is célja ez a szerzőnek, aki a történelmi ént próbálja megalkotni. A kiüresedő regények, a köldöknéző szemlélettel megalkotott, olvashatatlan művek időszakában valós tartalommal, identitással és valós, emberi érzelmekkel tölti be a cselekmény, a történetmesélés hiányát. Az elkövetkező időszak izgalmas irodalomtörténeti talánya, hogy meg tud-e szabadulni irodalmunk a posztmodern nehézkes nagykabátjától, le tudja-e tenni ezt a kissé már avított öltözetet. És ha nem, akkor kit fognak megszólítani az alkotók szigorúan saját maguknak írt, talmi műveltségüket csillogtató művei? Dobosnál örömmel észlelhetjük, hogy nem kell nagylexikonokat forgatni, senki által nem ismert citátumok forrásait keresni a mű befogadásához, értelmezéséhez.

A kötetben név szerint is említett Ferdinandy Györggyel több vonatkozásban közös Doboss életútja, pályafutása. A forradalom utáni időszakban

Komp-országból Nyugatra hömpölygő, majd onnan előbb vagy utóbb visszasodródó értelmiségiek folyamatosan keresnek vagy éppen számon kérnek valamit, a történelem által elsodort arcokat, ismerősöket, a semmibe vesztett lehetőségeket. „Nem lehet az ember egyszerre boldog és magányos. Vagy magányos és nem boldog, vagy boldog, és akkor nem magányos. Gyakran mi magunk rontunk el mindent” – polemizál Jules, a műbe épített filmnovella egyik szereplője.

Érzékelhető, hogy irodalomtörténeti és tanári pályája mellett a könyvkiadók boszorkánykonyhája sem ismeretlen Doboss számára. Telitalálat az a telefonbeszélgetés, amelyet egy méltatlankodó, nyomulós, ám tehetségtelen író folytat pályatársával. Bepillantunk az egyetemek, karok, tanszékek kulisszái mögé. Doboss kellemes előadó, ezt a tanárosan fecsegő, olvasmányos stílust megérné egy másik kötetben jobban kibontani, teret adni neki.

Újabb regényében Doboss nem fűzi tovább felmenője, az erdélyi örmény Merza István történetét, a családregény szálaival inkább az utódok, az újabb nemzedékek háborús- és lágerélményei, emlékei kapcsán követhetőek. Az utóbbi évtized során kortárs irodalmunkban figyelemre méltó teret nyertek a családtörténetek, az írástudók az utolsó, nagy történelmi eposzok, a világháború és a forradalom élő, fellelhető szálaival bogozzák.

A kiadó igényes, szépen kiállított könyvet ad az olvasók kezébe. A tetszetős, vázaltszerűségében is megnyerő női portré színvilága emlékeztet az előző kötet borítótervének színeire. A szerző sajátos, jó mesélőkészséggel megáldott stílusa pedig zökkenőmentesen biztosítja az újabb kötet stiláris azonosságát az előzményekkel.

A meglehetősen változatos helyszínekhez, szituációkhoz gyakran a nyelvezet töredezettsége vagy éppen lassú, ráérős ritmusa szolgál mintegy „aláfestő zeneként”. A pszichésen alterált beteg levelei néhány szavas sorokra töredezettek, a naplóbejegyzések riadt egymásutánban gyorsulnak fel egy-egy válságos időszak leírásakor. Gyakran a párbeszédes forma biztosítja a szövegeknek dinamikát, legyen szó telefonbeszélgetésről vagy egy pszichológus életút-feltáró mélyinterjújáról, amelyet ismerősével rögzít valamilyen felvevőkészülékre. A lámpa pirosra vált, a felvétel indul. Megszólalhat a történelem.

Udvardy Zoltán

Szomorú igazság Tímár Gábor: *Isteni igazság*, Athaeneum Kiadó, Budapest, 2016.

Azt hittem, hogy nálam nehezebb sorsa magyar írónak nem lehet. Távoli világokban, idegen nyelvi közegben tanultam fél évszázadon át az anyanyelvemet, az egyetlen, amin – ha török, ha szakad – meg akartam írni, amit csak én tudok.

Most rá kellett jönnöm: van az én sorsomnál is keservebb. Mert én mégiscsak leéltem húsz évet a szülőhazámban, volt időm olvasni, tanulni is egy keveset. Ami még fontosabb: megértettem, hogy miféle vagyok, és hogyha van, hol van a világban a helyem.

De mit csináljon egy kiskamasz, akit tízévesen egy osztrák hadapródiskolába íratnak, aki – a világháború után – Afrikában és Kanadában éli le az életét, aztán mégis úgy dönt, hogy nyolcvanévesen „hazatér”, és magyarul írja meg az életét?!

Mindezt ajánlatos már előljáróban elmondani. Így válhat érthetővé a három és félszáz oldalas szöveg, amit az Athenaeum Kiadó, nem tudni, milyen megfontolásból, az olvasó kezébe adott.

*

„Fogadják mint fájó lelkem egy kis darabját!” – ezekkel a szavakkal indítja útjára az *Isteni igazságot* a szerző. Idézem: „Elakadtunk egy keresztútnál, ahogy a csendőrök hosszú sorban hajtottak zsidó foglyokat keresztbe.” Az olvasó itt még átsiklik az esetlen mondaton.

Ezután azonban már egymást követik a magyartalan (sokszor értelmetlen) frázisok. A tisztek „fennhangon” jelentenek, mintha suttogva is elhangozhatnának a parancsszavak, „a hegypásztorok csattanója” megszólal, és így tovább. Majdnem mindenütt hibás a szórend, és túl van írva, agyon van magyarózva minden jelenet.

Pedig maga a történet, Paul története érdekes. Egy osztrák hadapróddal átélni a második világháborút, magyar olvasó számára izgalmas kaland. Ezek a Wiener Neustadt-i fiúk vakon hisznek a végső győ-

zelemben, és tétovázás nélkül harcolnak, ha kell, az utolsó emberig. Későn jut el hozzájuk a hír: nincsen csodafegyver, és minden elveszett.

*

Paul, a történet hőse, identitás nélküli, a szó szoros értelmében sehonnai emberré válik a hadseregben. Nem osztrák, nem német – és magyar sem, természetesen. Igaz, svájci vagy amerikai még lehetne, mert ezzel is kacérkodik – miközben nem mindig tart egyértelmű távolságot a német vagy németbarát, szélsőségesen jobboldali politikai mozgalmaktól. Különös, hogy a nyilasokat Paul szemérmesen „pártszolgálatosoknak” nevezi. Majd a nácik jól ismert öngazolása jut az olvasó eszébe, amikor hősünk megment egy zsidó lányt, aki azután az utolsó oldalakon (happy end!) a „német tiszt” felesége lesz.

Az emberi kapcsolatok bemutatása nem hiteles a műben. Nehéz lenne utánajárni, mennyi tévedés van a részletekben. De az biztos, hogy 1945 tavaszán, amikor megnyitották az ideiglenes Ferenc József hidat, a rohanó tömegeből az orosz katonák nem tartóztatták fel a csinos lányokat.

Egy szó, mint száz: egy rosszul megírt történetet olvashatunk. Akkor sem lehetne rosszabb, ha németből kellett volna lefordítani. Az ember felteszi a kérdést: egy jónevű budapesti könyvkiadó hogyan adhatta ki? Az Athenaeumnak csak szerkesztői vannak? Hová lettek a korrektorok?

*

Hajmeresztő adat, hogy a szerzőnek harminc (köztük tizenöt magyar) ehhez hasonló nagyregénye van. Lehet, hogy jobban írna más, idegen nyelveken?

Megismétlem: az *Isteni igazság* – Paul története – sem érdektelen. Vannak még csodák, megtörténhet, hogy egyszer valaki „megmagyarítja” Tímár Gábor regényeit. És akkor belovagolhat a kortárs magyar irodalomba ez az osztrák hadapródiskola.

Ferdinandy György

Tisztuló tükörben Horkay Hörcher Ferenc:
A szelídek városa,
 Guttenberg Pál Népfőiskola,
 Orpheusz Kiadó, 2018.

Horkay Hörcher Ferenc *A szelídek városa* című verseskötetének olvasása során az önmegalkotó kulturális poétika vonzáskörébe kerülünk. Már a kötet első egységében (*Családi fényképalbum*) felvillannak a jellegadó mentalitáselemek (*Anyai ág; Anyai nagyapám; Apai ág; A bátyám*). A kulturális leszámazási táblán szétszóródó mozaik-emlékeket rekonstruálja a költő. Az anya önmitológiájára (*Anya szerelmei*), a marandó emléket hagyó játszóársakra (*Gyermekkorunk színpada*), az írott, személyi hagyatékra és a családi fotókra utaló módon regél a múlt (*A rendszerváltás családi fényképei*). A kötetnyitó *Szembenézni önmagunkkal* című versben megjelenik a mély reflexió igénye. A kötet elején várakozással tekintünk a megvalósításra. A továbbiakban majd az olvasó által látható tisztuló tükörben mutatkozik meg Horkay Hörcher Ferenc lírai univerzuma? Egy elkapott, őszinte pillanat érvénye máris ígéretesen vetül előre: „enyhén lefelé dől az arcod, lesütöd szemed, / nem tudom eldönteni, minket nézel-e vagy / épp a belső hangra hallgatsz figyelmesen?”

Ötven plusz című versében a költő a sűrű hétköznapok ismétlődésébe tévedő házasság irány- és eszményvesztésének nyomasztó légkörét érzékelteti. Meddig lehet együtt élni a hiányérzetekkel? A zárlatos kapcsolatnak Horkay Hörcher költői világában változásra és elmúlásra érzékeny poézise van: „Ki-hűlt az otthon melege. Tél van, a gyerekek / felnőttek és önálló életet élnek, mi a hideg fényű / képernyők előtt ülve pergő ritmusban verjük / a billentyűzetet. Nem öröme, mechanikus / improvizáció ez, töredékes zenei mondatokban.” Kérdezhetnénk: a befutott pálya delezőjén, a digitális jóléthez hozzátartozó „hangoltság” ez? Csak a mókuserék ritmusa? Erdő, madarak nélkül? – A költő válasza: „Jórészt csak ritmus, mert pont a zeneiség, a / dallam hiányzik belőle. Így telnek / a napok, hidegen kopogósan, valami másnapos, / téli ködben.”

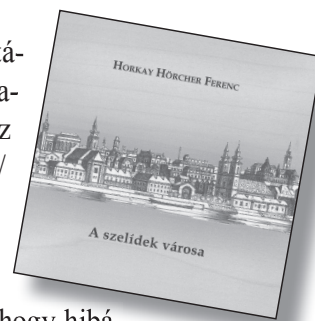
A kötet második részének központi alakja az anya, háttérben az apát idéző funerális emlékekkel. Az *Any a földre zuhan* című vers megrendítő. A fiú és anya eredeti kapcsolatának egyensúlya megbomlik. Kettejük szeretetkommunikációját az anya összeomlása teszi próbára: „A gyerek hálátlan / Nem tudsz mit

kezdeni az anyai / Szeretettel határozott mozdulatokkal / De lázadva csutakolod altestéről / az ürüléket tiszta hálóinget adsz rá / felállítod hogy eligazítsd a pe-lenkát / Közben folyamatosan szidod, korholod / Nincs meg benned a kellő alázat / Ő tudja, hogy hibázott, hát hallgat / Beesett állkapcsa remeg / A szemé távolba mered / Nem veszi fel a sértéseidet”.

Dinamikus fordulat következik. A kötet *Sir Philip Sidney belovagol Krakkóba* című – harmadik – részét a *Krakkó* című vers nyitja meg. Horkay Hörcher Ferenc az I. Erzsébet angol királynő udvari kultúráját közvetítő, „gentleman-közeli” attitűdrendszerrel rendelkező Philip Sidney énfomálói ideáit továbbfejlesztő alkotóként lép elénk. Intertextuális hálóba kerülünk. Horkay Hörcher az ellenpont feszültségteremtő valóságárnyalatával bővíti az olvasó szemléletét. Szerelmi izgalommal teli lírai szerepjáték következik. A költő maszkot választ, és Philip Sidney angol költő, udvari ember és katona alakjába (k)öltözik át. A pet-rarkizmus jellegzetes esztétikai és kulturális antropológiai jegyei Philip Sidney költészetében is jelen vannak. Eroszt és a város emlékezetét a *Szilaj szerető* című, érzékeny „sikamlós canzonetta” örökíti meg, amely az égi szerelemhez fűződő ideák pánerotikus ellenpontjain a földi fantáziát mozgósítja. Mit tud „az ágyba vágó, szemtelenül szeretkező, szilaj szerető?” – teszi fel a kérdést a költő. A szerelem kulturális poétikája többretegű, összetett. Többértelműsége pedig kettős – testi (érzéki) és szellemi – természetéhez tartozik.

Sidney, az angol trubadúr belovagol Krakkóba. Majd egy későbbi korban a lenyűgöző barokk Krakkó mellett, a Visztula partjának szelíd városemlekezete is megéled. Az Osztrák–Magyar Monarchia emlékvilága is megnyílik. A Krakkó-versekben egymásra boltozódnak a múlt különböző rétegei.

Az *Adria, szerelmem* című, negyedik kötetkompozíciós részben az értéktelített mediterrán tenger emlékezetének versei tárulnak az olvasó elé. Ekkor, a dubrovniki nyaralást megidéző *Egyensúly* című versével Horkay Hörcher szemléleti minőséget hoz létre: „Most burookban béke: Szent Balázs betűzi a falban / megeredt hajakat, a Szentírás ismerős jeleit: / rendezett rejtély, vízszintesen és függőlegesen.” Dubrovnik (Raguza) a magyar irodalom számára is fontos, mert az énfomálás kulturális poétikájának kultikus helye.

Szabó Lőrinc *Beszélgetés a tengerrel* és az *Egy raguzai leanderhez* című verse is itteni ihletésű. Közvetlen élményekből táplálkozva Herczeg Ferenc, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor és Déry Tibor is írt a városról, amelyet személyesen megcsodált.

Krakkó és Dubrovnik esetében is: a kultúra rétegeinek egymásra épülését, az interkulturalitást, az idő- és téremlékezetet már az Osztrák–Magyar Monarchia utáni változások olvasatai befolyásolják. A kultúra textúráját sértő térfelosztások töréseket idéznek elő, a régebbi közösségek elvesztése, elfelejtése traumát okoz. Az említett városokban ma élők már sok mindent elfelejtettek, de a köveknél és a költészetnél nincs erősebben emlékező.

A francia főváros élményéből városszelidítő emlékek sora bontakozik ki az *Újabb párizsi útinapló* című, ötödik részben. Az *Első nap* című vers benső csöndje – a magaslatra épült párizsi székesegyház templompadján – a házaspár számára elmélkedő, imádkozó belátást hoz. A szerelmet hordozó kezdek átalakulása nem mentes a házastársi kapcsolat nyomasztó interferenciáitól. A bűnbánatra és megbocsátásra hívó atmoszférában a lélek rejtelvei tárulnak fel. A házasság tükrében idő- és bünszembesítés történik.

Az *Álmok, emlékek* című, hatodik részben a térben és időben torlódó hazai és amerikai élményekből törnek elő a versek. Az elemző önértelmezés szinte tektonikus erővel mozdítja el a fedőréteget. A memória vulkáni hamuja alá temetett, „tilosban járt” emlékek – az érzéstelenítés nélküli műtétet imitálva – a fájdalom és szenvedés általi „tanulás” tapasztalatának megosztásával kerülnek felszínre. A működő önreflexió magas szintű megnyilvánulása az emberi események és tettek között tatóngó űrben vergődő másik ember esetlegességét (contingence) tárja fel. Ezt bizonyítja a *Hétköznapi történet* című vers, ilyen sorokkal: „Ő és ez az ismerős- / idegen, aki már jó fél órája kocsikáztatja szertesét Budapesten / (a végén még egy kihalt park mélyén meg is fogja csókolni), / ebben a mozgó dobozban összezárva...” – Mi történik itt? „Könnyedén” legázolták és brutálisan összetörték a másik féltve őrzött ideáit? Szomorú és lehangolt lesz az, aki az interperszonális interakció eseménykódját megfejti?

A verseskötetben kibontakozó kulturális éntormálást és költői látványképzést átélő olvasóban felvetődik a kérdés: melyik versben lelhető fel a művészi-

költői önmegalkotás vezérkódja? Minden bizonnyal *A szelídek városában*: „Összerakosgatod emlékeid széthulló dirib-darabjait, / megbarnult fényképet, vázlatfüzetet, családi legendát, / vitrin ezüstöt, tűzoltósiskot, nagyszüleid porlepte tárgyait, / s jól alakítható építőköveknek tekintve a sok holmit, / még egyszer házat építész belőlük, kéttornyú katedrális, / [...] // Mire felkerül az utolsó kémény, toronyra a kereszt, / megérkeznek ők is, múltad menekültjei, a szelídek, / hogy belakják városod vak, nélkülük kongó tereit.”

A Horkay Hörcher-féle költői éntormálásban, a *Tél* című hetedik részben, a korábbi korok és évszázadok költői példái is szerepet kapnak. Az olvasó itt Berzsenyi *A közelítő tél* című versével kereshet élő kapcsolatot (*Közelítő tél*). A tél poézisének újraírása a *Decemberi béke* című költeményben rendkívül magas nívón sikerült. A télhez fűződő költői konvenciókat ismerő, a költői szövegeken iskolázott olvasó számára feltűnik, hogy Horkay Hörcher ebben a versében jelöli ki saját helyét a tél „újraírásának” költői programjában. Ebben a részben a versek elégikus hangneme a jellemző. A *Kétsoros* című vers a békétlen lélek üdvét saját maga elől elrejtő önsorsrontó viselkedést állítja elének: „Istenimádóként vagy eretnek, / Nem szereted már, hogyha szeretnek.” Érdemes megjegyezni: a rendezett szeretet az önszeretettel kezdődik. Ez korszakokon átmutató emberi igazság. Ebben Aquinói Szent Tamás, Jacques Maritain és Alasdair MacIntyre is alighanem egyetérténekek.

A kötetkompozíciót a *Kóda* című nyolcadik rész zárja. Traumaélmény, gyászmunka, katarzis. Az *Amikor a világ összeomlott* című vers képi világában egy különös jelentőségű nézőpontváltásra lehetünk figyelmesek: „A meztelen szárnyas angyalt hátulról ábrázolta a festő, / ahogy a Szent Családot hegedűszóval vigasztalta. / Mellettük egy magányos képen Bűnbánó Magdolna / siratta bűneit gyöngysora s gyöngyöző kancsója mellett.” Az *Ez a nyár* című kötetzáró verset a viszonylagosságban rejlő földi és égi lehetőség három sorba sűrített röpké pillanata avatja szinte létösszegzővé: „De lehet, hogy csak ennyi: / eső előtt a kerten átvágott / egy sárga mellényű pinty.”

Horkay Hörcher Ferenc *A szelídek városa* című verseskötete a személyes kulturális poétikába, a művészi-költői önmegalkotásba és a városemlekezetbe nyújt betekintést. Felidézve egyszersmind az ismert bibliai szentenciát: „Boldogok a szelídek, mert ők öröklük a földet.”

Bogoly József Ágoston

A (neo)latin kultúra ígézetében Szörényi László: *A' bohóság láncsora. Tárcák és tanulmányok*, Nap Kiadó, 2016.

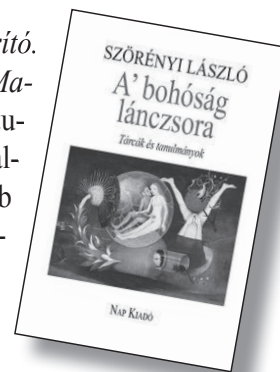
A Nap Kiadó 2011 óta hét kötetet jelentetett meg Szörényi Lászlótól – pontosabban a professzor 70. születésnapjára kiadott Festschrifttel (*Szörényi László LXX*) együtt nyolcat. E sorozat több darabjához („*Már eleget éltünk?*”, 2014, *Latin és röhej*, 2015, *Arany János évében*, 2017) hasonlóan a 2016-os kiadása *A' bohóság láncsorában* is hírlapi tárcák és tudományos, elsősorban filológiai tanulmányok kerültek egy kötetbe, jórészt a könyv megjelenését megelőző egy-másfél évből. Ám a különböző műfajok szerves egészet képeznek a könyvben: a könnyvedebb hangvételű publicisztikai írások rendre filológiai, irodalmi, művelődéstörténeti kérdésekről (is) szólnak, ugyanakkor a tanulmányok stílusa is közérthető, olvasmányos. Emellett az irodalomtörténész által kedvelt témák és szerzők – neolatin irodalom, Bonfini, Zrínyi, Kölcsey stb. – is összekapcsolják egymással a két egységet.

Szörényi László továbbra is állhatatosan küzdünk negatív társadalmi és kulturális tendenciái, az „elhülyülés”, az analfabétizmus és a barbárság ellen. Az írások szinte megszámlálhatatlanul sok témakört járnak körül – de mindenekelőtt arra az égetően fontos és igen sokféle ágazó problémára fókuszálnak, hogy mi haszna az olvasásnak, konkrétan: a klasszikus műveltség elsajátításának, és hogy „mire is jó a latin, mint hajdani, Atlantiszként egyre gyorsabban merülő Európánk közös atyanyelve”. A különböző diszciplínák (mint irodalomtörténet, filológia, oktatáspolitikai, művészettörténet) és műfajok (mint kiállításajánló, könyvrecenzió, személyes visszaemlékezések, útirajz) szuggesztív módon keverednek a kötetben. A szövegeket folyamatosan át- meg átszövi Szörényi páratlan humora, iróniája. Újra és újra meggyőződhetünk arról, hogy a szépírói vénával is rendelkező irodalomtörténész anekdotakincse kifogyhatatlan. Az olvasónak emellett az a benyomása, hogy a szerző tényleg minden olvasásra érdemes szöveget ismer, ez azonban nem válik valamiféle poros enciklopédikus tudássá. Szörényi László – éleslátásával és meglepő képzetársításával – az első pillantásra nehezen összemérhető dolgok között is képes fellelni az összefüggést.

A kötet első felében (*Sorokszorító. Tárcák a Magyar Nemzet Hétfévi Magazinból 2015–2016*) közel másfél tucat, három-négy oldalas tárcát találhatunk, amelyekben a legkülönbözőbb tárgykörök igen gazdag panorámáját kapjuk. Az első írásban (*Sertés madárka*) a címadó ételtől jutunk el egy Urbaniában, az Ubaldini gyűjteményben a szerző által megtalált, addig ismeretlen Zrínyi-metszetig, ami „természetesen” egyből felidézi Kosztolányi Dezső *Vadkan* című versét az *Állatok beszédéből*. Aztán megtudhatjuk azt is, hogyan bizonyítja a lengyel fiatalok éjszakai italozása a szarmata–hun „rokonságot”, de ugyanebben a kissezében olvashatunk az egyiptomi Faras romváros feltárását bemutató lengyel kiállításról, a második világháborús fogolytáborban társait óegyiptomiul és koptul tanító Michałowski professzorról, és arról, hogy ki ajándékozta Szörényinek a *Georgius Varsoviensis* névre keresztelt mackót.

Megismerhetjük a Vörösmarty-kortárs Adorján Boldizsár, valamint leszármazottja, a – többek között – magyarul, szlovákul és latinul haikukat író felvidéki Bettes István költészetét. Érzékletes képet kaphatunk Bonfini szülőhelyéről, Patrigogne-ről, a város emlékeiről és tudós polgármesteréről, aki követendő példát mutat számukra: hogyan őrizhetjük és tehetjük hozzáférhetővé kulturális örökségünket. Azt is megtudhatjuk, mi köze van Schopenhauernek Micimackóhoz (*Artúrmackó – Artus ille Pu*), valamint mindkettőjüknek a latinhoz és a középkorai latin-tanításhoz, de ugyanitt szó esik – némileg meglepő módon – Miltonról és Arany Jánosról is.

A XX–XXI. századi neolatin költészetbe is betekintést nyerhetünk, és rácsodálkozhatunk a latin nyelvű verseket író Eric Johnson – maga által kreált – fikatív élettörténetére. Johnson életműve Szörényi szerint azt tanúsítja, hogy „a latinnak meg kell maradnia még akkor is, ha ezerszer eltemették, vagy el akarták temetni. *Walking Dead*, mint a most új epizódokkal jelentkező filmsorozat címe.” Aztán olvashatunk még krimikről, a '70-es évekbeli olasz mozikkban bemutatott horrorfilmekről, a bécsi Kunsthistorisches Museum három időszaki kiállításáról, a nem túl esztétikus megjelenésű I. Lipótról, Brodarics István VI. Adorján pápának szóló latin beszédéről, a budai Várban felállított Savoyai Jenő-lovasszoborról, Olaszország 1915-ös hadba lépésének kevésbé ismert politikai-ideológiai

aspektusairól, valamint a Monarchia utódállamainak első világháborús emlékezetpolitikájáról, és még ezernyi más művelődéstörténeti kuriozitásról.

A kötet második fele *Tanulmányok a latin, magyar, olasz és perzsa irodalomról* címet kapta, és egy interjút, valamint kilenc hosszabb-rövidebb, részint kiadatlan tanulmányt foglal magába. A nyitó „Neo-latin avantgárd” egy korábbi, 2004-es rövid beszélgetés, amely az akkor a szegedi bölcsészkaron frissen indított neolatin speciális képzés apropóján született. A „neolatin” kifejezés terminológiai problémáinak tisztázását követően a szerző így érvel amellett, miért nem lehet a latin nyelv ismerete nélkül magyar irodalomtörténetet írni: „Nem csupán azért, mert rengeteg kétnyelvű költő, író van, vagy azért, mert 1844-ig a latin volt a hivatalos nyelv Magyarországon, de sokkal inkább azért, mert az irodalom közönsége, befogadói a magyar nyelvű irodalmat ekkor még minden esetben” Ciceróhoz, Vergiliushoz, Ovidiuszhoz mérik, „művelje azt a legjelentékeltenebb falusi versfaragó, alkalmi költő, temetői beszédíró”. Az interjú zárlatában pedig a neolatin stúdiumok felélesztésének szükségességét hangsúlyozza: „Azt szeretném, hogy végre látványosan forduljon meg a trend, a halódás és összezsugorodás helyett, ha lehet, kicsit pimasz offenzívával menjünk elébe a támadásoknak; nem védekeznünk kell, hanem ki kell mondani, be kell bizonyítani, hogy az, amit csinálunk, fontos, szükséges és halaszthatatlan.”

A Festetics-kódex Petrarca-fordításai a költőre vonatkozó újabb kutatások fényében című tanulmányban egy hazai és nemzetközi kutatástörténeti összefoglaló után a negyedik zsoltár latin szövegét, valamint kommentárját olvashatjuk, a mű görög–római, biblikus és patrisztikus allúzióinak számbavételével. Mi több: a tanulmány függelékében mind a hét *psalmus*-fordítást megtalálhatjuk mai helyesírással átírt, de az eredeti hangalakot tükröző változatban.

A következő, *Márkai Szent Jakab alakja Bonfini magyar történelmi művében* című tanulmányában Szörényi magas szintű forráskritikát alkalmaz: rávilágít arra, hogy a *Rerum Ungaricarum Decades* szerzője több helyütt is téves adatokat közöl az itáliai ferences szent magyarországi tevékenységével kapcsolatban, azonban kimutatja, hogy ez „szándékos tévedés”, mivel Bonfini így akarta barátja békítő és törökellenes szerepét hangsúlyozni, elhallgatva mindeközben inkvizítori tevékenységét. *A Bécsi Egyetem magyar nemzetének, azaz natio Hungaricának a 17. században tartott, Szent László tiszteletére elmondott beszédei* című

írásban egy 39 latin beszédet tartalmazó kolligátumból négy oráció elemzését olvashatjuk, amelyeket herceg Esterházy Pál egy-egy fia mondott el 1672 és 1689 között. Szörényi a négy beszéd alapján mutatja be a nádor királyeszményét és külpolitikai terveit, amelyek között a Bizánci Birodalom restaurációja is szerepelt. VIII. Orbán költészetének a költő Zrínyire tett hatását vizsgálja a következő írás (*Zrínyi Miklós és Maffeo Barberini, azaz VIII. Orbán pápa költeményei*). A szentatya saját verseskötetét ajándékozta a magánkihallgatáson fogadott fiatal grófnak, a szakirodalom azonban eddig nem vizsgálta az esetleges hatást – annak ellenére, hogy a Zrínyi saját bejegyzésével ellátott kötet fennmaradt (és ma is olvasható).

A következő két, filológiai és esztétörténeti szempontokat ötvöző tanulmány („*Zászlónk gyakran plántálád*”; „*S ah, szabadság nem virul*”) a *Hymnus* két sorának eddig nem ismert forrásait tárja fel Petthő Gergely *Rövid magyar krónikájában*, egyúttal e sorokat összefüggésbe hozza Kölcsey – és költő elődei – más verseivel is.

A *Szabadság matraca* egy Kölcsey által felhasznált Mirabeau-aforizma („szabadság [...] csak holttest párnákon nyugszik”), valamint egy toposz (keresztes vitéz megkeresztel, majd megfojt egy szaracént) eredete utáni nyomozás, amelynek során részletes képet kapunk Kölcsey forradalomról, hierarchiáról, felekezetségről kialakított gondolati konstrukcióiról is. A *Propertius és Petőfi* a római elégiaköltő hatását vizsgálja Petőfinél, a záró tanulmány pedig (*Perzsául a magyar költészetben*) a perzsa és a magyar irodalom elmúlt kétszáz éves kapcsolatát tekinti át röviden.

A könyv kiállítása hasonló a kiadó gondozásában megjelent korábbi kötetekhez: keménykötéses fehér borító, a címlapon pedig Bosch *Gyönyörök Kertjének* egy részlete, de a belső borítón is találunk két, a tanulmányokhoz kapcsolódó metszetet. Megemlíteném még, hogy a szerkesztés során néhány sajtóhiba is belekerült a szövegekbe, de ezek nem túl zavaróak, és számuk sem jelentős. Nagy értéke viszont a kötetnek, hogy a tanulmányok mellett a szerző tárcáit is újra-közli, hiszen Szörényi az egyébként aktuálisabb – és éppen ezért mulandóbb – publicisztikai műfajban is mindig egyetemes kérdésekkel foglalkozik. Újra bárrá váló korunkban ugyanis nagy szükség van arra, hogy szerzőnk – Krasznahorkai László más összefüggésben használt szavait idézve – Vergiliusként, „hátan egy halhatatlan hátizsákkal” vezessen bennünket „az egyre sötétebb éjszaka felé”. **Horváth Balázs**

Egy tudós testamentuma Hazai György: *Ellenszélben – szélárnyékban*, Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2018.

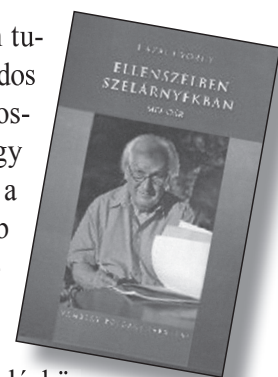
Ellenszélben – szélárnyékban címmel, ez év áprilisában jelent meg a 2016-ban elhunyt Hazai György turkológus professzor emlékirata. A neves magyar tudós emlékkötetét 2018. május 16-án mutatták be leányai a professzor lakásában működő, gondosan feldolgozott, s a turkológus körök előtt már tavaly megnyitott könyvtárban. Hazai György 2008-ban kezdte írni e művét Cecilia leánya közreműködésével, aki a halála után a szöveg gondozója lett.

Hazai Cecilia a könyvbemutatón kiemelte: édesapjának határozott kérése volt a kötet dunaszerdahelyi megjelentetése. Nagy megtiszteltetésnek tartotta, hogy hosszú ideig az ottani Vámbéry Polgári Társulás elnöke lehetett, mivel maga is a gyermekkorát Dunaszerdahelyen töltötte Vámbéry életművének kutatója volt. A Vámbéry-megemlékezéseket évről évre szervező és azok kötetét rendre megjelentető Hodossy Gyula író, szerkesztő a bemutatón elmondta: a dunaszerdahelyi magyarság nagyon meghatónak és megtisztelőnek érezte, hogy Hazai erősen kötődött a városhoz. A memoár olvasói előtt ennek titka is feltárult: Hazai György édesapja rozsnyói volt, ahová Trianon után sokáig nem térhetett vissza. A Felvidék déli részének visszacsatolása után azonban Hazai György – gyermekként – maga is rozsnyói lett. Ennek emléke – s így kialakult „felvidékisége” – Dunaszerdahely iránti szeretetében is megmutatkozott.

A kötetet méltató Fodor Pál, az MTA Bölcsészettudomány Központjának főigazgatója elmondta: a memoár hozzásegít ahhoz, hogy szélesebb körben

is megismerhetővé váljon egy olyan tudományterület több mint félévszázados története, amely a magyar önazonosság-tudat alakításában mindig is nagy szerepet töltött be. Hazai György a nemzetközi turkológiai életnek több évtizeden át meghatározó személyisége volt. Egyszerre volt okos közvetítő egyes turkológiai iskolák és a vasfüggöny által elválasztott tudósok, valamint a szerencsétlen történelmi múlt okán egymással szemben álló akadémiai csoportok között. Több egyetemen is tanított a világban, Budapesten viszont ez a szolgálat csak pár évig, fiatalkorában adatott meg neki. A magyar turkológia fejlesztését e helyzet ellenére is mindig szívügyének tartotta; ezt munkássága egésze bizonyítja. A tanítvány, munkatárs és barát Fodor Pál azzal zárta a beszédét, hogy a kötet minden mondatából érződik: annak sorait Hazai professzor szívvel írta, és üzenetnek is szánta – az utókor számára. Az előadó szerint a magyar kulturális és tudományos élet javára válna, ha más tudósok is követnék Hazai György példáját, és megírnák szellemi testamentumaikat.

Hazai Cecilia a könyv utószavában a kötetet a magyar és a nemzetközi turkológia története iránt érdeklődő olvasóknak ajánlja – illetve azoknak, akik e témán túl betekintést szeretnének nyerni a XX. század második felének nehéz korszakaiba. Olyan időkbe, amikor nem volt könnyű feladat magyar tudósként a tudománynak élni és embernek is maradni. Majd édesapja összegző szavait idézi: „Talpon kell maradni az erős ellenszélben, és meg kell találni a nyugodt szélárnyékot is.”

Kalita Gábor: *A mi házunk már nem a miénk*

Hóvári János

Sorstörténet két hazában Rezsőházy Rudolf:
Testis Historicum, Veritas –
Magyar Napló Kiadó, 2017.

Tanulságosan érdekfeszítő emlékezést vesz kezébe az olvasó az elismert szerző kötetét lapozva. Az 1949-ben hazájából Belgiumba távozó magyar tudós, Rezsőházy Rudolf tudniillik kiváló történész, szociológus, ebben a minőségében a Belga Királyi Akadémia tagja, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. Szinte maga is csodálkozik, amikor újraolvassa és gondolja saját ifjúkori naplójának szövegét, amelynek lejegyzésekor 15-20 éves volt. A történelem éles szemű tanújának alakja bontakozik ki a szeme előtt a sok évtizeddel ezelőtti múlt távolából.

A ma történésze nem tekint bölcs, elnéző mosollyal hajdani önmagára. Sőt: értékeli a leírtak minuciózus alaposságát, és az akkori tények, események eredményét már jól ismerve, megbízható forrásként kezeli, értékes reflexiókkal látja el a precízen idézett naplót. A kötet alcíme: *Adalék egy kor megértéséhez 1944–2015*, vagyis az „egyedire színezett sorstörténet”, a szorosán vett napló lezárulása (1949. március vége) utáni belgiumi beilleszkedés és a megváltozott magyarországi kapcsolatok elemzését is tartalmazza.

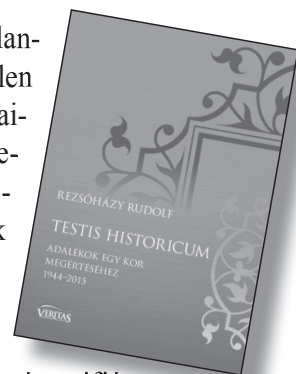
A könyv első része aprólékosan ábrázolja a háborút követő honi valóságot egy középosztálybeli, katolikus, értelmiségi ifjú szemszögéből. Igen nagy teret szán a korabeli pártharcok kifejezetten kusza viszonyainak. Meglepően tiszta az ítélete, amikor világosan láttatja az – akkoriban így talán kevesek által érzékelt – „előremutató” politikai tendenciákat, jelesül a kommunista párt uralomra törésének folyamatát, a Független Kisgazdapártban, majd a rövid életű Magyar Függetlenségi Pártban tevékenykedő Pfeiffer Zoltán által plasztikusan jellemzett „szalámitaktika” működését (e közkeletű fogalom tehát eredetileg nem Sztálintól vagy Rákositól származik). A napló remekül tükrözi a tradicionális polgári pártok kényszerű zavarodottságát, majd teljes kiszorulását a politika területéről a „fordulat évének” nevezett 1948-as esztendő közepére.

Rezsőházy érdeklődésének homlokterében mindig – valójában emigrációjában is – a katolikus szellemi mozgalmak helyzete és lehetőségei állnak. Ezek az akkor már jórészt illegálisba kényszerült erők és személyek irányítják, illetőleg egyenetlik a diák útját, tájékozódását a hazai körülmények között. Ezt teszik

majd új életében is, már a Burgenlandon, Bécsen, Münchenen, Brüsszelen át elért második otthonáig, Louvainig, egészen az ottani katolikus egyetem katedrájáig. Természetesen korántsem ilyen egyszerű a sokak által hasonlóan megélt, fájdalmas megalkuvásokkal is tarkított külső és belső küzdelem a szellemi szabadság megóvásáért. De a tizenéves ifjú elismerésre méltóan válik céltudatosná terveivel valóra váltása érdekében. A szerző mai találkozására fiatalember önmagával távolról sem éreztheti a Karinthy Frigyes-féle csalódás szegényét. Ellenkezőleg. Azonban az öndicséret látszatát is kerülendő leírja: „az akkori fiatal generáció hamar beérett”.

A naplójegyzetek közvetítette közéleti izgalmak erősen hatnak az olvasó képzeletére és érzelmeire, mi több: a befogadót azonosulásra készítetik a krónikással. Átéltésre indító feszültséggel telítettek például a *Szökési kaland* című fejezet krimibe illő fordulatai is. Nagyban hozzájárul az olvasói beleéléshez Rezsőházy Rudolf magával ragadó, ugyanakkor színességében is tömörségre törekvő stílusa. Ennek fontosságáról a már elismert professzor – egyik mesterét megidézve, de magára is értve – így vall: „A francia klasszikusok eleganciája és világossága volt számomra a követendő példa... Arra kell törekedni, hogy a mondanivaló világos és érthető legyen.” Az elfogadott szempontot érvényesítve elemzi karrierje indulását és kiteljesedését a távolról szemlélő számára nem is oly egyszerű viszonyok között (gondoljunk csak a flamand-vallon, holland-francia oppozíciókra). Számkra furcsán érdekes eszmefuttatásokat találunk az ország lakóiról és arról, hogy mi minden történhet egy idegen környezetbe került magyarral. Márpedig Belgiumot igencsak rendhagyó közösség lakja. Az 1830-ban létrejött ország hazánkhoz képest nagyon fiatal, és „aránylag békésen” fejlődött. A XX. századi kataklizmák (1914–1940) kovácsolták valamelyest nemzetté a különálló közösségeket. A történész látelétét bizvást elfogadhatjuk, amikor erre a következtetésre jut: „Valójában az átlag belgának nincs történelmi tudata.” Vagy másutt: „... a himnuszt sem éneklik, mert nem ismerik a szövegét.”

Ez a jellemzés a mai események közül is sokat érthetővé tesz, ugyanakkor magyarázatot ad arra is, hogyan válhatott Belgium előítéletektől mentes, nagy befogadóképességű országgá. „Belgiumi éveim alatt

soha, senki sem érezte velem, hogy a Tisza partján születtem, és sohasem tapasztaltam előítéletet származásom miatt” – szögezi le elismerően a szerző.

A szerző alma materének, az ősi egyetemnek már 1425-től helyet adó Leuven – franciául Louvain – németalföldi város neve nemzetünk kultúrtörténeti tudatában mindenekelőtt az itt föllett első – XIII. század végén keletkezett – verses nyelvemlékünk, az *Ómagyar Mária-siralom* révén rögzült. A „leuveni kódex” néven ismert kötet tartalmazza ugyanis a „Volék sirolm tudotlon...” kezdetű művet, amely – komoly erőfeszítések után – majd 1982-ben kerül Magyarországra.

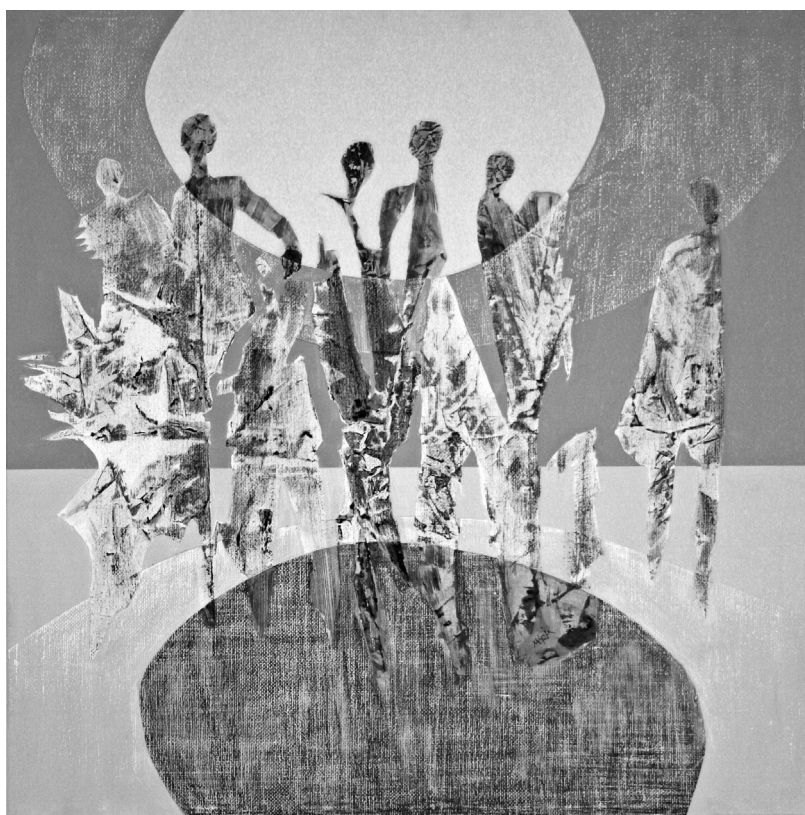
Rezsőházy Rudolf patinás szellemi közegben kezdette pályáját a katolikus universitáson, ahol a századokkal előtte működő nagyságok közül is kiemelkedik a nagy reneszánsz tudós, Rotterdami Erasmus neve. Hamar otthonosan érezhette magát e couleur locale-ban az emlékező. Maga is reflektál rá, hogy ezt nagymértékben az őt elindító, pályájának irányt adó piarista nevelésnek köszönheti: „...a magammal hozott kultúra és identitás kompatibilisnek bizonyult a belgiumi társadalom értékeivel és életmódjával.” A választott haza és kultúra legfőbb értékét pedig a következőben látja: „Belgiumban [...] a nyitottság adva volt.” Erre az újra is fogékony nyitottságra hívja

föl a figyelmet Ady Endre még 1906-ban, egy Párizsból hazaküldött írásában. A szimbolizmus diadalát a Belgiumból érkező költőkben látja és ünnepli a magyar lírikus, aki akkoriban maga is „új vizeken járt”. Értékelése a későbbi tapasztalatokkal is egybecseng: „De a belgák: más. Észak és Dél ölelkezőhelye a földjük... Ma már csak Belgium az egyetlen frissítő, éltető szelep a francia testen s ez megtetszik mindenk fölött és előtt a művészetén” (*A belgák*).

Rezsőházy Rudolf valóban hosszú évtizedekig készült a hazatérésre, hogy sokhelyütt szerzett tapasztalatait, tudását szülőhazája érdekében is hasznosítsa. Sajátos látásmódját, amellyel a magyarságot belgiumi szemmel (és megfordítva is) megmutatni képes, megőrizte – a mi különös szerencsénkire.

Könyvét érdemes figyelmesen olvasni, többször is kézbe venni. Értékes a nagyon informatív és bőséges jegyzetapparátus, Kiss Dávid alapos munkája, mely a korszak bonyolult viszonyaiban való eligazodáshoz nem ritkán nélkülözhetetlen is. A *Testis Historicum* történeti forrásként, szociográfiai műként, mentalitástörténeti munkaként egyaránt fölfogható. Jó szívvel ajánlom minden történelmünk iránt érdeklődő olvasónak, legyen az fiatal, idős vagy örökifjú, mint maga a szerző.

Papp István Géza

Székely Móri Márta: *Hová*

Bornemissza Ádám (1971, Budapest) tördelő, olvasószerkesztő. Alkalmanként könyvrecenziókat, zenei ismertetőket ír a Kortárs Online felületére. Jazz- és blues-zenészekkel készített interjúiból kötetet szerkesztett 2014-ben, amely *Az ötödik negyed* címmel jelent meg.

Bogoly József Ágoston (1958, Csorna) irodalomtörténész, kultúrákutató. Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte. Az Országos Széchényi Könyvtár, illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos munkatársa, majd az ELTE oktatója és kutatója volt. Kutatási területe: 19., 20. és 21. századi irodalomtörténet és irodalomelmélet, kultúratudomány. Tanulmányai, kritikai írásai, esszéi és versei folyóiratokban és antológiákban jelentek meg. Kutatási eredményeit többszerzős tanulmánykötetekben is publikálta. Önálló kötete: *Ars Philologiae. Tolnai Vilmos és az irodalmi pozitívizmus öröksége* (1994).

Duray Miklós (1945, Losonc) politikus, közíró, geológus. Pozsonyban él. Ellenzéki tevékenységéért a nyolcvanas évek elején többször letartóztatta a csehszlovák államrendőrség; bírói ítélet nélkül több mint egy évig börtönben tartották. 1990 és 2010 között (az Együttélés Politikai Mozgalom, illetve a Magyar Koalíció Pártja vezető politikusaként) a szlovákiai magyar közélet egyik legmeghatározóbb személyisége. 2001-ben megkapta A Magyar Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjét. 16 önálló könyve jelent meg. Legutóbbi kötete: *Rendszerváltás, rendszerváltoztatás, rendszerváltás a Kárpát-medencében 1963–2015* (2016).

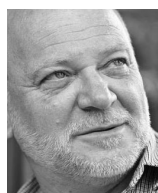
Falusi Márton (1983, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila- és Junior Prima-díjas költő, szerkesztő. 2007-ben végzett az ELTE jogi karán. A Hírelt szerkesztője, 2009-től 2013-ig a Könyves Szövetség elnöke. Az MMA MMKI tudományos munkatársa. Legutóbbi kötete: *Halálos szótövek kertje* (versek, 2018).

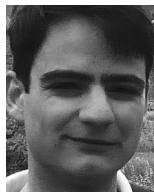
Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. József Attila- (2000), MAOE Életmű- (2006) és Arany János-díjas (2015). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötete: *Fájó hónapok* (rövidprózák, 2018).

Filip Tamás (1960, Budapest) költő. Közjegyzőként dolgozik. A Kortárs, majd a Magyar Napló versrovatát szerkesztette. A Dokk világhálós költészeti folyóirat főszerkesztője volt. József Attila-díjas (2017). Legutóbbi kötete: *Tejút nappal* (versek, 2017).

Géczy János (1954, Monostorpályi) József Attila-, Artisjus- és Gizella-díjas költő, író, képzőművész, egyetemi oktató. A József Attila Tudományegyetem biológia szakán diplomázott. 1990-től az Iskolakultúra, 1993 és 2000 között a Vár utca 17. szerkesztője. 1995-től oktató művelődés- és neveléstörténetet a Pécsi Tudományegyetemen, majd a Pannon Egyetemen és az MFTK-n, habilitált docens. Legutóbbi kötete: *A rózsza jegye alatt* (tanulmányok, 2016).

Horváth Balázs (1990, Zalaegerszeg) klasszika-filológus, liturgiátörténész. Az ELTE latin szakán végzett, ahol jelenleg doktori tanulmányait folytatja keresztény liturgia és középkori latin filológia témában.

Hóvári János (1955, Kiskorpad) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista. A MANK Non-profit Kft. korábbi főigazgatója. 2016-ban a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. A Károli Gáspár Református Egyetem Történettudományi Intézetének docense. Legutóbbi kötete: *Magyar emlékek Törökországban* (K. Pintér Tamással, 2017).

Iresik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Bűnök és bűnhődések* (esszék, tanulmányok, 2017).

Jávorszky Béla (1940, Budapest) író, műfordító, diplomata. Finn, svéd és észt irodalmat fordít, magyar klasszikusok műveit fordította finn és svéd nyelvre. Finn állami irodalmi díjas (1976), Füst Milán- (1998), József Attila- (2002), Magyar PEN Club Janus Pannonius Műfordítói díjas (2013) és Tóth Árpád Műfordítói díjas (2017). Legutóbbi kötete: Oli Heikkonen: *Amikor az este éjszakába megy át* (műfordítás, versek, 2018).

Kelemen Erzsébet (1964, Edelény) Debrecenben élő író, költő, drámaíró, irodalomtörténész és kutatótanár. A Szent József Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumban tanít. Doktori (PhD) fokozatot 2011-ben szerzett. Tizenhat kötete jelent már meg. Képverseiből több alkalommal rendeztek kiállítást. Legutóbbi kötete: *Rorate* (versek, 2017).

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkesztette. 2015 óta kreatív írást tanít az Újvidéki Egyetem magyar tanszékén. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992), Artisjus- (1995), Márai Sándor- (2013) és József Attila-díjas (2014). Legutóbbi kötete: *Az álom hidja* (regény, 2018).

Lennert Móger Tímea (1981, Zombor) költő, újságíró, szerkesztő, művelődésszervező. A vajdasági Doroszlón él. A Hét Nap és az Irodalmi Jelen munkatársa. A Fiatal Írók Szövetsége és a Magyar PEN Club tagja. Két verseskötet szerzője. 2013-ban *Menni vagy nem lenni* című forgatókönyvből kisjátékfilm készült. Legutóbbi kötete: *Innensemerre szigetcseke* (versek, 2015).

Viivi Luik (1946, Tánassilma) észt költő, író, publicista. Versei magyarul is olvashatók különféle antológiákban. Két nemzetközi sikert aratott regénye: *A béke hetedik tavasza* és *A történelem szépsége* közül az utóbbi 1998-ban magyarul is megjelent. *Arnyékszínház* című esszéregénye kiadónk gondozásában látott napvilágot.

Majoros Sándor (1956, Bácskossuthfalva) író. 1976-tól 1991-ig Bácskossuthfalván elektrotechnikusként dolgozott, 1991 óta Budapesten él. József Attila-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Az ellenség földje* (novellák, 2017).

Méry Beáta (1987, Dunaszerdahely) képzőművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetem Képgrafika tanszékén végzett 2014-ben. Elismerései, díjai: Csomor László-díj (Grafika Tanszék díja a szitanyomásért), 2012; II. Nemzetközi Rajz- és Képgrafikai Biennálé, Győr, Nagydíj, 2013.

Mezei Balázs (1960, Pestszenterzsébet) filozófus, irodalmár. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Magyar Vallástudományi Társaság elnökségének tagja. Nemzetközi szerkesztőségek, illetve kutatási programok résztvevője. 1993-ban szerzett doktori fokozatot. Az 1990-es években hozzájárult az ELTE BTK filozófiai doktori iskolájának kiépítéséhez. Több úttörő munkát, fordítást publikált fenomenológiai tárgykörben. Főbb kutatási területei: a vallás és a fenomenológia kapcsolata, illetve a szépirodalmi és a filozófiai gondolkodás viszonya. Legutóbbi kötete: *Illuminating Faith: An Invitation to Theology* (társszerzőkkel, 2015).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtáka. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Írótabor (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Élőfilm* (regény, 2018).

Nagy Lea (2000, Budapest) költő, diák. Gimnáziumi tanulmányai mellett képzőművészettel foglalkozik, balettozik és énekel. Első versei a Spanyolnátha világhálós folyóiratban jelentek meg. Önálló kötete még nincs.

Papp István Géza (1950, Kecskemét) irodalomtörténész. 1975-ben a József Attila Tudományegyetem magyar–angol szakán végzett, 1979-ben doktorált, majd PhD-fokozatot szerzett. 1975-től a szegedi egyetemen oktatott, 1999–2001 között a Bukaresti Állami Egyetem vendégtanára. Legutóbbi kötete: *Ady Endre vonzásában* (2007).

Pusztai Zoltán (1955, Mosonmagyaróvár) költő, képzőművész, dalszövegíró, a győri Xántus János Múzeum munkatársa. Legutóbbi kötete: *Körflyosó* (2016).

Rakovszky Zsuzsa (1950) Kossuth-, József Attila-, Babérkoszorú-díjas költő, író, műfordító, szerkesztő, könyvtáros. Az ELTE magyar–angol szakán végzett. 1982–1986 között a Helikon Kiadó szerkesztője. 1986-tól szabadfoglalkozású író, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Sopronban él. Legutóbbi kötete: *Célia* (regény, 2017).

Sárándi József (1945, Cserepesmajor) költő, író, újságíró. Az ELTE BTK magyar–történelem szakán szerzett diplomát 1972-ben. Volt a Rádió irodalmi szerkesztője, az Új Forrás főmunkatársa. József Attila-díjas (1977). Legutóbbi kötete: *Hiány-univerzum* (versek, 2013).

Turczi István (1957, Tata) József Attila-, Eminescu-, Babérkoszorú- és Prima Primissima-díjas költő, író, műfordító. A Parnasszus folyóirat és Könyvkiadó igazgató-főszerkesztője. A Magyar PEN Club főtáka, a Költők Világkongresszusa alelnöke, az Európai Írók Tanácsa magyar képviselője. Legutóbbi kötete: *Szeresd a vándort – Történetek versben* (2018).

Udvardy Zoltán (1964, Budapest) évtizedekig dolgozott újságíróként különböző sajtóorgánumoknál. Emellett az SBS ausztrál közszolgálati rádió magyar nyelvű adásának egyik budapesti tudósítója is volt. 2011 óta pártfogó felügyelőként dolgozik. Legutóbbi kötete: *Izgatás Babylonban* (regény, 2018).

Vári Attila (1946, Sáromberke, Románia) a bukaresti színművészeti főiskolán szerzett filmrendezői diplomát. 1983-ban áttelepült Magyarországra, ahol a MAFILM rendezői irodájában dolgozott, majd a Magyar Televízió munkatársaként működött. Jelenleg a bukaresti Magyar Kulturális Központ intézeti titkára. Elismerései: József Attila-díj (1989), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1997). Legutóbbi kötete: *Fénylő magnóliák avagy a látomások könyve* (novellák, 2018).

Vári Fábián László (1951, Tiszaujlak) költő, műfordító, folklorista. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke és az Együtt című folyóirat főszerkesztője. Többek között József Attila- (2003), Balassi Bálint-émlékkard-díjas (2004), a Salvatore Quasimodo-életműdíj (2015) és a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2011) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Vásártér* (regény, 2018).

Zalán Tibor (1954, Szolnok) József Attila-, Radnóti-, Graves-, clevelandi József Attila-, Madách-, kétszeres Csokonai-, Szép Ernő-, Nagy Gáspár- és Mészöly Miklós-díjas, Quasimodo-émlékdíjas költő, író, dramaturg. A Kortárs, a chicagói Szivárvány, az Iskolakultúra, a Kelet, a Várucca és a Magyar Teátrum szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Háry – A rettentő magyar vitéz* (mesekönyv, 2017).